

CONSTITUIÇÃO FEDERAL

TI JAGTĀ TAG TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação de Difusão Cultural de Canela

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 51.750.564/0001-82

*Kanhgág ag vỹ ver ti rá tag tugnyẽm, ti ki hã ny ẽn ti, kurã tỹ 13,
kysã tỹ janeiro, prỹg tỹ 2026 ju*

TRADUÇÃO PARCIAL DA
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

*Versão preliminar sob validação da
comunidade até 13 de janeiro de 2026*

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TỸ KANHGÁG VĨ
RA RÁN

*Vẽnhrá tag kãpãn ã vã gé ver, hã vỹ tỹ Constituição
Federal tỹ 1988 ti rá ãn tỹ kanhgág tag ag vĩ ra rán jé
ke nĩ, Kaiowá, Kaingang kar Ticuna ra, tag ag mré tu
jykrén kỹ han ge vỹ Programa Língua Viva no Direito
(LIVD) ag mré.*

TRADUÇÃO PARCIAL DA

CONSTITUIÇÃO FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

*O presente documento apresenta a segunda etapa do
projeto de tradução parcial da Constituição Federal
de 1988 para as línguas Kaiowá, Kaingang e Tikuna,
realizado no âmbito do Programa Língua Indígena
Viva no Direito (LIVD).*

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 01.750.564/0001-82

INSTITUTO DE DIREITO GLOBAL (IDGLOBAL)

Diretor-Presidente

Carlos Portugal Gouvêa

Diretora Executiva

Dalila Martins Viol

Coordenadora-Geral

Amanda Teles Marques

Pesquisadora

Amirele Porto Machado

Pesquisador

Ademir Garcia

Pesquisador

Cristian Wari'u Tseremey'wa

Pesquisador

Maycon Flores do Nascimento

Pesquisadora

Jhelice Franco da Silva

ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO (AGU)

Ministro de Estado da

Advocacia-Geral da União

Jorge Messias

Secretário-Geral de Consultoria e Advogado-Geral da União Substituto

Flavio Roman

Assessora Especial de Diversidade e Inclusão

Claudia Trindade

Secretária-Geral de Administração

Elisa Monteiro Malafaia

Gestora da Parceria

Jéssica Zimmer Stefenon

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Gabriela Brandão

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Lara Aued

Apoio Técnico Especializado

Crizantho Neto e

Carolina Rodrigues

MINISTÉRIO DOS POVOS INDÍGENAS (MPI)

Ministra de Estado dos Povos Indígenas

Sônia Guajajara

Secretário-Executivo

Eloy Terena

**Secretaria Nacional de
Articulação e Promoção de
Direitos Indígenas**

Giovana Makuxi

**Diretor do Departamento de
Línguas e Memórias Indígenas**

Eliel Benites Kaiowá

**Coordenador-Geral de
Articulação de Políticas
Educação Indígenas-CAPEI**

Edilson Melgueiro Baniwa

**MINISTÉRIO DA JUSTIÇA
E SEGURANÇA PÚBLICA
(MJSP)****Ministro de Estado da Justiça e
Segurança Pública**

Ricardo Lewandowski

Secretário-Executivo

Manoel Carlos de Almeida Neto

**Secretária Nacional de Acesso
à Justiça**

Sheila de Carvalho

Diretor de Promoção à Justiça

Pedro Henrique Martinez

**Coordenadora de Prevenção de
Conflitos no Campo e na Cidade**

Julia Zucchi Natour

**ASSOCIAÇÃO DE DIFUSÃO
CULTURAL DE CANELLA
(ADICUCA)**

Fernando Gomes

Carine Saez

Mariana Libardi

Rosane Warken

Tradutor Tradicional

Celestiel Kri da Silva

Jucemari Minká da Silva Corrêa

Kesia Valderes Jacinto Mûtê

Leonel Kâka Caetano Chaves

PROJETO GRÁFICO**Design de capa**

Cristian Wari'u

Diagramação

Alan Costa de Brito da Rocha

Texto em Kaingang revisado por

Jocemar Garcia

Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) tu ke

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) vỹ tỹ kanhgág ag jykre, kar ag vỹ tãn já ke nĩ, jagnỹ mré tu jykrén jé, jurídico kãmĩ.

Jykre tag vỹ tỹ Advocacia-Geral da União (AGU) ag tu âkrén jé nĩ, kar ver, Ministério dos Povos Indígenas (MPI), Ministério da Justiça kar Segurança Pública (MJSP) ag ke gé. Ag jykre tag vỹ tỹ pópé Constituição Federal tỹ, kanhgág tẽgtũ tag ag vỹ ra rán jé ke nĩ – Kaiowá, Kaingang kar Tikuna – vẽnhrá tỹ censo tỹ 2010 tugnỹm ka, Instituto de Geografia kar Estatística (IBGE).

Jykre tag vỹ, kanhgág ag vỹ ke rán kỹ nĩn kỹ, tugnỹm há han kỹ, jagnẽ mré jykre pir han ge nĩ, ti kar mỹ, kanhgág kar fóg ag mré hã, mỹr ti kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, tu ânkrén kar kri rãnrãj jé há nĩ, mỹr vỹ ti tỹ kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, estado ag lei kinhrãg há han há nĩ.

LIVID vỹ jykre há tag tu jykrén, êmã mág tỹ Brasil kãki, kanhgág ag tỹ ag vỹ ke pópé tag ránrán jé, mỹr êmã mág tỹ Brasil kãki, vỹ e tỹvĩ nỹ tĩ, fóg ag, fóg sá ag, vỹ jykre e nỹtĩ, hãra vẽnhrá vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, kỹ ti vãnħ vỹ e ki rán kỹ nĩn kỹ vỹ há nĩ, tu kajrãn kar tu âkrén jé.

Kỹ vỹ Chamamento público ke Instituto de Direito Global (IDGlobal) ti kuprãg ag tóg AGU ag, ti tỹ LIVID han jé, kar vỹ ver Organização da Sociedade Civil, Pesquisadores kar kanhgág vỹ tu vẽnħ kajrãnran ti ag, tu êg Linguista ag ke tĩ, ag mré han.

Jykre tag vỹ jagnã mré tu âkrén kỹ kikro há han ke mũ, mỹr Organização da Sociedade Civil ag vỹ kanhgág ag nỹ tĩj fã ty kinhra nỹ tĩ, kar ver ag hãren ka, jagnã mré ânkrén fã kinhra nỹ tĩ, ag hã vỹ tỹ: Rede de Mulheres Indígenas do Estado de Amazonas – Makira E'ta, vỹ kanhgág Ticuna ag mré rãnrãj tĩ, ju Associação de Difusão Cultural de Canela – ADICUCA, ag vỹ kanhgág ag mré rãnrãj tĩ, kar ver Instituto Ixiru Ete – Pai De Todos – Tekoha Laranjeira Nhãnderu, ag vỹ kanhgág kaiowá ag mré rãnrãj tĩ.

Sobre o Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD)

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) é uma iniciativa que visa promover o reconhecimento e a valorização das línguas indígenas no âmbito jurídico brasileiro.

A ação é promovida pela Advocacia-Geral da União (AGU), com o apoio do Ministério dos Povos Indígenas (MPI) e do Ministério da Justiça e Segurança Pública (MJSP). Dentre os seus objetivos, encontra-se traduzir a Constituição Federal para as três línguas indígenas mais faladas no país — Kaiowá, Kaingang e Tikuna — conforme o Censo de 2010 do Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE).

O programa reconhece o papel fundamental das línguas originárias na construção de uma justiça mais plural, inclusiva e democrática, possibilitando que as comunidades indígenas tenham acesso direto, em sua língua materna, ao principal instrumento normativo do Estado brasileiro.

O LIVD representa um passo significativo na construção de um Brasil que reconhece sua diversidade cultural e linguística como pilar da democracia, ao assegurar que o direito seja efetivamente acessível a todos os povos que compõem a nação.

Por meio de chamamento público, o Instituto de Direito Global (IDGlo-bal) foi selecionado para executar o LIVD e para essa missão reuniu organizações da sociedade civil, pesquisadores indígenas e especialistas indígenas em linguística.

A execução do projeto é fortalecida por uma atuação em rede com organizações da sociedade civil diretamente vinculadas às comunidades participantes: a Rede de Mulheres Indígenas do Estado do Amazonas — Makira E'ta, que atua junto ao povo Tikuna; a Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA, ligada ao povo Kaingang; e o Instituto Ixiru Ete - Pai De Todos - Tekoha Laranjeira Nhänderu, vinculado ao povo Kaiowá.

Consulta prévia kar ti ki hã ke ãn tugnỹm há han

Vẽnhrá tag kãki vỹ ken kỹ nỹ, Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, jagnã mré tu ãkrén vén jé, rán ka fi tũ ki, kỹ vỹ rán tu ke, vẽnhmãn vén, jagnã mré tu ãkrén jé, tu ẽg consulta prévia ke tĩ, kanhgág tag ag mré, Kaiowá, Kainkang kar Ticuna ag.

Kỹ vẽnhrá tag vỹ ta ti jagtã nĩ ver, Constituição Federal ti, kỹ ti rá tag vỹ ver kanhgág ag mré vẽnhmãn ka tu jãn ke nĩ, ti tỹ ki hã nỹ ãn ve jé, kar ver ti rá tag tỹ kar kãn ka nỹ kỹ vỹ ver nĩgnĩ kỹ jagnã mré tugnỹm mãn ke nĩ, ti tỹ ti kar mỹ há ãn ve jé.

Jagnã mré nĩgnĩ kỹ tu ãkrén fã tag vỹ, vẽnhrá tỹ constitucional jagma hã tĩ ãn vej, mỹr vỹ fóg ag vĩ ke, ki hã ke nỹ, hãra ti kanhgág ag vĩ ke rán kỹ nĩn kỹ vỹ, ag hãren kỹ fóg ag jykre tag tỹ, ag vĩ ke rán kỹ nỹn ãn ve kar tu ãkrén jé ke nĩ, ag tỹ hãren kỹ tu ãkrén fã ãn ve kỹ rán jé gé, ag vĩ ke.

Consulta Prévia e Validação

Em respeito aos princípios estabelecidos pela Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, todas as etapas que antecederam a tradução foram realizadas mediante consulta prévia, livre e informada junto aos Povos Kaiowá, Kaingang e Tikuna.

O texto ora apresentado corresponde à primeira parte da Constituição Federal a ser validada pelas comunidades envolvidas. Ao final do processo, com a tradução integral do documento, será realizada novamente uma etapa de diálogo e apresentação da tradução, a fim de validar o conteúdo completo, assegurando que todos os termos, conceitos e interpretações estejam cultural e linguisticamente adequados.

Esse processo assegura que a tradução documento constitucional preserve, simultaneamente, a precisão jurídica indispensável e o respeito à cosmovisão, aos valores e às formas próprias de expressão de cada povo indígenas participante.

PREÂMBULO JÁMÍ KÓTÍG FÊ

*Êg tỹ brasileiro ag kar jo ãkrén, vènhmãn êg tóg êg kar jo nén ù há to ãkrén jé êg vãmén ja ti tugnỹm há han kar rán mãn jé, to vãmén kar rán jé, êg kar tóg nén ù há hynhan ke, kar êg hẽrenkỹ kri mũj jé vènhrá tag ti, mỹr êg kar mỹ ke vễ, ketumỹr ùn pir mỹ ke vễ gé, êg tỹ êg mũj há mĩ mũn jé, ù tỹ êg vóg vènhmỹ han tũ nĩ jé, êg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, êg nén ù há hynhan jé, jag rike nỹtĩ jé, ti kar tóg vènhrá tag jagma mũj ke vễ, mỹr êg tóg tỹ jag régre kar nỹtĩ, e êg tóg nỹtĩ vễ, jag kóm êg tóg tỹ ù nỹtĩ ke tĩ, êg pi hãra jag to jũ mũj ke nỹtĩ, jag to êg tóg há nỹtĩ ke nĩ, êg to vãmén nỹtĩ tag jagma êg tóg mũj ke nỹtĩ, êg ẽmã kãmĩ kar ẽmã ù tá ke gé, jykre ù tóg kã nỹn kỹ êg tóg jag mré to vãmén kỹ tỹ pir ke kỹ, ki tỹ há kej, vènhrá tag tóg Topẽ nĩgẽ krãm nỹj mũ “CONSTITUI-
ÇÃO DA REPUBLICA FEDERATIVA DO BRASIL”.*

Constituição Federal ti jagtã tag tỹ kanhgág vĩ ra rãn

SEÇÃO III

DO SUPERIOR TRIBUNAL DE JUSTIÇA

Art. 104. Tá Superior Tribunal de Justiça kinhrāj ke ag tóg trinta e trêš Pã'i tỹ Ministros nỹtĩj ke nĩ.

Rá pir. Pã'i tỹ Ministros do Superior Tribunal de Justiça ag, ãn ag vin ge hã tỹ Pã'i mág Presidente da República nĩ hãra ag tỹ brasileiros kyrũ prỹg tỹ trinta e cinco kãfór jāj ke nĩ, kar pi prỹg tỹ setenta nĩj ke nĩ ti kófa tỹ; kar tóg lei ki vẽnħkanhrãn kỹ jāj ke nĩ, ti kãmĩ kinhra jãn jé, kar pi nén ù tỹ rãnrhãnh ke tĩj ke nĩ gé, ken kỹ tóg nỹj mũ, vẽnħkuprẽg fã jagma ãn e ag ãn pipir ag kãfãn kỹ Senado Federal tá:

I - ãn tẽgtũ kãki ãn pir tóg tỹ Pã'i tỹ juízes dos Tribunais Regionais Federais jāj ke nĩ, kar ãn tẽgtũ kãki ãn pir tóg Pã'i tỹ desembargadores dos Tribunais de Justiça jāj ke nĩ gé, kar ãn tẽgtũ jyjy kuprẽg ge ag tóg nỹtĩ Tribunal ag ju;

II - ãn tẽgtũ kãki, jag rike kar nỹtĩj ke nĩ, advogados ag kar membros do Ministério Público Federal ag ke gé, kar estadual ag, kar Distrito Federal tá, mré Territórios ag, jag rĩgfin ja ag tóg ag jyjy vin jé art. 94 tag jagma.

I - ag tỹ processa ken jé kar nón tugnym há han kỹ ti hãrenkỹ keja ti:

a) ãn tỹ crimes Kãsir ki, Pã'i tỹ Governadores dos Estados ag, kar ãmã pir tỹ Distrito Federal tá, ãn ki kar responsabilidade ti ag kar mỹ tóg nỹj Pã'i tỹ desembargadores dos Tribunais de Justiça, ãmã tỹ Estados kar ãmã pir tỹ Distrito Federal tá kar Tribunais de Contas ag ãmã tỹ Estados kar ãmã pir tỹ Distrito Federal tá kar Tribunais Regionais Federais tá ke gé, jãvo Tribunais Regionais Eleitorais kar Trabalho, mré membros dos Conselhos ketũmỹr Tribunais de Contas tá ãmã kẽsir tỹ Municípios kar Ministério Público da União ag hã tóg fĩj mũ tribunais jagma;

b) jānān jé tarīr jé ũ tóg vog tũ nīn jé, kar habeas data ti Ministro de Estado ag nén ũ han ja kato, kar Comandantes da Marinha ag, kar Exército ag mré aeronáutica ag ke gé, ketūmyr Tribunal ag hā tóg han mū gé;

c) ken kȳ tóg nȳ, ũ tóg habeas corpus to vīn kȳ, ti nén ũ tȳ hānrikeja tũ tugnīn nīfēnh kȳ jān kȳ, hāra tȳ Pā'i tȳ tugnȳm ja ra tȳ ti jurisdição tá ken kȳ, ānki Pā'i tȳ Ministro ěmā tȳ Estado ketūmyr Comandante da Marinha, kar Exército ketūmyr aeronáutica ag, kar Justiça Eleitoral ti, tag ag hā mȳ tóg nȳj mū ag ven jé;

d) Jag mré kafān há han tūn kȳ tribunais ag tog nén ũ ve kȳ ki hā han tũ nij mū, ketūmyr ag vég mȳr ag ki hā han kórég kȳ tóg ken kȳ nȳ art. 102, I, “o”, tag jagma, kar tribunal mré Pā'i tȳ juízes jagmré rājraj vānh ag īn pir kāki, kar ketūmyr Pā'i tȳ juízes ag tāmī tribunais ũ kāmī rājraj nȳtīn kȳ jag kóm;

e) nén ũ vēnhmȳ han ja ān jagma tugnȳm mān, ketūmyr nén ũ vēnhmȳ han ja tȳ tũ ken jé ti ke tũ ja nȳn kȳ;

f) to fēfēn jé, ti ken kȳ nȳn jé Pā'i ag nén ũ han ja ti;

g) jagmré nén ũ han há Pā'i tȳ administrativas ag, kar judiciárias da União ag, ketūmyr jagmré Pā'i tȳ judiciárias tȳ ěmā Estado ag, kar administrativas ag ũ tá ke ag mré, kar ěmā pir tȳ Distrito Federal tá, ketūmyr jagmré ěmā mág tȳ União kāki ke ag;

h) ũn injunção jānān kȳ, jagma rān kȳ han kȳ norma regulamentadora ke tī órgāo ag, kar entidades ketūmyr autoridade federal ag, kar administração ag, ki nȳtī ag ketūmyr tá nȳtī tũ ag, pi tag ag hā mȳ nȳj ke nī, Pā'i tȳ Supremo Tribunal Federal ag, kar órgāos da Justiça Militar ag, Justiça Eleitoral ag, kar Justiça do Trabalho mré Justiça Federal ag;

i) Pā'i ag ũ tóg ěmā mág ũ tá nén ũ vēnhmȳ han ja ān julga

ke jan kỹ, hãra ti êmã mág Brasil ki Pã'i ag mỹ inh mỹ vé ke măn kỹ, Pã'i tag ag tóg ti êmã mág ỹ tá kótĩg ja tá jãmãj mũ;

j) jag kato jag kãfór nỹtĩj sór kỹ federativos ag, kar ketũmỹr Comitê Gestor do Imposto ag, Bens e Serviços tognĩn, kar jagmré tributos to, arts. 156-A e 195, V tag jagma tóg nỹ;

II - tugnỹm há han vén kar julga ken jé:

a) to ag habeas corpus ke tĩ jagmré to vãmén pin kỹ hej ken jé, ketũmỹr tavĩ hã nỹn kỹ tag jagma, Tribunais Regionais Federais ag mĩ, ketũmỹr tribunais êmã tỹ Estados ag mĩ, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ãn tá, ketũmỹr Territórios mĩ, ti mỹ habeas corpus nenh kỹ;

b) ag tỹ jagmré to ãkrén kỹ vãmén pir han kỹ, hej ke kar rán kỹ mandados de segurança ti, ag mỹ tóg ken kỹ Tribunais Regionais Federais ag, ketũmỹr tribunais tỹ êmã Estados ag, êmã pir Distrito Federal ti kar Territórios ag, hãra hán gen kỹ;

c) nén ỹ tóg tỹ êmã tỹ Estado estrangeiro ag tá ke ja nĩn kỹ ketũmỹr organismo internacional ki ken kỹ, tag kãtã ketũmỹr tãg kãtã, êmã kēsir tỹ Município ag, ketũmỹr ỹn tá ãn nỹtĩ ag kar tá êmã nỹtĩ ag, êmã mág tỹ país ãn tá;

III - tugnỹm kar to vãmén kỹ julga ken jé, nén ỹ to vãmén kỹ hynhan ja ti, to vãmén pin kỹ ketũmỹr êgno tá to vãmén kỹ han ja ti, Tribunais Regionais Federais ag, ketũmỹr tribunais tỹ êmã Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal, kar Territórios ag, inh mỹ ve măn gen kỹ:

a) kato jãg kỹ tratado ti ketũmỹr lei federal ti, ketũmỹr hánỹ ken kỹ;

b) ki hã tóg ke nỹ ken kỹ, Pã'i tỹ governo tóg êmã ãn tá ke ãn tóg nén ỹ hynhan ti, lei federal tóg nón tugnỹm há han tĩ ra;

c) Jātá tón kȳ, kar han kȳ lei federal tóg tó nȳ ān ti, tribunal ũ ag ve kȳ han ja ti.

§ 1º Hynhan ja ag tóg jagmré Superior Tribunal de Justiça ag:

I - ěmā mág kākī Iskóra ki kanhrānrān fā ti Magistrados ag, ken kȳ tóg nȳj mū gé, nén ũ kāmī jagma fin jé mȳ ke Pā ti kanhrānrān jé, ag ki gen jé ag jé kanhrānrān ja ān mȳ;

II - Jagmré Justiça Federal to vāmén fā ag, jagmré nén ũ hynhan fā ag, lei jagma, ag mȳ tugnȳm kar tagmī ke vē ken jé, ũn administrativa kar orçamentária da Justiça Federal ag, jo kātīg vén kar nón kātīg ja ti, tȳ órgāo central do sistema ti, kar tugnȳm han fā ag, ag mȳ han ra ken jé.

§ 2º Ũ tóg to vī kȳ inh mȳ tugnȳm kȳ ve mān gen kȳ, ānki ũn inh mȳ vé kej ja ān tóg venven há han ge nī, federal infraconstitucional jagma, ti nén ũ to inh mȳ vé kej ja ān ti, ti nirejtu ti lei jagma, ag ve kȳ tugnȳm há han jé Tribunal tá nȳtī ag, hāra ti pi kanhró nȳj mū, ũn tēgtū kākī ũn régre ag tóg hej kej ke nȳtī ag ve mān jé.

§ 3º Ke nȳj ja tóg mū nén ũ tag ven há han jé § 2º vēnhrá tóg nén ũ to kāmūj ki ān ti:

I - vēsimér to nén ũ kajām jé;

II - vēsimér nén ũ vēnhmȳ to kajām;

III - vēsimér nén ũ kajām ge kaja tóg 500 (quinhentos) salários-mínimos ti kāfān kȳ;

IV - vēsimér nén ũ to vēnhkuprēg mān ge tū ti;

V - hēnrikemȳr nén ũ to vāmén kȳ han ja ān tóg katotān kȳ jurisprudence tóg ag kri ke ti, tȳ Superior Tribunal de Justiça ki;

VI - hênrikemỹr nén ù tóg lei kãkã nỹn kỹ.

SEÇÃO IV

DOS TRIBUNAIS REGIONAIS FEDERAIS E DOS JUÍZES FEDERAIS

Art. 106. Tỹ tóg Justiça Federal kãki ke nỹtĩ:

I - ag hã tỹ Tribunais Regionais Federais nỹtĩ;

II - ag hã tỹ Juizes Federais nỹtĩ.

Art. 107. Tỹ Tribunais Regionais Federais kĩ rãjrãj ke ag tóg tỹ sete Juiz nỹtĩj mũ, japrãr kỹ nỹtĩ ag ketũmỹr kejãn ag japrãr jé, ag êmã ân tá jãvãnh kỹ, ânki Pã`i mág tỹ Presidente da República tóg japrãr kỹ nỹtĩ ag jyjy vin mũ, hãra japrãr mũ ân tóg kyrũ tỹ prỹg tỹ trinta kãfôr jãj kenĩ, kar pi prỹg tỹ setenta kãfôr jãj ke nĩ ti kófa tỹ:

I - pênkar ki ùn pir tỹ advogados rãnrãj jã ki prỹg tỹ dez kãfôr jãj ke nĩ, kar Ministério Público Federal tá rãjrãj fã tóg prỹg tỹ dez ki rãnrãj jã ki kãfôr nỹj ke nĩ gé;

II - Û ag kar tỹ juizes federais nỹtĩ sór mũ ag tóg prỹg tỹ pênkra ki rãnrãj ja nỹtĩj ke nĩ, ag rãjrãj to sin já ag ke gé, ketũmỹr ùn rãnrãj há han ja ti, jag krãfin ja ag tóg.

§ 1º Lei tóg mỹ ge kej mũ juizes ag kã ù tóg êmã ù tá rãnrãj tĩg kỹ, ketũmỹr ag juiz ù japrãr jé gé, Tribunais Regionais Federais kar ag hã tóg vej mũ ti hãtã rãnrãj ke ti.

§ 2º Tribunais Regionais Federais ag tóg han mũ justiça tóg ùn jagjãgtar ag tá jun jé, vẽnhmãn kỹ to vãmén jé nén ù to, ki tỹ há kej ke to ãkrén kỹ, ag êmã tarĩr nỹtĩ ân kãmĩ, vẽnhkar tỹ nénũ ân tỹ ag

tóg rânhrāj mữ gé.

§ 3º Tribunais Regionais Federais ag tóg rânhrāj mữ gé tāmĩ, ag rânhrāj nýtĩj fã Pã jātá, ag tá vênhmãn kar vămén fã tãg hynhan ja ag tóg, ti kar tóg kinhrãg jé jurisdicionado ti justiça kãmĩ.

Art. 108. Ag hã mỷ tóg ken kỷ nỹj Tribunais Regionais Federais ag:

I - tugnỹm kar han jé mĩ hã:

a) ag, juizes federais ag, ẽmã tá rânhrāj nýtĩ ần tá, mré Justiça Militar kar Justiça do Trabalho ag, ần ag hã tóg nén ũ vênhmỹ kāsir han ja tugnỹm kỷ vej mữ, kar Ministério Público da União ag, tag ag mỷ tóg nỹj Justiça Eleitoral ti;

b) nén ũ vênhmỹ han ja ần tugnỹm jé, kar tỳ tũ ken jé nén ũ to kajãm ge ần ti, ti han ja ti, ketũmỹr juizes federais ag ẽmã ần tá rânhrāj nýtĩ tá;

c) nén ũ tarĩr ki jãnãn jé, kar *habeas data* kato han ja ti Tribunal ki, ketũmỹr tỳ juiz federal tóg han jan kỷ;

d) tỳ *habeas corpus* ti, ũn han mữ tóg tỳ Pã'i tỳ juiz federal jãn kỷ;

e) Pã'i tỳ juizes federais ag régre jãn Tribunal pir tá, kỷ jag kóm nén ũ vênhmỹ ần tugnỹm kỷ vej sór kỷ;

II - tugnỹm mãn jé, kar ve mãn jé, nén ũ vênhmỹ ần ti juizes federais ag han ja ti, kar juizes estaduais ag han ja ti, ag ẽmã tá rânhrāj nýtĩ ja tá.

Art. 109. Ag hã mỷ tóg nỹj juizes federais ag, nén ũ tugnỹm kỷ han jé:

I - nén ũ vênhmỹ tóg ẽmã mág tỳ União, kar entidade autárquica

tāg hynhan ja ti, ketũmȳr empresa pública federal tóg nén ũ to inh mȳ vé ken kȳ, ketũmȳr nén ũ vėnhmȳ han ja nĩn kȳ, mré ke ketũmȳr kato ke, hāra ti ter jan kȳ, kar rānrhāj kȳ vėnhkókén kȳ, kar Justiça Eleitoral mré Justiça do Trabalho ti;

II - nén ũ vėnhmȳ tóg ěmā tȳ Estado estrangeiro kar ketũmȳr organismo internacional, kar ěmā sĩ Município, ketũmȳr ũ tóg tá tí ĩn han kȳ nĩn kȳ tá nĩn kȳ, kar ěmā mág kā ěmān kȳ nĩn kȳ;

III - nén ũ hynhan kȳ to vāmén kȳ, ketũmȳr rán kȳ ěmā mág União tóg Estado estrangeiro ag mré, ketũmȳr organismo internacional ag mré ke gé;

IV - ag nén ũ vėnhmȳ han ja ti políticos ag, kar nén ũ pātén jan kȳ nén kaja mág to ākrén kȳ, ketũmȳr tȳ ěmā mág União ti kar ag entidades autárquicas tāg hynhan ja ti, kar empresas públicas ag ke gé, hāra ag pi nén ũ ũ vej ke nȳtĩ, Justiça Militar kar da Justiça Eleitoral ag hā mȳ tóg nȳj mũ ag vem jé;

V - nén ũ vėnhmȳ han ja ti, tratado ketũmȳr convenção internacional ki, ěmā mág kākĩ ven kȳ, hāra tugnȳm kar to vāmén kȳ han ja nĩ ke hān vė ěmā ũ tá ketũmȳr han ra keja nȳj ke hā nē;

V-A nén ũ tóg tȳ direitos humanos mȳ ke nȳn kȳ, tȳ tag jé ke nȳn kȳ § 5º vėnhrá tag jagma;

VI - kato nén ũ vėnhmȳ han jan kȳ organização tȳ rānrhāj fā ti, kar lei tóg nén ũ han já ti, sistema financeiro kato, kar ordem econômico-financeira ti ke gé;

VII - tȳ habeas corpus ti, nén ũ vėnhmȳ tugnȳm kȳ han ja ti, ketũmȳr ti mǎ'āg han ja tóg tȳ Pǎ'i nĩn kȳ, hāra ti nén ũ han ja ān tóg tȳ ti jurisdição ki ke nĩn kȳ;

VIII - jǎnān kȳ tugnȳm kȳ tarĩr jé, kar habeas data ti Pǎ'i federal ag nén ũ vėnhmȳ han jan kato, tribunais federais ag hā tóg vej ke nȳtĩ;

IX - nén ũ vênhmỹ han ja ti kǎnva kǎki, ketũmỹr ruprỹnũ kǎki, Justiça Militar ag hǎ tóg vej mũ;

X - nén ũ vênhmỹ han ja ti ki kǎrǎ kỹ, kar to vĩ mã ki ẽmǎn nỹtĩn kỹ ẽmǎ ũ tá kǎmũ kỹ, ǎnki ag tóg han mũ “exequatur” vênhrá tag ti, estrangeiro ag ki, homologação han kỹ nỹn kar ag tóg vej mũ, ti tag ki ẽmǎn ge ti, ketũmỹr ti tỳ ti papé hynhan kỹ tỳ tag ki ke Pǎ jǎj ken kỹ;

XI - vênh génh kỹ kaingág ag nirejtu to.

§ 1º Nén ũ ki ẽmǎ mág tỳ União tóg tó ja nĩn kỹ, ǎnki seção judiciária ag tóg vej mũ, ti ẽmǎn kỹ tá ĩn han kỹ nĩ ja tá, União tóg ũn tó já ǎn ti.

§ 2º Nén ũ vênhmỹ han ja ti União kato, ǎnki seção judiciária ag tóg vej mũ, ũn União tó mũ ǎn tóg ẽmǎn kỹ ĩn han kỹ nĩ ǎn tá, nén ũ vênhmỹ tóg kej ja ǎn tá ketũmỹr ẽmǎ tá tó ja tá, kar ketũmỹr Distrito Federal tá.

§ 3º Lei tóg hej kej mũ nén ũ tóg tỳ Justiça Federal ag han ge nỹtĩn kỹ, kar tỳ previdência social nỹtĩn kỹ, ag tugnỹm kỹ to vǎmén kỹ ven jé justiça estadual tá, ũn tó mũ sede tóg tỳ vara federal tũ nĩn kỹ.

§ 4º Vênhrá tóg jǎmĩ kótĩg vén mũ ǎn kǎmĩ, recurso han sór kỹ Tribunal Regional Federal ag hǎ tóg vej mũ, ẽmǎ tóg tỳ jurisdição tỳ Pǎ'i tỳ juiz tóg tỳ primeiro grau nĩn kỹ.

§ 5º Hẽrikemỹr nén ũ vênhmỹ tavĩ han ja nĩn kỹ direitos humanos kato, ǎnki Procurador-Geral da República tóg tugnỹm há han ge nĩ, ti tỳ ki hǎ han jé, nén ũ tóg tỳ tratados internacionais de direitos humanos nỹn kỹ, ǎn ki ẽmǎ mág Brasil tóg ag mré ke nĩj ke nĩ, kỹ tóg to vĩj mũ Superior Tribunal de Justiça ag mỹ, ti tỳ hǎrẽkǎ to vĩ há ki tóg to vĩj, ǎnki tóg Justiça Federal ag mỹ nỹj ag ven jé.

Art. 110. Ẽmǎ tỳ Estado ag, kar ẽmǎ pir tỳ Distrito Federal ti, hynhan ja ag tóg seção judiciária ti, kỹ tóg Capital tá nỹtĩj mũ, kar varas tóg nỹtĩj mũ gé, lei tỳ tó mũ jagma.

Rá pir. Êmã tỹ Territórios Federais mĩ, kar jurisdição ti, tỹ juiz federal mỹ jăgnăn jé, tỹ ti êmã ăn tá ke ti, lei tag jagma.

SEÇÃO V

DO TRIBUNAL SUPERIOR DO TRABALHO, DOS TRIBUNAIS REGIONAIS DO TRABALHO E DOS JUÍZES DO TRABALHO

Art. 111. Tỹ tóg órgãos da Justiça do Trabalho nỹtĩ:

I - tỹ Tribunal Superior do Trabalho ti;

II - tỹ Tribunais Regionais do Trabalho ti;

III - Juizes do Trabalho ti.

Art. 111 A- Ag Tribunal Superior do Trabalho tá rănhrăj ke ag, hă tóg tỹ tag nỹtĩ, Pă'i tỹ vinte e sete Ministros ag, kuprêg kỹ nỹtĩ brasileiros ag kăki, hăra ag tóg tỹ kyrũ prỹg tỹ trinta e cinco kar kófa prỹg tỹ setenta kăfôr tũ nỹtĩ mũ, kar tóg to vênhkanhrăn ja nĩ ke nĩ, kỹ Pă'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vin mũ, ag kar kăki ti kuju kăfôr ag tóg jagně mré hej ken kỹ Senado Federal tá:

I - pênkar ki ũn pir ki tỹ advogados ag, prỹg tỹ dez ki rănhrăj nỹtĩ ag, kar mré Ministério Público do Trabalho tá prỹg tỹ dez ki rănhrăj nỹtĩ ag, ve kỹ vênhră tag jagma art. 94;

II - kar ũn tỹ juizes dos Tribunais Regionais do Trabalho ag, tá rănhrăj nỹtĩ ag, Tribunal Superior tóg ag jyjy vin kỹ.

§ 1º lei tóg han mũ ag nénũ kinhra ăn jagma Tribunal Superior do Trabalho ag.

§ 2º Jag hămré ag tóg han mũ Tribunal Superior do Trabalho ag:

I - iskóra Nacional tá mý ge ken jé, tỳ kanhrānrān fā kar Magistrados do Trabalho ag mý, nēnū ũ jagma ken jé tóg há nýj, hynhan jé nēnū to kinhrāg ja ān jagma, kar ki rānhrāj jé;

II - tỳ Conselho Superior da Justiça do Trabalho ti, ag han há nýtīn ký lei jagma, tugným jé administrativas ti, orçamentária ti, financeira ti kar patrimonial da Justiça do Trabalho ti, jāmī kātīg kar nón kātīg fān ki, tỳ órgão central do sistema ti, jagmré nēnū to hej ken jé.

§ 3º Ag hā mý tóg nýj Tribunal Superior do Trabalho ag, tugným ký to vāmén kar kajām ra ken jé, ti kātīg vén ja tá, to vī ký tarīr jé, Pā`i tỳ autoridade tóg kinhra mý, ti han jé.

Art. 112. Lei tóg Fórum hynhan mū ěmā kēsir mī, Pā`i tỳ juiz tóg Justiça do Trabalho to vāmén kar ven jé, hāra ti ěmā kēsir tá comarcas tarīr tū ān ag tóg, Pā`i tỳ juiz Tribunal Regional do Trabalho mý nýtīj mū.

Art. 113. Lei tóg fīj mū constituição jagma, Pā`i tỳ ki vin jé, Pā`i mý nýn jé ve kar tugným jé, ti mī hā han há nīn jé, ken ký nýn jé, ti rānhrāj ke ān tá ti mý há nýn jé, hā tóg tỳ órgãos da Justiça do Trabalho ke tī.

Art. 114. Ag hā mý tóg nýj mū Justiça do Trabalho ag tugným kar kajām ra ken jé:

I - nēn ũ vēnhmý to inh mý vé ken jé ti rānhrāj fā tá, mré vēnhkar nirejtu kāmī kikaró ag, tar tá, kar administração pública mré kar kato ěmā mág tỳ União, ěmā tỳ Estados, kar ěmā pir tỳ Distrito Federal mré ěmā kēsir tỳ Municípios ag;

II - ag vēsimér nirejtu ti greve ki;

III - nēn ũ to vēnhkar mý vej fā ag hāto ag representação sindical ke tī, jagmré sindicatos ag, jagmré sindicatos ag rānhrāj fā ag mré, kar sindicatos kar inh mý rānhrāj ke mū ag;

IV - jāgnān jé tỳ hāre tū nīn jé, habeas corpus kar habeas data

ti, nén ũ han mũ tá hãnríke nỹn kỹ, ti tugnỹm kar tarĩr jã ãn tá

V - Pã'i ag tỹ órgãos tá nén ũ to jag kóm kinhra nỹtĩn kỹ ketũmỹr jagmré kinhra tũ nỹtĩn kỹ, jurisdição trabalhista ãn tá, ãn ki tóg nỹj mũ vẽnhrá tag jagma art. 102, I;

VI - to vĩn jé jẽnkamũ to, nén ũ to ti mỹ vĩ vẽnhmỹ han jan kỹ, ti fe kagãg ja to, kar ti tỹ nẽnũ krenkren ja to, ti rãnrãj ãn tugnĩn;

VII - nén ũ to kajãm ge vin ge ti, administrativas ag, inh mỹ rãnrãj kemũ ag mỹ, órgãos de fiscalização mỹ tarĩr nỹtĩ ag, kar rãnrãj fã ag;

VIII - mỹ kajãm ra ken jé nén ũ to, ti rãnrãj ja ãn kaja jagtã contribuições sociais ketĩ, art. 195, I, a, e II, tag jagma, kar ti mỹ kri tĩ ũ kajãm jé gé, Pã'i ag tugnỹm tomẽ to;

IX nén ũ vẽnhmỹ tóg ken kỹ, ti rãnrãj fã tá, lei jagma;

§ 1º Ki hã ke tũn kỹ, ãn e ag vẽnhmré to vãmén ja ãn tóg ki há ke tũn kỹ, ãnki ag tóg ũ mỹ ěg mỹ vé kej mũ

§ 2º Hãn gen kỹ, ag kã ãn pir tỹ to vãmén kỹ vẽnhmré ki tỹ há ke tũn kỹ, ketũmỹr jag kãfãn kỹ ha sór kỹ, ãn ki tóg ken kỹ nỹj mũ, jagmré hej ke kỹ ne kajãm mẽ, Justiça do Trabalho tóg ki han jé, nén ũ ãn ti, hãra tugnỹm vẽn kỹ lei jagma, ti rãnrãj fã ãn kren tũ nĩn jé, kar ketũmỹr to vãmén vẽn já ãn to.

§ 3º Tỹgtỹ kej sór kỹ ti rãnrãj ki to ag greve ke tĩ, hãra ag rãnrãj fã tóg tỹ ãn e ag mỹ kórég han há nĩn kỹ, ãn ki Ministério Público do Trabalho ag tóg Justiça do Trabalho ag mỹ ve kar tugnỹm kỹ ki han gej mũ.

Art. 115. ãn tỹ Tribunais Regionais do Trabalho tá tỹ Pã'i nỹtĩj ke ag hã tóg tỹ sete juizes nỹtĩj, japrũnrãr kỹ nỹtĩ ag, kejãn hã, ag nỹtĩ jan mũ, kar Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vin ja nĩn kỹ, hãra brasileiros ag kãkã já ãn tóg kyrũ prỹg tỹ trinta kar pi ti kófa prỹg tỹ setenta nĩj ke nĩ:

I - pênkra ki ùn pir kâki tỳ advogados nýtj mữ, hãra ag tóg prỹg tỳ dez anos ki rânhrāj nýtj ja nĩ ke nĩ, kar Ministério Público do Trabalho tá rânhrāj nýtj ag tóg prỹg tỳ dez ki rânhrāj nýtj ja nýtj ke nĩ gé, vênhrá tag jagma art. 94;

II - ù ag, rânhrāj ki ag tóg jãpryj tỳ juizes do trabalho ki kãfãn jan kỹ rânhrāj há han nýtj ki, jag rikén ag tóg jãpry kej ag rânhrāj ki.

§ 1º Hynhan ja ag tóg Tribunais Regionais do Trabalho ag, ùn jag-jãgtar ag nýtj ja tá ag mré vâmén jé, kar ag mỹ papé vegven jé, êmã kēsir tarĩr nýtj ân kãmĩ, kỹ ag tóg vênhkar tỳ nénũ tỳ rânhrāj mữ, hãto ag equipamentos públicos kar comunitários ke tĩ.

§ 2º Tribunais Regionais do Trabalho ag tóg rânhrāj jé há nýtj mữ gé êmã kēsir tỳ Municípios kâki, kỹ ag tóg Câmaras regionais hynhan, ti kar tóg kinhra nýtĩn jé nén ù vej sór kỹ ti processo to.

Art. 116. Tá Varas do Trabalho kâki rânhrāj ke ti, Pã'i tỳ juiz pir tóg jāj mữ.

SEÇÃO VI

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES ELEITORAIS

Art. 118. Ag hã nẽ órgãos da Justiça Eleitoral ag:

I - Tỳ Tribunal Superior Eleitoral ti;

II - Tribunais Regionais Eleitorais ag;

III - tỳ Juizes Eleitorais ag;

IV - tỳ Juntas Eleitorais ag;

Art. 119. Tá Tribunal Superior Eleitoral kâki rânhrāj ke ag tóg tỳ

sete membros jãj ke nĩ, kuprẽg kỹ:

I - vẽnhkuprẽg fã jagma jag voto vég mẽ kar jag mỹ tó mẽ:

a) Pã'i tỹ juízes tẽgtũ ag Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kãki;

b) Pã'i tỹ juízes régre ag Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kãki;

II - Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vin kỹ, Pã'i tỹ juízes régre ag advogados tỹ seis ag kãki, ag rãnrhãj há han kar jé kanhrãn há han kỹ nỹtĩn kỹ, Supremo Tribunal Federal tóg ag jyjy vin kỹ.

Rá pir. Tribunal Superior Eleitoral tóg kuprẽg kỹ fãg mũ ag Pã'i tỹ Presidente kar ti nón jã Pã'i tỹ Vice-Presidente ti, kar Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kãki, kar ag tarĩr fã ti Pã'i tỹ Corregedor Eleitoral ti, kar Ministros do Superior Tribunal de Justiça ag kãki.

Art. 120. Nỹtĩ ja tóg mũ Tribunal Regional Eleitoral ti, êmã tỹ Estado ag capital mĩ, kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá.

§ 1º Tỹ Tribunais Regionais Eleitorais ag tóg hãnrĩke tỹ, tá jag vin mũ:

I - vẽnhkuprẽg fã jagma jag voto vég mẽ kag jag mỹ vem mẽ:

a) Pã'i tỹ juízes régre ag desembargadores do Tribunal de Justiça ag kãki;

b) Pã'i tỹ juízes ne nirejtu ag tóg ãn régre ag vẽnhkuprẽg, Tribunal de Justiça kãki;

II - Pã'i tỹ juiz pir Tribunal Regional Federal tá, ti sede tóg jãj mũ êmã tỹ Estado ag capital mĩ, kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá, ketũmỹr ti tá Pã'i tỹ juiz federal tũ nĩn kỹ, ãnki Tribunal Regional Federal ag hã tóg kuprẽg kỹ fãg mũ;

III - ti jyjy nīm kȳ, Pā`i mág tȳ Presidente ti, Pā`i tȳ juízes régre ag advogados tȳ seis ag kăki ũn kanhró ag jurídico kāmī kar rānhrāj há han nȳtī ja ag, Tribunal de Justiça vin ja ag.

§ 2º Tribunal Regional Eleitoral tóg kuprēg mū Pā`i tȳ Presidente kar ti nón jā Pā`i tȳ Vice-Presidente ti, kar desembargadores ag kăki.

Art. 121. Lei tag tóg jagtā tá lei ũ han mū, organização e competência dos tribunais kri, Pā`i tȳ juízes tȳ nirejtu ag, kar juntas eleitorais ag.

§ 1º Tribunais tá rānhrāj fā ag, kar Pā`i tȳ juízes tȳ nirejtu ag, kar mré juntas eleitorais tá ke ag, rānhrāj nȳtī ān jagma, nén ũ kar ki tóg ag mȳ ken kȳ nȳj, kar ũ pī ag vóg ge nī, ag nȳtī ān tá.

§ 2º Pā`i tȳ juízes dos tribunais eleitorais ag, ken kȳ tóg nȳj mū to vāmén vén kȳ, prȳg régre kāmī ag tóg tarīr mū, kar jagnón prȳg régre hārike tavī ki tóg tarīr mū, ānki ti nón kuprēg kȳ jā ān hā tóg ti rikén kă jāg kȳ hārike nȳj mū ti rānhrāj ke ān tá.

§ 3º Pi hāremūn tȳ ũ ken jé há nī Tribunal Superior Eleitoral ag nén ũ hār ti, hāra Constituição jagma nȳ tūn kȳ tóg tȳ ũ ken jé há nī, kar *habeas corpus* ketūmȳr mandado de segurança ti.

§ 4º Tȳ Tribunais Regionais Eleitorais ag nén ũ han jan kȳ, kato nén ũ han sór kȳ:

I - tȳ Constituição kato ke nȳn kȳ, ketūmȳr lei jātá ke nȳn kȳ;

II - lei tóg jag kóm tó ũ han nȳn kȳ, tribunais eleitorais régre ketūmȳr kăfór tá

III - to vāmén kȳ ũ tóg vēnhkuprēg tū nīn jé nén ũ to, ketūmȳr hynhan jé diplomas ti vēnhkuprēg fā jé, federais mȳ ketūmȳr estaduais mȳ;

IV - kunȳj jé diplomas ti, ketūmȳr tātá fāg jé mandatos eletivos ki federais kar estaduais ki;

V - mỹ hán gen jé *habeas corpus ti*, kar mandado de segurança ti, kar *habeas data* ketũmỹr mandado de injunção ti.

SEÇÃO VII

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES MILITARES

Art. 122. Tỹ tóg Justiça Militar ag órgãos nỹtĩj:

I - tỹ Superior Tribunal Militar ti;

II - tỹ Tribunais kar Juízes Militares hynhan kỹ nỹtĩ ti lei jagma.

Art. 123. Tỹ Superior Tribunal Militar ag tóg Pã'i tỹ quinze Ministros nỹtĩj mũ, rãnrhãj nỹtĩ ki ag tóg kófãn mũ, Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vin mũ, kar Senado Federal ag jagmré hej kej jan kỹ, kar ũn tẽgtũ ag tỹ oficiais-generais da Marinha ag kãki, kar vẽnkhẽgra ag oficiais-generais do Exército ag kãki, kar ũn tẽgtũ ag oficiais-generais da Aeronáutica ag kãki, ag kar tóg rãnrhãj nỹtĩj ke nĩ, tỹ ag Pã'i han kỹ, kar ũn tỹ pãnkar civis ag kãki.

Rá pir. Tỹ Ministros civis nỹtĩn jé ag tóg, Pã'i mág tỹ Presidente da República hã tóg ag kuprẽg ge nĩ, hãra ag tóg kyrũ prỹg tỹ trinta e cinco nỹtĩj, kar hãra pi kófa prỹg tỹ setenta tá krỹ nỹj ke nĩ:

I - ũn tẽgtũ tỹ advogados jurídicos kãmĩ ki kanhró tavĩ ãn ag, kar rãnrhãj há han tavĩn ja ãn ag, prỹg tỹ dez ki rãnrhãj jãn kỹ;

II - ũn régre kuprẽg kỹ jag rike ag, Pã'i tỹ juízes auditores kãki, kar Ministério Público da Justiça Militar tá rãnrhãj nỹtĩ ag.

Art. 124. Justiça Militar ag hã mỹ tóg nỹj mũ, ag tugnỹm kỹ ũn nén ũ tỹ hãnríke ja ãn mỹ kajãm ra ken jé, hãto ag crime militar ke tĩ.

Rá pir. Lei tag tóg jagtātá lei ũ han mũ, organização kri, kar Justiça Militar ag mỹ tóg nỹj mũ ag hãrenkỹ rânhrāj ke ti.

SEÇÃO VIII

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES DOS ESTADOS

Art. 125. Êmã tỹ Estados ag tóg hẽrenkỹ Justiça han gen vin, tug-nỹm há han kỹ Constituição jagma.

§ 1º Ag hã mỹ tóg ken kỹ nỹ, ag hẽrenkỹ tribunais vin ge ti êmã tỹ Estado Constituição kãki, hã tóg tỹ lei de organização judiciária nĩ, tỹ Tribunal de Justiça ag han vén ja ti.

§ 2º Ag hã mỹ tóg nỹj, êmã tỹ Estados ag instituição tỹ vẽn h jo vin jé inconstitucionalidade de leis jagma, kar tỹ estaduais ketũmỹr municipais ag nẽn ũ hár vegven jé, Constituição Estadual jagma, hãra pi ke nỹj mũ legitimação han jé órgão pir jagma.

§ 3º Lei estadual tóg han jé há nĩ, to vãmén kỹ Tribunal de Justiça ag mré, kar Justiça Militar estadual ag, hynhan vén kỹ primeiro grau ki, Pã'i tỹ juízes de direito kar Conselhos de Justiça ag, nón han ja ti segundo grau ti, ag hãn tóg han jan kỹ Tribunal de Justiça ketũmỹr Tribunal de Justiça Militar ag, êmã tỹ Estados tá militar ag rânhrāj nỹti ag vinte mil kãfór jãn kỹ Lei estadual jagma.

§ 4º Ag hã tóg han mũ Justiça Militar estadual ag tugnỹm kar kajãm ra ken jé, êmã tỹ Estados kãki tỹ purisa ag, nẽn ũ vẽnhmỹ han jan kỹ crimes militar ti lei jagma, kar nẽn ũ tỹ ações judiciais ti atos disciplinares militares kato, hãra tóg júri hã mỹ nỹj mũ, ũ tóg tỹ cicvil jãn kỹ, ag hã mỹ tóg nỹj ag tugnỹm kỹ kunũj jé Pã'i tỹ jyjy ki militar ti, kar ti to vẽnhkanhrân ân ti hãto ag graduação das praças ke tĩ.

§ 5º Ag hã mỹ tóg nỹj mũ juízes de nirejtu ag, kar juízo militar ag

mỹ, tugnỹm kar kajãm ra ken jé, ti pir mỹ, nén ù tỹ crimes militares han ja ân ti civis ag kato, kar nén ù tỹ ações judiciais ti atos disciplinares militares ân kato, kar tóg Conselho de Justiça ag mỹ nỹj mũ Pã'i mág tỹ juiz de nirejtu ti, tugnỹm kar kajãm ra ken jé crimes militares ân ti.

§ 6º Tribunal de Justiça tóg rãnrhãj jé há nỹj ãmã kēsir tỹ Municípios ag kãmĩ câmaras regionais hynhan kỹ, ti kar tóg kinhra nỹtĩn jé nén ù vej sór kỹ ti processo to.

§ 7º Hynhan ja ag tóg Tribunal de Justiça ag, ùn jagjãgtar ag nỹtĩ ja tá ag mré vãmén jé, kar ag mỹ papé vegven jé jurisdicional ti, ãmã kēsir tarĩr nỹtĩ ân kãmĩ, kỹ ag tóg vẽnhar tỹ nénũ tỹ rãnrhãj mũ, hãto ag equipamentos públicos kar comunitários ke tĩ.

Art. 126. Tribunal de Justiça ag mré vãmén kỹ ki tỹ há ken jé conflitos fundiários ke tĩ, hynhan ja ag tóg varas ti jé ke ti, agrárias ag mỹ.

CAPÍTULO IV

DAS FUNÇÕES ESSENCIAIS À JUSTIÇA

SEÇÃO I

DO MINISTÉRIO PÚBLICO

Art. 127. Ministério Público ag tóg nỹtĩg Pã nĩ, jurisdicional do Estado hã jé, ag tỹ ordem jurídica já nỹtĩg kỹ han jé, ti kar mỹ ù kuprêg mẽ, tỹ vẽnhar tũ nĩn jé ketũmỹr ùn pir mỹ ke gé.

§ 1º - Hã tóg tỹ hynhan vén kỹ nỹtĩ Ministério Público tóg jagma han jé, jagmré tỹ ùn pir nỹtĩn jé jan pipin mẽ kar vēsóki rãnrhãj jé.

§ 2º Ministério Público ag mȳ tóg ken kȳ nȳj mũ ag hērenkȳ rǎnhrāj ke ti, kar tarĩr ke ti, tugnȳm kȳ han jé art. 169 jagma, Poder Legislativo mȳ han ra ken jé kar tȳ tũ ken jé cargos kar serviços auxiliares ti, concurso público jagma ketũmȳr provas kar títulos ti, hērenkȳ ag rǎnhrāj kysē kygĵām ge ti, kar rǎnhrāj jā ǎn jagfȳ ǎkrén jé, ǎnki lei tóg han ra kej mũ organização kar funcionamento ǎn mȳ.

§ 3º Ministério Público hā tóg han mũ to ǎkrén kȳ, hērenkȳ to nén ũ kygĵām ge ti lei de diretrizes orçamentárias jagma.

§ 4º Ministério Público ag jǎnā tun kȳ, hāre tȳ jǎnkamu ti , ǎn ki lei tóg prȳg fĳ, ǎn jagma tóg nȳj mũ lei de diretrizes orçamentárias ti, kar Poder Executivo ag hā tóg fĳ mũ ti kaja tȳ prȳg ǎn tá jun ge ti, lei orçamentárias jagma, ǎn ki ag hā tóg ti kaja fĳ mũ, ti prȳg ǎn tá jun ge ti, vēnhrá tag jagma § 3º.

§ 5º To vāmén vén jan kȳ ti kaja to, artigo tag jagma, hāra jātá nȳn kȳ vēnhrá tag jagma § 3º, Poder Executivo tóg ki han mũ ti jagmré hā ken kȳ nȳn han jé ǎn tí orçamento anual ke tĩ.

§ 6º Orçamentárias tóg jagmré ke nȳn kȳ, ne pi nén ũ tȳ jǎnkamu fón ke nĩ, kar pi kǎfǎn ge nĩ, ti kaja ǎn tȳ lei de diretrizes orçamentárias ǎn jagma, hāra ag to vāmén vén kȳ hej ke jan kȳ, jǎnkamu ǎn fón ge ǎn ti, hā to ag suplementares ou especiais ke tĩ.

Art. 128. Ministério Público ag tóg ag mȳ ke mĩ vej:

I - Ministério Público da União ag hā tóg kinhra nȳtĳj mũ:

- a) Ministério Público Federal ti;
- b) Ministério Público do Trabalho ti;
- c) Ministério Público Militar ti;
- d) Ministério Público ti ẽmā pir Distrito Federal kar Territórios ti.

II - Ministérios Públicos ẽmã tỹ Estados mĩ.

§ 1º Ministério Público da União ag Pã'i tóg tỹ Procurador-Geral da República jã, Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ti jyjy nĩm ge nĩ, ùn tỹ rãnrhãj nỹtĩ ag kãki, hãra tóg kyrũ tỹ trinta e cinco anos jãj ke nĩ, Senado Federal ag tỹ to vãmén vén kỹ jagmré hej ke fãn kỹ ti kuprẽg kỹ, ti tỹ prỹg régre ki tarĩr jé, kar ag tỹ ke mãn jé.

§ 2º Hẽrenkỹ Pã'i tỹ Procurador-Geral da República tỹ tãtã fãg gen kỹ ag tóg, Pã'i mág tỹ Presidente da República ti ag vin kỹ, ãn ki Senado Federal ag kãki tóg jag kãfãn kỹ hej kej ke nỹtĩ.

§ 3º Ministérios Públicos ag ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti mré ẽmã kẽsir tỹ territórios ag mré, ag hã tóg ù tẽgtu jyjy vin mũ, ùn jágmré rãnrhãj nỹtĩ ki ãn kãki lei jagma, tỹ Procurador-Geral tóg ag kuprẽg ja nĩn kỹ, ketũmỹr Pã'i tỹ Chefe do Poder Executivo ti hã ti jyjy nĩm kỹ, ãn ki tóg prỹg régrẽ ki rãnrhãj, kar prỹg hãrike ki ke gé.

§ 4º Procuradores-Gerais ag ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal mré Territórios ag tóg tãtã jag fãg jé tóg há nỹtĩ, ag tỹ jag kãfãn kỹ hej ken kỹ Poder Legislativo tá, lei complementar jagma tóg nỹj ke nĩ.

§ 5º Leis tỹ jagtãn jé Ẽmã mág tỹ União ti kar ẽmã tỹ Estados ag, hã tóg tỹ Procuradores-Gerais ag hár nỹtĩj mũ, kar ag hã tóg vin mũ, hẽrenkỹ nỹtĩj ke ti, atribuições ti kar estatuto ti Ministério Público kar mĩ:

I - ken kỹ nỹj ke ti:

a) kófãn kỹ nỹj ke ti, prỹg régre jagma rãnrhãj kỹ jãn kỹ, pi ti rãnrhãj jã ãn kren mũ, tỹ judicial transitada ãn jagma ke tũn kỹ;

b) ù pi ti vóg ge nĩ, tỹ ùn e ag tognĩn ke tũn kỹ, hãra Ministério Público ag hã tóg ti kutãm jé há nỹtĩ, jag kófãn kỹ hej ken kỹ, ãn ki tóg ken kỹ nỹj, ti tỹ vẽnħ jo ù fãg jé ti mỹ tugnỹm jé;

c) pi hērenk̃y t̃y s̃i ken jé há ñi, ketũm̃yr tarem jé há ñi gé ti kaja ti, ken k̃y tóg ñy ṽenhrá tag jagma art. 39, § 4º, kar tag ag jagma ke gé arts. 37, X e XI, 150, II, 153, III, 153, § 2º, I.

II - tag jagma pi han jé há ñi:

a) m̃an jé, nén ũ kar to ti jyjy kar ketũm̃yr véké nén ũ to ṽi k̃y, honorários ti kar processuais kaja ti;

b) han t̃i kar ki rānhrāj jé advocacia ki;

c) mré t̃y ṽēsũn jé ñenũ ṽēne kej f̃ā tá, lei tag jagma;

d) rānhrāj ti, ti ver ne han m̃ē ñi ra, ṽēnhkar m̃y rānhrāj jé função pública tá, h̃āra t̃y magistério ñin k̃y;

e) rānhrāj ti político-partidária ki;

f) ti kaja m̃an ti, nén ũ kar to ti jyjy kar ketũm̃yr véké nén ũ to ṽi k̃y, ti jagtā m̃an ti pessoas físicas ki, kar entidades públicas ki ketũm̃yr privadas ki, h̃āra ti lei jagma ken k̃y ñyn k̃y.

§ 6º Ag h̃ā m̃y tóg ñy m̃u Ministério Público tá rānhrāj ñy t̃i ag, ṽenhrá tag jagma art. 95, rá pir V.

Art. 129. H̃ā tóg t̃y tá ke ñy t̃i institucionais do Ministério Público tá:

I - han jé, k̃atá, ação penal pública ti, lei jagma;

II - tar̃r jé ti ken k̃y ñyn jé, Poderes Públicos ti, kar ti kar m̃y rānhrāj f̃ā ti, ag k̃inhra ñy t̃in jé ag ñirejtu ti Constituição jagma h̃ynhan jé ti ken k̃y ñyn jé ũ tóg vóg t̃u ñin jé;

III - h̃ynhan jé inquérito civil ti kar ação civil pública ti, tar̃r jé ũ tóg to ñīgān t̃u ñin jé, patrimônio público kar social ti, kar meio ambiente ũn pir m̃y, kar jagmré ũn e ag m̃y ke gé;

IV - hynhan jé ação tỹ inconstitucionalidade ti, ketũmỹr jé ken jé intervenção ti ẽmā mág tỹ União mré ẽmā tỹ Estados ag, nén ũ to hānrike ān ti, Constituição jagma;

V - já nỹtĩg kỹ tarĩr jé, judicialmente kāmĩ ẽg nirejtu ti, kanhgág kar ag interesses ti;

VI - han kar jāgnān jé, administrativos to nén ũ ti han jé, to vĩ kar tomān jé ag kafān ti mỹ ge ken jé, hārenkỹ han ge ti, lei tỹ jagtān kỹ nỹn kỹ;

VII - han jé tarĩr jé tar mĩ purisa ag rānhrāj ti, lei tỹ jagtān kỹ nỹn kỹ jāmĩ artigo tóg kótĩg vén mũ ān jagma;

VIII - inh mỹ nén ũ vẽnhmỹ vé ken jé, hāto ag investigatórias ke tĩ, kar ketũmỹr inquerito policial han jé, to rán kỹ nĩ ān ti, jurídicos jagma kar manifestações processuais ti;

IX - rānhrāj jé ti função ũ kākĩ, ti tỹ hājé kanhrān kỹ jān kỹ, hāra ti pit o vĩ ke nĩ representação judicial ti, kar ketũmỹr inh mỹ vé ken jé jurídica tỹ entidades públicas tá.

§ 1º To vĩ kỹ ken kỹ nỹn jé Ministério Público ag mỹ, ações civis han jé vẽnhrá tag jagma, hāra pi ũ ag mỹ hán kej ke nĩ, jag hā rike nỹj ja tóg, ke tóg tĩ vẽnhrá tag ti Constituição lei kākĩ.

§ 2º Ag rānhrāj jé função ũ ki Ministério Público kātá, ũn tá rānhrāj nỹtĩ si ag hā mỹ tóg há nỹj mũ, hāra ag tóg ẽmā sĩ tá rānhrāj nỹtĩ ān tá ẽmā nỹtĩ mũ, hāra ag jājā tỹ chefe hā tóg hej kej ke nĩ;

§ 3º Hārenkỹ rānhrāj jé Ministério Público kākĩ, concurso público han ge tóg nỹtĩ, kar tóg ti to kanhrān ja ān venven ge nĩ, kar tóg ken kỹ nỹj Ordem tỹ Advogados tỹ ẽmā mág Brasil ag ven jé gé, kar tóg prỹg tẽgtũ kākĩ rānhrāj ja nỹj ke nĩ jurídica ki, kar tóg ti jyjy tóg tá rán kỹ nĩ tugnỹm ge nĩ.

§ 4º Aplica-se ao Ministério Público, no que couber, o disposto no

art. 93. Ag m̃y tóg ken k̃y ñy Ministério Público m̃y, nén ũ tóg ken k̃y, art. 93 jagma.

§ 5º Ag t̃y tugñym k̃y vin há han jé Ministério Público ag, t̃y to fur̃un k̃y t̃y mr̃anh ken jé.

Art. 130. K̃aki r̃anhraj̃ ñyt̃ij f̃a ag Ministério Público tá, mré Tribunais de Contas k̃aki, ag hynhan jé tóg ñỹj ti kar m̃y ti nirejtu to ven jé, hán gen jé kar ti m̃y r̃anhraj̃ ra ken jé.

Art. 130-A. T̃y Conselho Nacional do Ministério Público ag tóg quatorze membros j̃aj m̃u P̃a'i mág t̃y Presidente da República tóg ag jỹjy vin m̃u, h̃ara ũn e ki jag k̃af̃or ag ṽenhkupr̃eg f̃a ki Senado Federal tá, ag t̃y pr̃yg régre ki tar̃ir jé, ket̃um̃yr ag h̃arike ki tar̃ir m̃an jé ken k̃y:

I - t̃y Procurador-Geral da República tóg já j̃aj

II - Ministério Público êm̃a mág t̃y União tá r̃anhraj̃ já t̃y ṽenhk̃egra ag, ti ag m̃y ken k̃y ñyn jé ag âm̃ak̃a r̃anhraj̃ jé;

III - ũn t̃egt̃u ag Ministério Público êm̃a t̃y Estados tá r̃anhraj̃ jé;

IV - P̃a'i t̃y juízes régre ag, h̃ara ag k̃a ũn pir jỹjy ñim ge tóg ñi Supremo Tribunal Federal ti, ũ tóg t̃y Superior Tribunal de Justiça ag ti jỹjy ñim ge ñyt̃i;

V - advogados régre ag jỹjy vin ja ag tóg Conselho Federal ag t̃y ordem dos advogados do Brasil ag;

VI - ũn régre t̃y cidadão jurídico k̃am̃i kanhr̃a ag vin ja ag tóg, Câmara dos Deputados ag tóg ũn pir jỹjy ñim, kar Senado Federal ag tóg ũ jỹjy ñim m̃u gé.

§ 1º t̃y membros do Conselho ag, Ministério Público k̃aki, ag h̃a tóg ag jỹjy vin m̃u Ministério Público ag, lei tag jagma.

§ 2º Ag h̃a m̃y tóg ñỹj m̃u Conselho Nacional do Ministério Público

ag, tugnỹm kar tarĩr jé administrativa tá kar financeira ti Ministério Público kăki, kar hynhan há han jé ag rănhrăj fă ti:

I - tarĩr jé vėsóki rănhrăj há han ti kar administrativa tỹ Ministério Público ti, hynhan jé nén ũ kar ti, ag kinhra ăn jagma, ketũmỹr hynhan ra ken jé;

II - tarĩr jé rán kỹ nỹ ăn ti art. 37 tá, kar ven jé, vėsóki hynhan jé ketũmỹr ũ tóg tovĩn kỹ, ti ki hă ke nỹ ven jé atos administrativos ti, ag hynhan ja ti membros ketũmỹr órgăos ăn tỹ Ministério Público tỹ êmă mág União kar êmă tỹ Estados ti, hăra tỹ tũ ken jé há nỹtĩ gé, kar vegve mên jé ketũmỹr mỹ kură fin jé, ag hynhan há jé lei tag jagma, ti kaja kajăm tũ nĩn jé Tribunaís de Contas ag mỹ;

III - génh jé kar ki kanhrăn jé ũ tóg ag tovĩn kỹ tá rănhrăj nỹti ăn ag, ketũmỹr órgăos ag tỹ Ministério Público ti êmă mág tỹ União ki ketũmỹr êmă tỹ Estados ti, kar ketũmỹr ag rănhrăj kato, ũ mỹ kórég han mă ti rănhrăj ki, kar tugnỹm jé instituição tá, kar han jé há nĩ processos kunũnh kỹ ũ tá tugnỹm kỹ han jé sanções administrativas ti, hăra tóg nỹj mũ ti vênh jagfỹ ũn to kanhró ũ făg jé ti jagfỹ fěfén jé;

IV - ve măn jé, vėsóki ketũmỹr ve măn ra ken kỹ, ag rănhrăj ti Ministério Público tỹ êmă mág União ketũmỹr êmă tỹ Estados ag, prỹg pir kămĩ tugnỹm kỹ hynhan ja ti;

V - vênhrán kỹ kămén jé prỹg pir kămĩ, tagmĩ tóg han jé há nĩ ke kỹ Ministério Público ag nén ũ hár ti, êmă mág kăki kar Conselho ag, kỹ vênhră tóg jagma tĩg mũ art. 84, XI.

§ 3º Conselho ag hă tóg kăki vênhkuprêg kỹ făg mũ, Corregedor nacional pir, Ministério Público tá rănhrăj nỹtĩ kăki, ti ken kỹ nỹn jé, kar ag nén ũ kar hynhan fě ti lei jagma:

I - ag tá junjun kỹ ag vegven jé nén ũ vênhmỹ tóg ken kỹ, Ministério Público kăki rănhrăj nỹtĩ ag to, kar ag mré rănhrăj nỹtĩj fě ag ke gé;

II - Conselho ag mȳ rǎnrǎj kȳ hynhan jé, nén ũ kar tugnȳm jé;

III - vênhrán kȳ to vĩn jé ketũmȳr ũ jyjy fin jé Ministério Público kǎki rǎnrǎj jé, ag mȳ ag tȳ ne ki rǎnrǎj ke fi kȳ, kar vênhrán kȳ to vĩn jé órgãos tȳ Ministério Público ag mȳ.

§ 4º Pǎ'i tȳ Presidente do Conselho Federal da Ordem dos Advogados tȳ ẽmǎ mág Brasil vênhrán kȳ jǎnǎj mũ Conselho ag mȳ.

§ 5º Leis tȳ ẽmǎ mág União kar ẽmǎ tȳ Estados ag tóg hynhan ouvidorias tȳ Ministério Público ti, jé kanhrǎn ja ag tá junjun kȳ ag vegven jé nén ũ vênhmȳ tóg ken kȳ, membros ketũmȳr órgãos tȳ Ministério Público kǎki rǎnrǎj nȳtĩ ag to, kar ag mré rǎnrǎj nȳtĩj fẽ ag ke gé, Conselho Nacional tȳ Ministério Público ag mȳ jǎgnǎj ke nĩ.

SEÇÃO II

DA ADVOCACIA PÚBLICA

Art. 131. Tȳ Advocacia-Geral da União ag tóg tȳ, vênhra hǎ ketũmȳr órgão ũ ag jagma, ẽmǎ mág União ag já nȳtĩ, judicial ketũmȳr extrajudicialmente jagma, kȳ tóg ag mȳ nȳj lei han ja jagma hērenkȳ rǎnrǎj ke ti, ag tȳ rǎnrǎj han há han jé jurídico do Poder Executivo kǎki.

§ 1º Tȳ Advocacia-Geral ẽmǎ mág União ag Pǎ'i chefe tóg tȳ Advogado-Geral ẽmǎ mág União nĩ, Pǎ'i mág tȳ Presidente da República tȳ ti jyjy nĩm ja kyrũ ketũmȳr tytǎg prȳg tȳ trinta e cinco, jé kanhrǎn ja ti vênhkar tóg ti ki karó.

§ 2º Hērenkȳ ki rǎnrǎj kǎmǎj jé ẽg to vǎmén nȳtĩ tag ti artigo tag kǎmĩ, concurso público han ge nȳtĩ kar jé kanhrǎn kȳ jǎj ke nĩ gé.

§ 3º Kajām ra ken jé nén ũ ki neve nĩn kȳ natureza tributária ki, mȳ

han ra ken jé ag hã mỹ tóg nỹj Procuradoria-Geral tỹ Fazenda Nacional ag, ag tỹ lei jagma han jé.

Art. 132. Pã'i tỹ Procuradores êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal, ag hã tóg vinvin mũ rãnrhãj jé carreiras ki, hãra ki rãnrhãj kãmãj jé tóg concurso público han ge nỹtĩ kar hã jé kanhrãn kỹ jãj ke nĩ gé, kar Ordem tỹ Advogados êmã mág Brasil ag tóg jagmré vej ke nĩ ti kar ki, ag hã tóg tá hynhan mũ representação judicial ti kar consultoria jurídica ti, ag unidades federadas tarĩr nỹtĩn mĩ.

Rá pir. tỹ Pã'i tỹ Procuradores ag mỹ ke vễ rá tag jagma, kar tóg ag mỹ kenkỹ nỹj mũ, prỹg tégtũ tỹ ki cargos de carreira jãn kỹ, tĩ tugnỹm ag tóg ti rãnrhãj há han jã ti órgãos ag mỹ, corregedorias ag tỹ to vẽnhrán kar, relatório ke tĩ ãn han kar.

SEÇÃO III

DA ADVOCACIA

Art. 133. tỹ advogado tóg indispensável jã administração da justiça kãki, ti vóg mẽ ti nén ã tó vãmén hã tỹ ag atos ke tĩ, kar manifestação ke tĩ gé, kar ti rãnrhãj jã ãn tá, lei tag jagma.

SEÇÃO IV

DA DEFENSORIA PÚBLICA

Art. 134. Tỹ Defensoria Pública tỹ instituição jã Pã nĩ, ti tỹ han jé jurisdiccional ti êmã tỹ Estado ag mỹ, ag hã mỹ nỹn jé to vãmén jé kar tỹ rãnrhãj jé regime democrático ti, ken kỹ nỹn jé, mỹ jagma hynhan ra ken jé jurídica ki, hynhan jé direitos humanos ag jagfỹ, judicial kar extrajudicial kar

mĩ, ũn pir nirejtu ketũmỹr jagmré ũn e ag mỹ ke vễ, ti kar ki, ne kajām mẽ.

§ 1º Lei tỳ jagtān fǎ tóg vinvin há han mũ, kar Defensoria Pública êmă mág tỳ União mỹ kar êmă pir tỳ Distrito Federal kar Territórios ag, tỳ tũ ken jé, ag tỳ normas gerais ti vinvin há han ja ti êmă tỳ Estados kāmĩ, cargos tỳ carreira ti, ag rǎnrǎj kāmăg mũ kǎ kar ag vóg tũ nĩg jé kar pi ũ tỳ indivisibilidade ke nĩ institucionais jǎ tỳ.

§ 2º Tỳ Defensorias Públicas Estaduais ag mỹ tóg kenkỹ nỹj ag hynhan jé administrativa ti kar to vămén jé orçamentária ti lei tỳ fi ja ǎn ti hǎ tóg ag lei de diretrizes orçamentárias ki, kar tóg jagma ken kỹ nỹ gé art. 99, § 2º ki.

§ 3º Ag hynhan jé vênhrá tag jagma § 2º ti, Defensorias Públicas ag êmă mág tỳ União ti, kar êmă pĩr tỳ Distrito Federal ti.

§ 4º Hǎ tóg tỳ princípios institucionais nỹtĩ Defensoria Pública kǎki, kar unidade ti, kar pi pipin ge nĩ, kar tá rǎnrǎj nỹtĩ ag tóg hynhan jé há nỹtĩ kǎki, vênhrá tag jagma art. 93 kar inciso II tỳ art ti. kar 96 tỳ Constituição Federal kǎki.

Art. 135. Ũ tỳ rǎnrǎj fǎ ag hǎ tóg tỳ carreiras disciplinadas nỹtĩ, Seções II ti, kar Capítulo III ti, tag ag hǎ tóg jǎnkamũ gỹjũ kej mũ, vênhrá tag jagma art. 39, § 4º.

TÍTULO V

DA DEFESA DO ESTADO E DAS INSTITUIÇÕES DEMOCRÁTICAS

CAPÍTULO I

DO ESTADO DE DEFESA E DO ESTADO DE SÍTIO

SEÇÃO I

DO ESTADO DE DEFESA

Art. 136. Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ti han jé há nĩ, Conselho da República kar Conselho tỹ Defesa Nacional ag vĩ mã kar decreta kej mũ, nén ù vẽnhmỹ tỹ kej hán kỹ ketũmỹr ke nỹn kỹ, purisa ag jãgnãn jé ag tỹ tarĩr jé, jag tỹ hẽnrike tũ nĩn jé, ti vẽnhkar mỹ há tĩn jé, ketũmỹr nén ù vẽnhmỹ ù to, hãremũn ta kutã kỹ fãn kỹ, kãkan kỹ ãn kókinkén kỹ ga kri.

§ 1º Tỹ decreto tóg ken kỹ estado tỹ defesa ti hãrekã tũ kej ken fi mũ, kar tóg ag hãtá kar hãmĩ tarĩr ke fĩj, lei jagma, ag tỹ hãrenkỹ han ge to vãmén jé, tag jagma:

I - ù han ge tũ nirejtu jagma:

- a)vẽnhmãn kỹ vãmén, tỹ ver associações kãki hár kỹ;
- b)reunião, ainda que exercida no seio das associações;
- c) ù mỹ ven vãnħ nén ù rán kỹ jãnãn kỹ;

d) sigilo de correspondência;

e) ù mỷ tó vǎnh jag mỷ vǎnhvĩ fón kỷ, kar telefone jagma;

II - Pǎ'i tỳ governo tód vǎnh jo vin ja ag tỳ nén ù tỳ rǎnhrǎj jé, bens kar serviços públicos ke tĩ, nén ù vǎnhmỷ tóg hǎnrĩke nỷn kỷ, ẽmǎ mág tỳ União ag hǎ tóg nǎnũ tóg kórég kỷ vej mỷ.

§ 2º Pi kurǎ tỳ trinta pátén ge nĩ estado tỳ defesa ti, hǎra tóg hǎ fi mǎn jé há nĩ gé kurǎ tỳ trinta ti, ag tugnỷm kỷ ve mǎn kỷ decretação ti.

§ 3º Ti ken kỷ nỷn kỷ estado tỳ defesa ti:

I - ù tóg nĩfénh kỷ tĩg nén ù vǎnhmỷ han ja to Estado kato, ùn ti nĩfénh ra keja ǎn tóg, hǎ tỳ tóg Pǎ'i tỳ juiz mỷ tój ke nĩ, ti tỳ ti tovǎj jé mĩ hǎ nỷ tũn kỷ, nĩfénh kỷ jǎ ǎn ti, ǎn ki nĩfénh kỷ jǎ ja ǎn hǎ tóg kikaró nĩj, ti tỳ exame tỳ corpo de delito han sór kỷ purisa ah mỷ;

II - ti mỷ nén ù tó jé tóg papé ki rǎn kỷ nĩj ke nĩ, Pǎ'i jagma, ti hǎnrĩke ǎn ti kar ti krĩ vǎnhmỷ ǎn ti, ag tỳ ti kǎgmĩ kỷ ti nĩfénh ǎn hǎ ki;

III - ù nĩfénh ketumỷr ù kǎgmĩ pi kurǎ tỳ dez kǎfǎn ge nĩ, tỳ pǎ'i tóg han ra ke tũn kỷ Poder Judiciário jagma;

IV - pi nĩfénh kỷ jǎ ǎn mỷ hán kej ke nĩ tĩ ù mré vǎmén sór kỷ.

§ 4º Ken kỷ tóg nỹj estado tỳ defesa ti, kar ti prỹg ǎn tỳ téj ke mǎn jé, Pǎ'i mág tỳ Presidente da República ti, vinte e quatro horas kǎmi, ǎn ki tóg Congresso Nacional ag mỷ tój ke nĩ nén ù tóg hǎnrĩke ǎn ti.

§ 5º Congresso Nacional tỳ nĩfénh kỷ jǎn kỷ recesso tugnĩn, japrǎr ja ag tóg mỷ kurǎ tỳ pǎnkar kǎmĩ.

§ 6º Congresso Nacional tóg tugnỷm mỷ ken kỷ nỹ ǎn ti, kurǎ tỳ pǎnkar tỳ pǎnkar kǎki ti ag tá jun kar, ǎn ki tóg rǎnrǎj nỹtĩ mỷ estado de defesa tóg ver ken kỷ nỷn kỷ.

§ 7º Mỹ hán gen kỹ decreto ti, hãtỹ tóg tũ kej estado de defesa ti.

SEÇÃO II

DO ESTADO DE SÍTIO

Art. 137. Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg, Conselho da República kar Conselho de Defesa Nacional ag vāmer māj mũ, ãn ki tóg Congresso Nacional ag mỹ to vỹ mũ ti han jé decreto tỹ estado de sítio ti tag ki:

I - nén ù vẽnhmỹ tavĩ tóg hẽnrikej hán kỹ ěmā mág ki ketũmỹr nén ù ãn tóg estado de defesa ãn kãfãn kỹ;

II - Guerra tóg kej ke nỹn kỹ ketũmỹr kafãn kỹ kar jag vóg kỹ mukā tỹ ěmā ù tá ke ag mré estrangeiro ag.

Rá pir. Pã'i mág tỹ Presidente da República, tóg to vĩn kỹ han jé estado de sítio ti ketũmỹr ti prỹg tỹ téj ken jé, ránrán kỹ tóg jãnāj mũ ne tugnĩn ke ãn ti, kỹ o Congresso Nacional ag tóg tugnỹm kỹ jag kãfãn kỹ hej kej ke nĩ.

Art. 138. Dereto tỹ estado de sítio tóg ti prỹg kar kysā tỹ hātá jun ge tój ke nĩ, hěrenkỹ han ge ti kar garantias constitucionais tóg tá ken kỹ nỹj ke ti, kar rán kỹ venven ãn ki Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg jãnāj mũ hěrenkỹ hynhan jé, kar hātá kãgmĩj ke ti.

§ 1º Estado de sítio ti, tag jagma art. 137, I, pi decreto jagma kysā pir pātén ge nĩ, kar pi tỹ téj kej ke nĩ, to vĩ pir kāmĩ jag kãfãn kỹ tỹ téj kej vānh, vẽnhrá tag jagma inciso II, hāra tóg decretado tĩg guerra tóg ke nỹ ãn kāmĩ, ketũmỹr jag vóg kỹ mukā tỹ ěmā ù tá ke ag mré estrangeiro ag.

§ 2º To vĩn kỹ estado de sítio ti Pã'i tỹ parlamentar ag rānhřāj nỹtĩ tũn kỹ recesso tugnĩn, kar Senado Federal ag Pã'i mág ti, hãtỹ tóg

japrũgprār mũ Congresso Nacional tá vẽnhmãn kỹ vãmén jé kurã tỳ pẽnkar kãmĩ, nén ù vẽnhmỹ tóg ke nỹ ăn tugnỹm jé.

§ 3º Tỳ Congresso Nacional tóg rânhrāj mũ tá krỹg tomã to medidas coercitivas ti.

Art. 139. ken kỹ nỹn kỹ estado de sítio ti vẽnhrá tag jagma art. 137, I, ù ag kato nén ù tag han gen hã tóg nỹj:

I - mỹ tag ki nỹtĩm nĩ ke ja tá nỹtĩn jé;

II - ũn nén ù vẽnhmỹ sĩ han ja tóg ỉn ù tá nĩgfénh kỹ nỹtĩj mũ;

III - ù tóg vugvóg tũ nĩn jé correspondência ti, ù tóg mã tũ nĩn jé jagmré vãmén ti, nén ù tóg ke nỹ ăn tugtón jé kar venven jé mỹ hán ge mã, radiodifusão kar televisão ti, lei jagma;

IV - tỳ ke tũg ke tũ nĩn jé vẽnhmãn kỹ jagmré vãmén ti;

V - vẽn ỉn kãmĩ nénũ génh ti;

VI - vẽn ỉn kãmĩ nénũ génh ti;

VII - ver ù tỳ nénũ tỳ rânhrāj jé.

Rá pir. Pi ken kỹ nỹ vẽnhrá tag jagma inciso III Pã`i tỳ parlamentares ag to vãmén ỉn ăn tugtón jé difusão ti ag ỉn tỳ Legislativas tá,

SEÇÃO III

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 140. Tá Congresso Nacional tá líderes partidários ag tóg

mã kỹ jănāj mũ hynhan jé Comissão kãki, membros tỹ pẽnkar ag tóg ag mré tugnỹm kar hynhan mũ nén ù to vẽnhmỹ ãn to estado tỹ defesa mré estado de sítio ti.

Art. 141. Tũ ke kỹ nỹn kỹ estado tỹ defesa ketũmỹr estado de sítio ti, ãn ki tóg to ke kar ãn tóg tũ kej mũ gé, ù tỹ han ja ãn ag mỹ tóg nỹj mũ ne kajãm tũ nĩn jé executores kar agentes ag.

Ti rá pir. Estado de defesa ketũmỹr estado de sítio tỹ krỹ krỹ ken kỹ, pã'i mág tỹ Presidente da República vỹ tu vẽnhrá ù han kỹ congresso ra jănāj ke nĩ, ti ne han jé tu.

CAPÍTULO II

DAS FORÇAS ARMADAS

Art. 142. Tỹ Forças Armadas ti, hynhan kỹ nỹtĩ ag Marinha ag tỹ, kar Exército ti mré Aeronáutica ag, tỹ ag tóg instituições nacionais nỹtĩ tũ ke mã, vinvin kỹ nỹtĩ ag jag nón disciplina jagma, Pã'i mág tỹ Presidente da República krãm nỹtĩj mũ, êmã mág jagfy nỹtĩ kỹ tarĩr jé, ù tóg to nĩgãn tũ nĩn jé poderes constitucionais to, nén ù tóg hẽnriken kỹ lei kar ordem jagma.

§ 1º Lei tag tóg jagtãn normas gerais ti hẽnrenkỹ hynhan ge ti, mỹ ge ken jé kar rãnrãj jé Forças Armadas ag.

§ 2º Pi ke tĩj *habeas corpus* ti militares ag nén ù tỹ hẽnrike kỹ kajãm ge ti.

§ 3º Forças Armadas kãtá rãnrãj fã ag jyjy tóg tỹ militares nỹtĩ, hãra tóg ag mỹ ken kỹ nỹj lei tóg fin kỹ.

I – purisa militar tỹ ag já ãn ti, cargos nỹtĩ ag, tóg nirejtu nỹtĩ kar nén ù kajãm jé gé, Pã'i mág tỹ Presidente da República hã tóg tugnỹm mũ kar Pã'i tỹ oficiais rãnrãj nỹtĩ ag, da ativa ag, purisa tóg ti japrãr tumãg já ti to ag reserva ke tĩ, ketũmỹr purisa

kófa tỳ rânhrāj jā ân ti ke gé, ag hã mỷ tóg nỹj mũ títulos kar postos militares ti, kar ag mré rânhrāj nỹtĩ ag, kur rĩnh kỹ nỹtĩ fã ti Forças Armadas ag tũ ti;

II - purisa tóg rânhrāj jā ân ti, cargos ketũmỹr vẽnhrar mỷ rânhrāj fã emprego público ke tĩ, hãra tóg ken kỹ nỹ vẽnhrá tag jagma art. 37, inciso XVI, alínea “c”, ân ki ag tóg ti jãnāj cargo de resrva ra lei jagma;

III - purisa militar tỳ rânhrāj jā ân ti, lei jagma, cargo ù kãgmĩn kỹ, ketũmỹr vẽnhrar mỷ rânhrāj fã ù kãgmĩn kỹ temporária ti, vẽnhrakuprẽg vãnhr jagma, hãra ver administração jé, hẽremũn vẽnhrá tag jagma 37, inciso XVI, alínea “c”, kỹ tóg purisa ki ver tātá jāj, kỹ tóg hã kã jāj mũ ti rânhrāj ân tóg tũ ke tumã to, kỹ ti pi promovido tĩg mũ ti purisa ki rânhrāj ja to, ken kỹ tóg nỹj mũ ti tỳ purisa ki rânhrāj ja tavĩ tóg nỹj ti promoção jé kar ti jãnãn jé reserva ra, prỹg rėgre ki purisa ki rânhrāj tũ jag hã nón ketũmỹr pipin kỹ, ti jãnãn jé reserva ra lei jagma;

IV - tỳ purisa militar mỷ pi ken kỹ nỹj sindicalização kar greve ti;

V - tỳ purisa militar, ti tỳ rânhrāj jãn kỹ ativo jãn kỹ, ti pi partidos políticos ù kãki ki filiado jāj ke jã;

VI - tỳ oficial tóg ti posto kren mũ, ti tỳ julgado tĩg kỹ, ti nén ù vẽnhmỹ tỳ hẽnrike ja nĩn kỹ, nén ù tóg há kar ra, ketũmỹr tribunal ag ti julga keja nĩn kỹ, kar hẽremũn guerra tóg ke nỹ ra;

VII - tỳ oficial tóg condenado tĩg kỹ justiça ki nén ù sĩ to, ketũmỹr purisa militar tỳ nĩfẽnhr kỹ jã kỹ prỹg rėgre kãfãn gen kỹ, ti condena tóg hãki tỳ ù kej vãnhr kỹ, kỹ tóg vẽnhrá tỳ inciso tóg jo kótĩg vén mũ ân jagma kajãm mũ;

VIII - militares ag kajãm jé tóg ken kỹ nỹj vẽnhrá tag jagma art. 7º, incisos VIII, XII, XVII, XVIII, XIX e XXV, kar art. 37, incisos XI, XIII, XIV e XV, kar ver lei jagma ag rânhrāj nỹtĩ mỷ ke ti tỳ art. 37, inciso XVI, alínea “c”;

X - Lei tóg nỹj mũ, hẽrenkỹ kar prỹg tỹ hãre jãj ke ti Forças Armadas ki rãn jé, ti tỹ rãnrhãj jã ki prỹg tỹ dez han kỹ tóg estabilidade tá krỹg, jãvo ti prỹg tag tá jun tũn kỹ ti pi estabilidade jãj mũ, kỹ tóg ti kutãj sór kỹ há nĩ, ti nirejtu ti kar ti deveres ti, ti kysã kaja mãn ge ti, kar nén ù ki hãremũn, vẽnkhaga ki ke tóg tugnỹm kỹ ven jé há nĩ, ag tỹ rãnrhãj nỹtĩ ki hẽnrikeja ãn ti compromissos internacionais kar guerra ki.

Art. 143. Tỹ purisa militar ag rãnrhãj tóg obrigatório nỹ lei jagma:

§ 1º Tỹ Forças Armadas ag mỹ tóg nỹj, lei jagma, hẽrenkỹ rãnrhãj ke ti ãn tag ag mỹ, nén ù tóg há kar tĩn kỹ paz ke tĩ, ag tỹ ki gen kar, ag tỹ ẽg pi tag tugnĩn tag han ge nỹtĩ ken kỹ kar ven kỹ, hẽremũn ag crença tóg ken kỹ nỹn kỹ kar ti política ti, ti tỹ ti rãnrhãj fã tá nén ù hynhan tũ nĩn jé.

§ 2º Ûn tẽtã kar Tupẽ vĩ tój fã ag eclesiásticos ke tĩ ag, pi obrigado nỹtĩ serviço militar han jé nén ù tóg há kar tĩn kỹ, hãra tóg nén ù ki rãnrhãj jé há nỹtĩ lei tóg ag mỹ ken kỹ.

CAPÍTULO III

DA SEGURANÇA PÚBLICA

Art. 144. Tỹ segurança pública tóg Estado ag mỹ nỹj mũ, nirejtu ti, kar ki kanhró nỹtĩn jé, ken kỹ tóg nỹj mũ, mĩ hã hynhan jé tỹ ordem pública ti, kar ù tóg jag vóg vẽnhmỹ han tũ nĩn jé, ti tĩn ti kar nén ù ki kegé hã to ag patrimônio ke tĩ, órgãos tag jagma:

I - purisa federal ag;

II - purisa redoviária federal ag;

III - purisa ferroviária federal ag;

IV - purisa civis ag;

V - purisa militares ag mré corpo de bombeiros ag kegé;

VI - purisa penal federal ag, estaduais kar distrital ag;

§ 1º tỳ purisa federal ag, hynhan kỲ nỲtỲ ag lei jagma kar tỳ órgǎo nỲtỲ ag, União ag hǎ tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kǎmĩ mré carreiras ti kegé:

I - to furũn jé nén ũ tỳ hēnrike kỲ ordem política social ketũmỲr nénũ krenkren, serviso kar interesses da União, kar vēnhkar mỲ rǎnhrǎj nỲtỲ ag, to ag entidades autárquicas ke tĩ, ti kar mỲ nén ũ vegvej fǎ ag empresas públicas ke tĩ, kar nén ũ tỳ hēnrike kỲ ũn e tóg mǎ kỲ vĭgvĩ kỲ, ěmǎ mág kǎki kar ěmǎ ũ tá nỲtỲ ag tá kegé, ǎnki tóg tugnỲm kỲ tỳ tũ kej lei jagma;

II - jǎmĩ tugnỲm kỲ tarĩr jé kar tỳ tũ ken jé nén ũ vēnhmỲ tỳ vēnh krĩ kókén fǎ ti, to ag entorpecentes kar drogas ke tĩ, vēne kej fǎ ag kar ti kǎmũj fǎ tá, kaja tũ nĩn jé ação fazendária ti kar órgǎos tỳ vēnhkar mỲ nỲtỲ ti, jé ken kỲ nỲtỲ ag mỲ, to ag áreas de competência ke tĩ;

III - purisa marítima ag rǎnhrǎj fǎ ti, aeroportuária kar fronteiras ag;

IV - Tavĩ ki rǎnhrǎj jé, tỳ purisa judiciária da União ki.

§ 2º Tỳ purisa rodoviária federal ag, órgǎo nỲtỲ ag, União ag hǎ tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kǎmĩ mré carreiras ti kegé, lei jagma, ěmĩn tỳ rodovias federais tugnỲm kar tarĩr jé.

§ 3º Tỳ purisa ferroviária federal ag, órgǎo nỲtỲ ag, União ag hǎ tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kǎmĩ mré carreiras ti kegé, lei jagma, ěmĩn tỳ ferrovias federais tugnỲm kar tarĩr jé.

§ 4º Purisa civis ag, jǎmĩ nỲtỲ ag tóg tỳ delegados tỳ de carreiras nỲtỲj mũ, União ag hǎ mỲ tóg nỲj ag vinvin jé, rǎnhrǎj jé purisa judiciária ki, kar tugnỲm jé nén ũ vēnhmỲ ǎn ti, hǎra pĩ militares ag

hã mỹ ke nỹj.

§ 5º Ag mỹ tóg nỹj mũ purisa militares ag, purisa ostensiva ti kar preservação tỹ ordem pública ti; kar corpos tỹ bombeiros militares ag, kar ver nén ù hynhan jé lei jagma, ag hã tóg atividades tỹ defesa civil hynhan mũ.

§ 5º-A Tỹ purisa penais ag, jagmré nỹtĩ ag órgão administrador ti kar sistema penal tỹ unidade federativa ti, ag hã mỹ tóg nỹj nĩfénh kỹ nỹtĩ tá tarĩr jé estabelecimentos penais ke tĩ.

§ 6º Tỹ purisa militares kar corpos tỹ bombeiros ag, forças auxiliares kar tỹ reserva ag Exército ag purisa civis ag kar purisa penais estadual mré distrital ag, ag tóg Pã'i tỹ Governadores tỹ Estados, ãmã pir tỹ Distrito Federal kar Territórios ag krãm nỹtĩj mũ, ag tỹ ag jãgnãn jé.

§ 7º Lei tóg mỹ ge kej mũ ti hẽrenkỹ vinvin kỹ rãnrhãj ke ti, órgãos tỹ já nỹtĩ ag, vẽnhrar tarĩr nỹtĩ ag, to ag segurança pública ke tĩ, ag mĩ hã rãnrhãj kar hynhan há han jé ag atividades ti.

§ 8º Ëmã kẽsir tỹ Municípios ag tóg hynhan jé há nỹtĩ guardas municipais ti, ag tỹ tarĩr jé ag bens ti kar serviços kar instalações ti, lei jagma.

§ 9º Hẽrenkỹ purisa ag rãnrhãj kysã kajãm ge ti, órgãos kãki ke ag mỹ tóg kenkỹ nỹj mũ, vẽnhrá tag jagma § 4º do art. 39.

§ 10. Tarĩr jé ãmĩn ti, ken kỹ nỹn jé ordem pública ti kar ù tóg jag vóg vẽnhmỹ han tũ nĩn jé, kar vẽnhrar tỹ nén ù tỹ ãmĩn jagma nỹtĩ ãn ti:

a) I - vẽnhr kanhrãnrãn fã mỹ ke, to kanhrãn kỹ han jé kar tarĩr jé ãmĩn jagma, kar nén ù tỹ atividades ti lei jagma, ti ken kỹ nỹn jé vẽnhrar ag nirejtu ti, ag mũ kar kãmũ ken jé ãmã kẽsir kãmĩ;

b) II - ag hã mỹ tóg nỹj, ẽmã tỹ Estados, ẽmã pir tỹ Distrito Federal kar ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag, órgãos ketũmỹr entidades executivos ag, purisa tỹ trãnsito ki rãnhraj fã ag mỹ, hynhan jé Carreira kãki, lei tag jagma.

TÍTULO VI

DA TRIBUTAÇÃO E DO ORÇAMENTO

CAPÍTULO I

DO SISTEMA TRIBUTÁRIO NACIONAL

SEÇÃO I

DOS PRINCÍPIOS GERAIS

Art. 145. Êmã mág tỹ União, êmã pir tỹ Distrito Federal kar êmã kêsir tỹ Municípios ag tóg han jé há nỹtĩ tributos tag ti:

I - jagtã kajãm fã tỹ impostos ti;

II - ti kaja jagtã sĩ kajãm fã ti, purisa ag kurã kar mĩ rãnrãj fãn jé, ketũmỹr hêtá ag japrãr kỹ, nén ù tóg hênrike nỹn kỹ, vênhkar mỹ rãnrãj fã ti, kurã kar mĩ ketũmỹr êmã kêsir mĩ vin jé, ti jagtã sĩ kygãm nỹtĩ ag mỹ;

III - ti kaja jagtã kygãm jé nén ù tỹ há ken jé, hynhan jé obras públicas ti.

§ 1º Ti kejãn hã kajãm jé, ti kaja jagtã sĩ kygãm fã ti imposto ke tĩ, tóg ùn kysã kaja jagtã sĩ nĩm ge nĩ kysã kaja ãn kri, kỹ administração tributária ag hã tóg vej mũ vênhkar tóg hênkỹ kygãm ge ti, lei tag jagma, kar ver tugnỹm jé tỹ imposto kemũ kygãm nĩ ãn tỹ nénũ ti, ti ne ki rãnrãj fã to jênkamu han fã ti.

§ 2º Ti kaja jagtā sī kygĵām fā pi vēsókī ū kysā kaja ki kunŭj ke nī.

§ 3º Tȳ Sistema Tributário Nacional tóg vej ke nī, hērenkȳ ū kysā kaja ki kunŭj ke ti justiça tributária jagma, kar ga kri nén ū kar tarīr jé nān mág ti, goj ti ke gé, to ag meio ambiente ke tī.

§ 4º Tȳ ū ken jé legislação tributária tȳ, ve vén kar tugnȳm ja ag tóg ti tȳ ūn jagĵāgtar ag mȳ kufyj gy tū nȳn jé ag kygĵām ge ti kysā jagtā sī ti.

Art. 146. Hynhan jé lei tȳ jagtān fā hā mȳ:

I - Tugnȳm kȳ ki han ken jé, ūn kanhró ag mȳ, matéria tributária ti, ěmā mág tȳ União, ěmā tȳ Estados ag, ěmā pir tȳ Distrito Federal ti kar ěmā kēsir tȳ Municípios ag;

II - mī hā hynhan jé, kāfān kȳ han tū nīn jé constitucionais jagma, ti kar tȳ nén ū kaja jagtā sī ti;

III – mī hā hynhan gen jé, legislação tributária ki tag jagma:

a) hērenkȳ tributos kygĵām ge hynhan jé, Constituição ki rán-rán kȳ nȳtī ān ti, kar ūn tāg kygĵām ge hynhan jé gé, tugnȳm kȳ nīkrén kȳ nīm jé, ti jagtā kaja sī ti ūn kygĵām ge ag mȳ;

b) hynhan jé, vin jé, jēnkamu to vīn jé, ti tū kej ke ti kar kren jé jēnkamu vej fā ti;

c) hērenkȳ hynhan ge ven jé tributário ti cooperativas ag mȳ, kar ag ti jagtā kygĵām ge ti arts. 156-A e 195, V jagma;

d) hērenkȳ hynhan ge tóg tȳ ū nȳj microempresas ag mȳ kar empresas kēsir ag mȳ, regimes ag mȳ ke pā ti kar ag mȳ tȳ pir ken jé ag tȳ ti jagtā kygĵām ge ti vēnhrá tag jagma arts. 155, II, e 156-A, kar ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti vēnhrá tag jagma no art. 195, I e V, e § 12 kar ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti vēnhrá tag jagma ke gé art. 239.

§ 1º Lei jagtãn fã tóg vẽnhrá tỹ inciso III, d, han jé tóg há nĩ gé regime pir jagma ti kaja jagtã kygãm jé, êmã mág tỹ União ti, êmã tỹ Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar mré êmã kēsir tỹ Municípios ag:

I - hërenkỹ kajãm ge tóg nỹj mũ, ùn kajãm ge ag mỹ;

II - vin ja ag tóg Estados ag hërenkỹ rãnrhãj ke ti;

III - jékrũnh kỹ ag tóg tỹ pir kej, kar hãtỹ vinvin kỹ pipin ti kaja tỹ ag tũ ti, ag êmã tá nỹtĩ ân mỹ, ne kunũg mã ketũmỹr vẽnhrá tỹ lei ù jagma;

IV - Jãkrunh kar tugnỹm kar ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti, kygãm ra kej fã tóg tỹ entes federados tỹ jagmré vej fã nĩ, ùn kygãm nỹtĩ ag jyjy tỹ rãnrán pir han mũ.

§ 2º Ti hã mỹ tóg nỹj mũ tỹ regime pir tỹ tag vej fã ti o § 1º to furũn kar jãkrunh jé ti jagtã sĩ kaja ti vẽnhrá tag jagma. 156-A e 195, V, vẽnhrá tag jagma tóg rán kỹ nỹ gé, kỹ tóg nỹj mũ gé pipin kỹ ti kaja jagtã sĩ kygãm jé kysã e kãmĩ, kỹ pi kysã pir ki kajãm mũ ser regime único ke mũ.

§ 3º Kejãn jãkrunh kỹ tributos ti ken kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag jagma 156-A e 195, V, regime pir ki to vãmén kỹ vẽnhrá tag jagma § 1º:

I - pi ken kỹ nỹj, vẽnhmỹ mãn jé, ti kaja jagtã sĩ jãkrunh fã ti vẽnhrá tag jagma 156-A kar 195, V, ti kysã pir ki kajãm kỹ regime pir jagma;

II - ken kỹ tóg nỹj ti jagtã sĩ kajãm sór mũn mỹ vẽnhrá tag jagma 156-A kar 195, V, ùn regime pir ki kajãm tũ ân ti vẽnhrá tag jagma o § 1º, tỹ jẽnkamũ ven jé nẽnũ tỹ materiais ketũmỹr imateriais, kar ver nirejtu ti kar rãnrhãj fã ti, ùn regime pir ki kajãm mũ ân kóm.

Art. 146-A. Lei tỹ jagtãn fã tóg mỹ hynhan ra kej mũ, hërenkỹ ti kaja jagtã sĩ kygãm je, ti kar tóg jag rike han kỹ nỹtin jé, êmã mág tỹ União

tóg ne kaja kajām tũ nĩn jé, normas jagma ti jag rike kar nýtĩn jé vẽnhrá tag jagma. Art. 146-A.

Art. 147. Êmã mág tỳ União hã mỷ tóg nỹj, ga tỳ Território Federal kāmĩ, ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti estaduais kāmĩ, ga tóg êmã kēsir tỳ Municípios nýtĩ tũ nĩn kỹ, ti jagtā sĩ kygĩām fã tóg êmã kēsir tỳ Municípios mỷ mũn kỹ; ǎn ki ti jagtā sĩ kygĩām fã tóg êmã pir tỳ Distrito Federal mỷ nýtĩj.

Art. 148. Êmã mág tỳ União tóg lei tỳ jagtǎn fã jagma, han jé ũ mỷ jẽnkamũ vej ke ti:

I - ti kaja kajām ge ǎn vegven jé, nén ũ tỳ despesas extraordinárias ke tĩ, tỳ guerra externa tóg ke nỹn kỹ ketũmỹr ti kej ha ve tĩn kỹ;

II - hẽremũn ti kaja kajām jé, nén ũ han kỹ investimento público ke tĩ, tỳ mrǎnh kej ke ti, tỳ interesse nacional nỹn kỹ, vẽnhrá tag jagma art. 150, III, “b”.

Rá pir. Jẽnkamũ to vĩn kỹ empréstimo compulsório ke tĩ, tỳ ag tóg nén ũ hynhan ge to vĩ ja ǎn hã han ge nĩ.

Art. 149. Êmã mág tỳ União tavĩ ag hã mỷ tóg nỹj, hynhan jé ti jagtā sĩ kajām ge ti vẽnhkar mỷ, jé ken jé rǎnhrǎj nýtĩ ag jẽnkamũ ti profissionais ag mré, tỳ jé ke nĩn jé instrumento ti, áreas ũ kāmĩ, ve há han kar vẽnhrá tag ti, arts. 146, III, e 150, I e III, ne kaja kajām tũ nĩn jé art. 195, § 6º jagma, nén ũ kygĩām ge ǎn ti vẽnhrá tag jagma.

§ 1º Êmã mág tỳ União, kar êmã tỳ Estados ag, kar êmã pir tỳ Distrito Federal mré êmã kēsir tỳ Municípios ag tóg hynhan mũ lei ũ jagma, jagtǎn jé regime próprio ti, rǎnhrǎj nýtĩ kar tóg kygĩām jé, previdência social ti, kar kófa tỳ aposentados mré pensionistas ag kygĩām jé gé, ǎn ki ti kysǎ kaja jagtā tóg kumǎrmỷ tǎpřy nỹ mũ, aposentados kar pensionistas ag tũn ti.

§ 1º-A Ti kaja jagtā sĩ tóg kejǎn vẽnhkar kygĩām ge tá krỹg tũn kỹ, ǎn ki tóg aposentados mré pensionista ag tỳ kygĩām nýtĩ ǎn kaja tóg tǎpřy sĩ han mũ, ag kysǎ kajan ki.

§ 1º-B Ve há nỹn kỹ jẽnkamũ tóg tá krỹg tũ nĩ ti, hynhan ja ần ti vẽnhrá tag jagma § 1º-A ti jagma hã fin jé, ken kỹ tóg nỹj ag han sór kỹ ti jagtã sĩ kaja kãfãn kỹ kygjam ge ần ti, ẽmã mág tỹ União mỹ, vẽnhkar mỹ rãnrhãj nỹtĩ ag, kar aposentados mrẽ pensionistas ag.

§ 1º-C Tỹ ti jagtã sĩ kaja kãfãn kỹ kygjam ge ti vẽnhrá tag jagma § 1º-B hynhan ja ag tóg medidas ỹ hẽrenkỹ jagma hã fin jé jẽnkamũ tóg tá krỹg ja tũ ti, ken kỹ tóg nỹj mũ ag kysã kar prỹg fi ja ần jagma, ag kurã kã han ja ần kãpãn.

§ 2º Vẽnhkar tóg jagtã sĩ kaja kygjam fã ti, ẽmã tỹ Estado ag hã tóg vej mũ:

I - Pi ti jagtã kaja sĩ to kygjam ra kej mũ, nén ỹ tỹ ẽmã mág ỹ mỹ vẽnẽ ken kỹ;

II - kygjam ra keja ag tóg ti jagtã sĩ kaja ti, nén ỹ tóg ẽmã mág ỹ tá kãmũ ần ti ketũmỹr rãnrhãj fã ti ke gé;

III - kri ti jagtã sĩ kaja ần kajãm jé:

a) ti kar kaja jagma han ja ần ti, ti jagtã sĩ kaja kygjam mẽ, nén ỹ kaja ti ketũmỹr rãnrhãj fã kaja ti ke gé, tỹ ẽmã mág ỹ mỹ vẽnẽ kej ja ần kaja ti;

b) Tavĩ jé ken kỹ nỹn kỹ, hẽrenkỹ medida han ge ần ti.

§ 3º Û ti pir mỹ importação hynhan fã tóg ti tỹ vẽnẽ tỹ jurídica han jé há nĩ, lei tag jagma.

§ 4º Lei hã tóg ve kỹ hynhan ra kej mũ hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti ũn pir ki.

Art. 149-A. Ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag kar ẽmã mág tỹ Distrito Federal ti, ag hã tóg ve kỹ hynhan hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, ag tỹ leis hynhan ja jagma, ag tỹ to ruj han fã ki hynhan jé kar tarĩr fã ti segurança ke tĩ, kar ver vẽnhkar mỹ rãnrhãj fã ần ti repartições públicas ti, vẽnhrá tag

jagma art. 150, I e III.

Rá pir. Ken kȳ tóg nȳj mǔ gé, kajām ra ti jagtā sī ti ken jé, vēnhrá tȳ jāmī kótīg vén ān jagma caput ke tī, ruj kajām fā kri.

Art. 149-B. Ti jagtā sī kaja kajām ge tóg vēnhrá tag jagma ken kȳ nȳj arts. 156-A e 195, V:

I - nén ũ to nīkrén kȳ ti jagtā sī kaja kygjām ge ti, hēre kajām ge ti, hērikemūn lei jagma nȳ tūn kȳ, kar ũ tóg nén ũ to ti jyjy tóg japrār kȳ jān kȳ, ti mȳ kajām ra ken jé ação jurídica ki;

II - ti jagtā sī kaja kajām tū nīn jé;

III - kāmī ũ tóg vēsókī hērenkȳ ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nȳ gé, ketūmȳr hērenkȳ kajām ge tóg tȳ ũ nȳj mǔ gé;

IV - nȳj ja tóg mǔ gé, hērenkȳ hēre kajām ge kajām régre han tū nīn jé, kar ti kri fin jé.

Rá pir. Ti jagtā sī kaja kygjām ge ti vēnhrá tóg jāmī kótī mǔ ān jagma, ve kar tugnȳm mǔ ũ tóg kygjām ge tū ān ti art. 150, VI tag jagma, pi jag rike nȳj ti jagtā sī kaja kygjām ge ti vēnhrá tag jagma art. 195, § 7°.

Art. 149-C. To ti jagtā sī kaja géj ke ti art. 156-A kar kajām ge ti, ti jagtā sī kaja kajām ge ti vēnhrá tag jagma art. 195, V, administração pública ag tóg vinvin mǔ, ũn kygjām ra kej ke ag, autarquias mré fundação pública ag, kar ver ag ěmā mág ũ ra nén ũ vēne kej fā kar tóg ag mȳ nȳj mǔ gé federativo contratante ke tī, tȳ tū ken jé ti jagtā sī kaja kajām ge ti, kar tȳ entes kar equivalente ag mȳ tāgfyn jé ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ũn tȳ contratante mȳ néve ti.

§ 1° Vēnhrá tóg jāmī kótī mǔ ān jagma, ti jagtā sī kaja kajām ge térem jé tóg há nī, jag rike nȳtīn jé, lei tȳ jagtān fā jagma.

§ 2° Lei tagtān fā tóg vej mǔ, hērikemūn hērenkȳ han ge ti, vēnhrá tóg jāmī kótīg vén mǔ ān jagma no § 1°.

§ 3º Administração ag êmã mág ỹ mỹ nén ỹ vễne ken kỹ ag tỹ entidades kar fundação pública han ja jagma, art. 150, VI, tag jagma «a», han ge ag tóg nỹtĩ vễnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ần jagma no § 1º, ken kỹ tóg nỹj ti jag rike nỹn jé êmã mág kãki nén ỹ vễne ken kỹ ke gé.

SEÇÃO II

DAS LIMITAÇÕES DO PODER DE TRIBUTAR

Art. 150. Ne to nén ỹ kajãm tũ nĩn jé kri, ken kỹ tóg nỹj mũ ần kajãm ge mũ ần mỹ, êmã mág tỹ União ti, êmã tỹ Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar êmã kễsir tỹ Municípios ag mỹ:

I - tag han ra ken jé ketũmỹr tãgfyn jé, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, lei tóg hãra rãn kỹ nỹ tũnin kỹ;

II - nén ỹ vễnhmỹ han kỹ ti jag rike tũ nỹtĩn jé, ti jagtã sĩ kygjãm nỹtĩ ần ag, ti jag jag kãfór sĩ nỹtĩ ần jagma, pi ken kỹ nỹj kãmĩ kuprễg kỹ tỹ ỹ kej ke ti, ti rãnhrãj jã ần fã tugnĩn, pi ne tugnĩn ke nỹj ti tỹ jurídica tỹ rendimentos kar tỹ nénũ ketũmỹr nirejtu ti;

III - kygjãm ra ken jé ti jagtã sĩ kaja ti:

a) ỹ tóg nén ỹ jagtã sĩ kaja kajãm ja tũ nĩn kỹ, ketũmỹr kajãm ja nĩn kỹ, lei tóg mỹ han kỹ nỹ ja tũ nĩn kỹ ver, kajãm ra ke kar ketũmỹr ti kaja tãgfyn ja ti;

b) hãtỹ han kỹ nỹn kỹ exercício financeiro jagma, lei tóg mỹ han kỹ nỹn kỹ, ti kaja tãgfyn jé;

c) tỹ 90 kurã jo han kỹ nỹ ja tũn kỹ, lei tóg mỹ han kỹ nỹn kỹ, ti kaja tãgfyn jé, tugnỹm vén kỹ jãmĩ vễnhrá ần jagma alínea b ti;

IV - hynhan jé ti jagtã sĩ kaja to kajãm ra ken jé efeito de confisco jagma;

V - mỹ tagmĩ ken jé, ũn tóg ěmĩn mĩ mũ ãn mỹ kar vẽnħ tỹ nénũn ãn mỹ, ti jagtã sĩ kaja kajãm jé interestaduais ketũmỹr intermunicipais jagma, ãn to ag tóg ti kaja kajãm ra kej mũ pedágio vin kỹ ěmĩn jagma, Poder Público ag tarĩr nỹtĩ ãn ti;

VI - hynhan jé ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ra ken jé:

a) vẽnħ tỹ nén ũ ti patrimônio ke tĩ, kysã kaja ketũmỹr rãnh-rãj fã kaja ti, jagmỹ;

b) Tupẽ vĩ han fã ag kar ĩn tá Tupẽ vĩ tój fã ti, kar mré vẽnħkar mỹ nén ũ há han fã ag assistenciais kar beneficentes ag;

c) vẽnħ tỹ nén ũ ti patrimônio ke tĩ, kysã kaja ketũmỹr rãnh-rãj fã kaja ti, partidos políticos ag tũ ti, mré ag hynhan ja ãn ti fundações ag, tỹ rãnh-rãj fã ag tũ ti entidades sindicais ti, mré vẽnħkanhrãnrãn fã ti kar assistência social ti, mré nén ũ kaja mãn tũg fã ag, lei jagma;

d) rívro kar ki nén ũ kar tugtój fã ti vẽnħkãgrá mré jornais ti kar nén ũ to vẽnħrá kar ti papé ki pan jé;

e) vẽnħ vĩ to jẽn kar vẽnħkãgrá grava kej ja ti, ěmã mág Brasil kãki hynhan ja ti obras musicais ketũmỹr literomusicais ti, tỹ brasileiros ag hynhan ja, kar ketũmỹr tỹ nén ũ kar to ěkrén kỹ hynhan ja ag kar mré arquivos digitais kãki vin ja ti, hynhan mág kỹ vẽnħ ken jé ti kar tóg mãn jé, hã to ag mídias ópticas de leitura a laser ke tĩ.

§ 1º mỹ hán gen jé inciso III, *b*, jagma, pi ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kajãm ra ken jé vẽnħrá tag jagma arts. 148, I, 153, I, II, IV e V; kar 154, II; kar hán gen jé vẽnħrá tag jagma inciso III, *c*, pi ke nỹj mũ gé ti jagtã sĩ kaja kajãm ra ken jé vẽnħrá tag jagma arts. 148, I, 153, I, II, III e V; e 154, II, kar ti jagtã sĩ kaja fin jé vẽnħrá tag jagma arts.

155, III, e 156, I.

§ 2º Mȳ hán gen jé inciso VI, «a», mré kugmĭj ke ti autarquias kar mré fundações hynhan kȳ nȳtĭ ti, poder público jagma kar mré vĕnhkar mȳ rānhrāj fā ti serviço postal ki, hā tóg tȳ vĕnhkar tũ nĭ, to jĕnkamu ven jé kar mré rānhrāj fā tóg há nȳn jé, tag jagma.

§ 3º Mȳ hán gen jé inciso VI, «a», vĕnhrá tóg jāmĭ kótĭg vén mũ ān jagma, pi ke nȳj vĕnh tȳ nĕnũ kar mȳ patrimônio ti, tȳ rānhrāj ja ān kaja ti, kar tȳ ũ junja kej ja ti rānhrāj ra ke kȳ kajām mā, tȳ empreendimentos privados nȳtĭ jan kȳ, kar ketũmȳr ti rānhrāj ja ān kato rānhrāj kȳ kajām tũn kȳ, kar ti kaja mré ti jagtā sĭ kajām tũn kȳ, kar ũ tóg ĩn kajām mũ ān tóg ti jagtā sĭ kaja kajām ge nĭ, hāto ag imposto ke tĭ.

§ 4º Mȳ hán gen jé inciso VI alíneas «b» e «c», hā mȳ tóg nȳj vĕnh tȳ nĕnũ patrimônio ti, rānhrāj fā kaja ti, mré tóg ken kȳ nȳj entidades mȳ, nĕn ũ há to vāmĕn ja ti vĕnhrá tag kākĭ

§ 5º Lei tóg hynhan, ag kinhra nȳtĭn jé, hārenkȳ nĕnũ kygjām ja kar rānhrāj fā ān kri ti jagtā sĭ kaja kygjām ge ti.

§ 6º kygjām jé ketũmȳr ti kaja tȳ tũ ken jé, ti kaja nĭkrĕn kȳ tarem jé, to jĕnkamu ven jé kānhmar, tȳ tũ ken jé ketũmȳr kunũj jé, ti jagtā sĭ kaja kajām je to ag taxas mré contribuições ke tĭ, mȳ tóg ke nȳj ag jé lei ũ han kȳ fin kȳ, federal, estadual mré municipal jagma, hynhan kȳ jāmĭ vĕnhrá tóg kāmũ ān to ve kȳ, ti jagtā sĭ kaja kajām ge ān ti, ne kaja kajām tũ nĭn jé art. 155, § 2.º, XII, g tag jagma.

§ 7º Lei tóg fin jé há nĭ ti jagtā sĭ kaja kajām ra ken jé, ũ tȳ ti jagtā sĭ kaja kajām vén sór mũn mȳ, hāra tóg ken kȳ nȳj vĕsikā mǎn jé ti jĕnkamu kajām ja ān ti, ti jagtā sĭ kaja tóg tāpȳr tũn kȳ.

Rá pir. Ti kānhmar tũ ken kȳ estado tȳ defesa kar estado de sítio ti, Pǎ'i mág tȳ Presidente da República tóg ránrán kȳ jǎnāj mũ ti nĕn ũ hynhan ja ān ti, Congresso Nacional ag mȳ, tugtó há han kȳ ti nĕn ũ hynhan ja ti, nĕn ũ vĕnhmȳ tóg ũ ag ki keja ān ag jyjȳ vin kȳ kar ag mȳ tag tavĭ hā han ja

ājag tóg keja ti.

Art. 151. Pi ken kỹ nỹj União mỹ:

I - hynhan jé ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti tỹ jag rike kar nỹtĩn tũn kỹ, ẽmā mág kākĩ, kỹ ũ tóg jag ve kỹ vẽnhmỹ ke tũ nĩn jé, kar ũ tóg vẽn hỹ há han tũ nĩn jé, ẽmā tỹ Estado ti, ẽmā pir tỹ Distrito Federal ti kar ẽmā kēsĩr tỹ Municípios kākĩ, jag mỹ kórég han tũn nĩn jé prejuízo ti, to ẽkrén kỹ ẽmā ần tá nỹtĩ tóg hẽrenkỹ ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti, ti kar tóg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé sócio-econômico jagma, ag nỹtĩ ja tá tũgnỹm há han kỹ ẽmā mág tỹ Brasil kākĩ;

II - ti jagtā sĩ kaja kajām ra ken jé ag néve to ẽmā tỹ Estado ti, ẽmā pir tỹ Distrito Federal ti kar ẽmā kēsĩr tỹ Municípios ag, mré ag kysā kygjām jé, kar ag mỹ kajām jé ũn tỹ rãnrãj nỹti ag mỹ, kar kãfãn kỹ ti kaja fi ja ần ti, tỹ rãnrãj nỹtĩ ag mỹ;

III - Hynhan kỹ tỹ tũ ken jé, ti jagtā sĩ kaja tóg tỹ ẽmā tỹ Estado, ẽmā pir tỹ Distrito Federal, kar ẽmā kēsĩr tỹ Municípios ag mỹ nỹ ần ti.

Art. 152. Pi ken kỹ nỹj, ẽmā tỹ Estados ag, ẽmā pir tỹ Distrito Federal kar ẽmā kēsĩr tỹ Municípios ag, ti jagtā sĩ kaja kajām fã tỹ ũ ken jé, nẽnũ tỹ bens ti kar rãnrãj fã to, nẽn ũ ti, nẽnũ tóg hãtá kótĩg ja ki karó tũ nĩn kỹ.

SEÇÃO III

DOS IMPOSTOS DA UNIÃO

Art. 153. União ag hã mỹ tóg ken kỹ nỹj, ag ti jagtā sĩ kajām ge kaja vin jé:

I - nẽnũ ũ kygjām kỹ ẽmā mág ũ tá kãmũ ần ti;

II - nénũ tỹ ẽmã mág ỹ ra vễne ke kỹ jăgnă ti, tag ki nénũ hynhan ja ti ketumỹr ẽmã ỹ tá kămũ kỹ tag ki hynhan ja ti;

III - jênkamu han ja ti nénũ to;

IV - nénũ hynhan ăn kỹ industrializados ti;

V - jênkamu to vĩ ti, kar jênkamu nĩkrén ti, ketũmỹr tỹ títulos nĩn kỹ mré ĩn kaja ti,

VI - vễnh ga tỹ ki ẽkrăn fă ti;

VII - Jênkamu mág nĩ ti, tỹ lei tóg jagtăn kỹ nỹn kỹ;

VIII - Nénũ hynhan ti, nénũ ki kũnũnh ti, jag mỹ nénũ vễnegne ke kêtũmỹr ẽmã ỹ mỹ ĩn kar rănhrăj vễne ke ti, tỹ vễnh kaga han há nĩn kỹ ketũmỹr năn mág kagăg kỹ ke gé, lei jagtă han ja jagma.

§ 1º Ag hă tóg kikaró nỹtĩ Poder Executivo ag, vegven jé hêrenkỹ nỹtĩ ti lei jagma, tỹ ỹ ken jé ti jagtă sĩ kaja kygjăm ge ti, rănran kỹ nỹtĩ ti tag jagma incisos I, II, IV e V.

§ 2º Nénũ kaja jagtă sĩ kygjăm ge ti vễnhrá tag jagma inciso III:

I - mỹ tugtón jé ti kar tóg kikaró nỹtĩn jé, ti kar mỹ tóg ken kỹ nỹj ti kaja tóg tỹ ỹ nĩn ti, lei jagma.

§ 3º Ti jagtă kaja tóg inciso IV jagma nỹ:

I - kuprêg kỹ tóg nỹj mũ, nénũ hynhan ja ăn jagma;

II - pi mág nỹj ke nĩ, tavĩ kajăm ge tóg nĩ ti néve han vén ja ăn jagma;

III - Pi ken kỹ nỹj ti jagtă sĩ kaja kygjăm jé, nénũ hynhan kỹ ẽmã mág ỹ mỹ vễne ke kỹ jănăn kỹ.

IV - tareṃ ja tóg ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ũ tóg ĩn kajām kȳ, lei jagma.

§ 4º Ti jagtā sī kaja kygjām ge ti vėnhrá tag jagma inciso VI jāmī kótīg vén mŭ ān mré.

I - tȳpry keja tóg mŭ ti jagtā sī kaja ti, kar ti kaja tóg ken kȳ nȳj ti kaja ti, ga tóg ki ěkrān jé ke tŭ ān mȳ;

II - pi ken kȳ nȳj ga kėsir tá ěkrān fañ mȳ, lei hynhan jan jagma, ũ tóg ki rānhrāj sór mŭ tóg ga ũ tŭn kȳ;

III - tugnȳm kar tarīr kȳ kygjām ra ken jé ěmā kėsir tȳ Municípios ag lei jagma, hāra tareṃ tŭn kȳ ti jagtā sī kaja kygjām ge ān ag ketŭmȳr ti jagtā sī kaja kajām ge ũ ke gé renúncia fiscal ti.

§ 5º Tȳ ouro ti, tóg lei jagma han kȳ nȳn kȳ, to jėnkamu ven jé tóg há nī, ketŭmȳr nénŭ kaja há kato nīm jé gé, ān ki tóg ti jagtā sī kaja kajām ge nī inciso V jagma, vėnhrá tóg jāmī kótīg vén mŭ ān kākī, ti kótīg ja tá; ti jagtā sī kaja kajām ge tóg tȳ um por cento nīj, kar tóg ken kȳ nȳj hėrenkȳ, ti jagtā sī kaja kygjām ge jėkruj ke ti tag **jagma**:

I - trinta por cento ti ěmā tȳ Estado mȳ, ěmā pir tȳ Distrito Federal mȳ ketŭmȳr ga tȳ Território mȳ, ti kótīg ja tá;

II - setenta por cento ěmā kėsir tȳ Município tá kótīg jan mȳ.

§ 6º Ti jagtā sī kaja kajām ge tóg inciso VIII kā rán kȳ nī, vėnhrá tóg jāmī kótīg vén mŭ ān ti artigo tag kākī:

I - pi ke nȳj ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ěmā mág ũ mȳ nénŭ vėne ken kȳ, kar ruj mré ki vāmén fā telecomunicações ke tȳ;

II - kajām pin ge tóg nī ti jagtā sī kaja kajām ge ti, nénŭ kajām kȳ bem ti, ketŭmȳr ti rānhrāj fā kri;

III - pi kajām mān ge nī ti jagtā sī kaja tóg kajām kȳ nīn kȳ;

IV - ti jagtā s̃i kaja kajām ge tóg ñj ṽenhrá tag jagma 155, II, 156, III, 156-A kar 195, V;

V - ñnũ kaja kri ti jagtā s̃i kaja kajām ge tóg ñj, ketũm̃yr ũ ñkrén k̃y kri kajām m̃an ge ti;

VI - ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām ge tóg han k̃y ñj lei ordinária jagma, ti jagtā s̃i kaja kajām ge ti, ñnũ kaja ān to ěkrén k̃y *ad valorem*;

VII - ñnũ kuñj ke ti, ti jagtā s̃i kaja kajām ge tóg ke ñj ñnũ kar kri, ti h̃ara t̃ig ge to, k̃y ti jagtā s̃i tóg 1% (um por cento) tá jun m̃ũ ñnũ ān kaja to ñkrén k̃y.

Art. 154. T̃y União tóg hynhan jé há ñi:

I - lei jagtān han ja ān jagma, ti jagtā s̃i kaja kaja kajām ge tóg artigo tóg jām̃i kót̃i m̃ũ ān k̃aki rán k̃y ñj t̃ũn k̃y, ān ki jagtā kajām ge ān kaja pi k̃āfān ge ñi, kar ñnũ t̃āg hynhan ja kaja kri ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām jé, kar ěm̃a mág t̃y União m̃y ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām jé gé Constituição tag jagma;

II - ñn ũ ṽenhm̃y tóg kej há ñyn k̃y ketũm̃yr guerra tóg ěm̃a mág ũ tá ke ñyn k̃y, ti jagtā s̃i kaja ũ kajām ge ti, t̃y kikaró ketũm̃yr ki kagt̃ig k̃y, ān tóg ti jagtā s̃i kaja t̃y s̃i kej kum̃arm̃y, ti t̃ũ kej ke ti, ti jagtā s̃i kaja ān ti.

SEÇÃO IV

DOS IMPOSTOS DOS ESTADOS E DO DISTRITO FEDERAL

Art. 155. Ag h̃a m̃y tóg ken k̃y ñj ěm̃a t̃y Estados, ěm̃a pir t̃y Distrito Federal ti hynhan jé h̃enrk̃y ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām ge ti:

I - ù mỹ ù tỹ nénũ mũn ti, ti ter kar, mré vinvin jé gé, nénũ kar ti bens ti kar nirejtu ti;

II - nén ù kar tóg mũ kar kãmũ ke nỹtĩ ân kri ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, kar jagmỹ nénũ rĩnh kỹ mũ ti kamĩjũ kri tỹ êmã tỹ Estados ag mĩ interestadual ti, kar êmã kēsir mĩ intermunicipal ti, kar jagma jagmré vãmén fã ti comunicação ke tĩ, hãra tóg ver ag rãnrhãj tỹ êmã mág ù tá kótĩg jan kỹ;

III - Kamĩjũ tóg ti jyjy ki nỹtĩ ti.

§ 1º Ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti inciso I jagma:

I - nénũ tỹ ãn bens imóveis ti kar nirejtu ti, tóg êmã tỹ Estado ag tóg ti hērenkỹ nỹn vej mũ, ketũmỹr êmã pir tỹ Distrito Federal ti;

II – ù tỹ nénũ tỹ bens móveis ti, títulos kar créditos ti, ag hã mỹ tóg nỹj êmã tỹ Estado ag ùn ter ja nĩgja ven jé, kar ti ãn ti kar ti tỹ nénũ vin ja ven jé, ketũmỹr êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ tóg nỹj ti ven jé;

III - ken kỹ tóg nỹj ag ven jé ùn ki kikaró ag, lei tỹ jagtã kỹ nỹ ãn jagma:

a) ù ti tỹ nénũ vin ja ãn tóg ãn nĩ ti, kar ketũmỹr êmã mág ù tá ãn nĩn kỹ ke gé;

b) ùn ter mũ ãn tóg tỹ nénũ ja nĩn kỹ, tỹ êmã mág ù tá nĩ ja nĩn kỹ kar tá ãn ja nĩn kỹ, ketũmỹr ti tỹ nénũ processo tóg tá keja nĩn kỹ;

IV - ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti, ti kaja mág fĩj ja ag tóg Senado Federal ag;

V - pi ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygjãm jé, ù tóg ti tỹ nénũ vin ja to, Poder Executivo kar êmã mág tỹ União jagma, tỹ projetos socioambientais jé ke ja nỹn kỹ, ketũmỹr tỹ mudanças climáti-

cas mỹ ke ja nỹn kỹ, tỹ tũ ken jé, ketũmỹr vẽnħ kanhrãnrãn fã jé ke ja nỹn kỹ ke gé.

VI - ti tỹ nénũ gỹjũ ke ja ãn jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg kumãmỹ tãpry nỹj mũ;

VII - pi ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti, ãn ter ja tóg ti tỹ nénũ tỹ instituições sem fins lucrativos mỹ vin kỹ, tỹ ãn e ag mỹ há nỹj ken kỹ, kar ver organizações assistenciais mré beneficentes ag mỹ, tỹ Tupẽ vĩ tój fã ag mỹ ke gé, kar institutos científicos mré tecnológicos ag mỹ, kar ag nén ã há hynhan ja ãn ti vẽnħkar mỹ, vegve kỹ ħẽnkenỹ hynhan ge ti lei tỹ jagtãn mũ jagma.

§ 2º Ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg inciso II kãki rán nỹ, tag mỹ tóg nỹj mũ ven jé:

I - pi mág nỹj ke nĩ, tavĩ kajãm ge tóg nĩ ti néve han vén ja ãn jagma, nén ã kar tóg mũ kar kãmũ ke nỹtĩ ãn ti kar rãnrãj fã kri, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, hã jagma ketũmỹr ĩmã tỹ Estado ã tá kar mré ĩmã pir tỹ Distrito Federal mỹ;

II - ti jagtã sĩ kaja tỹ tũ ken jé ketũmỹr rán kỹ nỹ tũn kỹ, ħãra tỹ ã nỹn kỹ legislação jagma:

a) pi ken kỹ nỹj crédito ti, ti néve ã ãn kajãm kãn jé, ti néve ã tóg kãmũj ke ãn ti ke gé;

b) ken kỹ tóg nỹj, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ãn kren ja tóg, jãmĩ kãmũja ãn tugnĩn;

III - kuprẽg jé tóg há nĩ, nénũ tóg ti kar mỹ há han fã ti, kar ki rãnrãj fã ti;

IV - tỹ Senado Federal tóg lei hynhan ja ti, tỹ Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg han vén ja nĩn kỹ, ketũmỹr ãn tẽgtũ ki ãn pir ki jag kãfór nĩn kỹ Senadores ag, ki rãnrãj nỹtĩ ag jag kãfãn kỹ ħej ken kỹ, vin ja ag tóg mũ ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge

ti, nénũ kar ki operações ti, kar rānhrāj fā ti, interestaduais ki kar exportação ti;

V - ag hā mȳ tóg nȳj Senado Federal ag han sór kȳ:

a) ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ěmā mág tȳ Brasil kākī operações ki, tȳ resolução jagma ken kȳ nȳj ke nī, ũn tēgtũ ki ũn pir ki jag kāfān kȳ hej ken kȳ membros ag;

b) ti jagtā sī kaja mág kajām jé hāki operações ki, tȳ nén ũ tȳ hēnrike ān ki han jé, ěmā tȳ Estado ag tá, ān ki tȳ resolução jagma ken kȳ nȳj ke nī, ũn tēgtũ ki ũn régre ki jag kāfān kȳ hej ken kȳ membros ag;

VI - ken kȳ tóg nȳj, ũ tóg kato lei ũ han ja tũn kȳ ěmā tȳ Estados kar ěmā pir tȳ Distrito Federal ti, vēnhrá tag jagma inciso XII, “g”, ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ěmā mág tȳ Brasil kākī operações ki, nén ũ kar tóg mũ kar kāmũ ke nȳtī ān ti kar rānhrāj fā kri, ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ti jagtā sī kaja kajām gen pi jag kāfór nȳj ke nī interestaduais mré;

VII - nén ũ kar ki rānhrāj kȳ mũ kar kāmũ ke nȳtī ān ti, bens kar rānhrāj fā kri kygĵām ge ān mȳ, ti jagtā sī kaja kygĵām fā ti, ketũmȳr ũn kygĵām vānh ān ti ke gé, ěmā tȳ Estado ũ tá ke ti, ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nī interestadual jagma, ān ki tóg ken kȳ nȳj, ti ěmā tȳ Estado tá kótĳg já tá, ti jagtā sī kaja kajām ge tóg tȳ ũ nȳn kȳ, ti kaja tóg jag kóm hā nȳn jé, ěmā tȳ Estado destinatário ti interestadual kaja tóg jag rike han kȳ nȳn jé;

VIII - hērenkȳ ti jagtā sī kaja jēkruj ke ti ěmā tȳ Estado ũ ra nénũ tóg mũn kȳ, kar interestadual kākī ti jagtā sī kaja kajām ge ti ke gé, vēnhrá tag jagma inciso VII ken kȳ tóg nȳj:

a) ti jagtā sī kaja kajām ge ti ũ mȳ nénũ jāgnān kȳ, hāra ān tȳ kajām fā nīn kȳ ti jagtā sī kaja ti contribuinte ke tĩ;

b) ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ũn tȳ nénũ jāgnā mũ ān mȳ,

ti tỹ ù mỹ nénũ jǎgnǎ mũ ǎn tóg tỹ kajām fǎ tũ nĩn kỹ, nǎo contribuinte ke tĩ;

IX - kri tóg ken kỹ nỹj mũ gé ti jagtā sĩ kaja kajām jé:

a) nénũ tỹ ẽmǎ mág ra kǎgen kỹ ẽmǎ mág ù tá kāmũ kỹ, ù tỹ ti pir mỹ ketũmỹr jurídica jagma, ver tỹ ti jagtā sĩ kaja kajām fǎ tũ nĩn kỹ, nénũ kar kaja kri, kar vẽnhrǎj ja ti ẽmǎ mág ù tá, ken kỹ tópg nỹj ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti, ti tỹ ẽmǎ tỹ Estado ti nĩ ǎn tá, ketũmỹr ti estabelecimento ra nénũ jǎgnǎ ja ǎn ra kar nénũ mré rǎnhrǎj fǎ ti;

b) ti jagtā sĩ kaja kajām ge tóg nỹj nénũ kaja ǎn kri, nénũ tỹ mercadorias tóg ù tỹ rǎnhrǎj ja jagma kāmũn kỹ, ẽmǎ kēsir tỹ Municipios ag ki kagtĩg nỹtĩn kỹ;

X - pi ke nỹj, ti jagtā sĩ kaja kajām jé:

a) nénũ tỹ ẽmǎ mág ù ra vẽnne ken kỹ, rǎnhrǎj ja ti ẽmǎ mág ù mỹ, hǎ jagma tóg nỹj, tỹ hǎkǎ nénũ jǎnǎ kar rǎnhrǎj ja ǎn to ti jagtā sĩ kaja kajām ja ti;

b) ti jagtā sĩ kaja kygjām jé nénũ tỹ petróleo to, kar ver lubrificantes kar combustíveis líquidos kar gasosos tóg tỹ hynhan kỹ nỹtĩ ti, kar ruj ti ke gé;

c) ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti ouro kri vẽnhrǎ tag jagma art. 153, § 5º;

d) rǎnhrǎj fǎ ti jagmré vǎmén fǎ to tỹ radiodifusão kar som mré vẽnhkǎgrá vem fǎ ti vẽnhkar mỹ kar véké;

XI - pi ken kỹ nỹj to nĩkrén kỹ, ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti nénũ tỹ industrializados kri, ti tỹ contribuintes ag hǎ tóg han kỹ nỹn kỹ, kar nénũ tóg tỹ industrialização jé ke nỹn kỹ kar vẽnne kej ken kỹ, tỹ ke nỹn kỹ ti jagtā sĩ kaja régre jé;

XII - hā mȳ tóg nȳj lei tóg jagtān mūn mȳ:

- a) vin jé, ti jagtā sī kaja kygĵām ge vin jé contribuintes ke tī;
- b) ag tȳ kajaj fi kȳ tȳ ū ken jé ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti;
- c) han kȳ fin jé regime tȳ compensação ti, ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti;
- d) ken kȳ fin jé ti jagtā sī kaja jajām ge ti, kar ver ti ken kȳ nȳn jé nēnū vēne kej fā ti estabelecimento ke tī, nēnū tȳ mū kar kāmū tī ān ti kar rānhrāj fā ti;
- e) ti jagtā sī kaja tȳ tū ken jé, nēnū jāgnā kȳ ěmā mág ū ra, rānhrāj fā kar nēnū ū tugtó mū ān ti vēnhrá tag jagma inciso X, “a”;
- f) to ěkrén kȳ vem jé hērenkȳ jēnkamu vej ke ti, nēnū jāgnān jé ěmā tȳ Estado ū ra mré ěmā mág ū ra nēnū jāgnān kȳ, tȳ rānhrāj fā ti kar nēnū tȳ mercadorias ti;
- g) mī hā tȳ ken jé, hej ke kȳ hynhan jé, hērenkȳ ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ěmā tȳ Estados tóg fin kȳ kar ěmā pir tȳ Distrito Federal ti, tȳ tū ken jé, mȳ hynhan ra ken jé incentivos kar beneficios fiscais ti, mȳ vin jé ketūmȳr tȳ tū ken jé;
- h) han kȳ fin jé combustíveis mré lubrificantes ti, kri ti jagtā sī kaja kajām pir han jé, tȳ nēnū kar mȳ ke ān ti, hēnikemūn ti ken kȳ nȳ tūn kȳ vēnhrá tag jagma inciso X, b;
- i) fin jé hērenkȳ nīkrén ge ti, hērenkȳ ti jagtā sī kaja kajām ge tóg kāgmīn jé, mré ěmā mág ū tā nēnū kygĵām kȳ, nēnū kar rānhrāj fā mré.

§ 3º Ti jagtā sī kaja kygĵām ge ān ti, vēnhrá tag kākī tóg ken kȳ nȳ inciso II, ti jāmī kótĳ vén mū tag jagma, artigo kar arts. 153, I kar II, mré 156-A, ti jagtā sī kaja kajām ge ū pi kri kótĳ mū ruj kri kar vēnhmré vāmén fā ti jagma telecomunicações ti, hāra tóg vēnhrá

tag hã jagma rán kỹ nỹ kar mré art. 153, VIII tag kãmĩ, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge kri ù pi kótĩg kajãm jé, petróleo tỹ nénũ hánhár ti, combustíveis ti kar mré minerais ti ẽmã mág kãki; ẽ

§ 4º hẽnikemũn inciso XII, *h*, jagma, tugnỹm jé tag jagma:

I - tỹ rãnrhãj jé lubrificantes kar combustíveis tỹ nénũ hánhár ti petróleo tỹ, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti hã mỹ tóg nỹj ẽmã tỹ Estado ag kygĩãm nỹtĩ ãn tá;

II - tỹ rãnrhãj jé interestaduais jagma, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm fã ag, gás natural ti kar tỹ nénũ hánhár ti, lubrificantes kar combustíveis tỹ kãki nỹtĩ tũn kỹ inciso I parágrafo tag kãki, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ja tỹ ag tóg jagmỹ pipin ẽmã tỹ Estados tá kãtĩg ja tá kar hãra mũj ke ãn mỹ, jag rike kar han kỹ nénũ kar ki mercadorias ti kar tỹ rãnrhãj ja ãn mré;

III - tỹ rãnrhãj jé interestaduais jagma, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm fã ag, gás natural ti kar tỹ nénũ hánhár ti, lubrificantes kar combustíveis tỹ kãki nỹtĩ tũn kỹ inciso I parágrafo tag kãki, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm fã tũ ãn ag, ag hã mỹ tóg nỹj ẽmã tỹ Estados tá kãtĩg ja tá;

IV - ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge tóg ken kỹ nỹj, tỹ deliberação jagma ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, vẽnhrá tag jagma do § 2º, XII, *g*, tugnỹm kỹ jagma:

a) tỹ tóg jag rike ker nỹtĩj ga tỹ ẽmã mág kãki, hãra tóg tỹ ù nỹtĩn jé há nĩ nénũ ù hánhár tugnĩn;

b) jag kóm tóg tỹ ù nỹtĩ kej, hẽrenkỹ nénũ jyjy ti, kar ti kaja ti, tỹ rãnrhãj ti ketũmỹr nénũ kaja ãn kri, tỹ rike han kỹ ti nénũ vẽnẽ keja ãn kaja ti;

c) ti jagtã sĩ kaja terem jé tóg há nĩ, vẽnhrá tag jagma disposto no art. 150, III, *b*.

§ 5° tỹ hẽrenkỹ hynhan ge ti vẽnhrá tag jagma disposto no § 4°, kar ver hẽrenkỹ nỹtĩ vegven jé kar ti hãra mũj ke ăn ti, ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja ti, hynhan kỹ vin ja ag tóg deliberação jagma ẽmã tỹ Estado kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, vẽnhrá tag jagma § 2°, XII, g.

§ 6° Ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti vẽnhrá tag jagma inciso III:

I - ti jagtã sĩ kaja kygjãm gen fi ja ag tóg Senado Federal ag;

II - ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge tóg tỹ ù nỹj nẽnũ tugnĩn, ti kaj tugnĩn, tỹ nẽn ù han fã tugnĩn kar ketũmỹr ti nãn mág, goj, kar ga kri ti kar tỹ hãnrikej há ăn ti;

III - ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg nỹj mũ gé kri kamĩjũ ti, goj kri mũj fã ti kar ruprỹnũ ti, tag hã mỹ pi nỹj:

a) ruprỹnũ tỹ rãnhrãj fã kar ùn kanhrãn ja ăn ti certificado jagma, ti rãnhrãj jé ruprỹnũ tỹ ù ag mỹ;

b) ù tóg tỹ pessoa jurídica nĩn kỹ goj kri tĩj fã tỹ rãnhrãj jé embarcações tỹ aquaviários ti, ketũmỹr ti tỹ pessoa fĩsica kar ver tỹ jurídica jãn kỹ, ti tỹ krẽgufár kugmĩ e han kỹ vẽnẽ kej fã nĩn kỹ, artesanal, científica ketũmỹr ti tỹ ti krã jãn jãn jé;

c) goj kri tĩj fã ti tỹ plataformas suscetĩveis ke tĩ, mré tỹ goj kãmĩ tỹ rãnhrãj fã to jẽnkamũ ven jé hã tavĩ mỹ, goj tỹ ẽg ga jagma nỹtĩ ti kãmĩ, kar tỹ goj kri ù rĩnh kỹ mũj fã ti ke gé embarcações ti;

d) tỹ rãnhrãj kỹ ẽkrãn fã kar tratores mré máquinas agrícolas ti.

SEÇÃO V

DOS IMPOSTOS DOS MUNICÍPIOS

Art. 156. Hã mỹ tóg nỹj ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag ti jagtã sĩ kaja kygãm ge vin jé tag kri:

I - tỹ ỉn tỹ jagkri jãgã ần ti predial ke tĩ kar ga ti lote ke tĩ;

II - jagmỹ nén ũ vin ti “ũn tỹ rĩr mũ ki” jagmỹ ga kar ỉn vène ke kar jag ki kygãm kỹ, nẽnũ vėsóki mág ketũmỹr ũ tóg tỹ mág gen kỹ, tỹ ti ga kar ti ỉn pã nĩn kỹ, hãra ti ga kar ỉn tỹ garantia han ja ần pi tỹ ti tũ pã nỹtĩ, tỹ ga ketũmỹr ỉn mãn kỹ tarĩr jé nirejtu ti;

III - Nén ũ kar ki rãnrhãj ti, ki hã ke tũ nỹ ve ần ti vẽnhrá tỹ art. 155, II jagma, ken kỹ nỹn kỹ lei jagtã han ja jagma.

§ 1º ti jagtã sĩ kaja ki ne kajãm tũ nĩn jé, ti kaja tóg jãgpry mỹr kysã kar prỹg e kãmĩ vẽnhrá tag jagma art. 182, § 4º, inciso II, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg nỹj inciso I jagma:

I - tãpry ken kỹ ga kar ỉn kaja tugnĩn;

II - ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg tỹ ũ nĩ ken kỹ, ga kar ỉn tóg jã ja ần tugnĩn, kar ver hẽrenkỹ ỉn usa ke nỹtĩn kỹ;

III - nĩkrén kỹ tag kajãm ge tóg nỹtĩ kej mũ Poder Executivo ti, ẽmã kẽsir ag tỹ lei fija jagma.

§ 1º-A Ti jagtã kaja kajãm ti inciso I vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ần jagma artigo tag ti, pi ke nỹj ỉn kãki Tupẽ vĩ tój fã mỹ, ver entidades ag tá krỹ nỹn kỹ, vẽnhrá tag jagma alínea “b” tỹ inciso VI, vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ần jagma art. 150 Constituição tag kãki, ỉn tag ag tỹ locatória nỹ tĩn kỹ.

§ 2º Ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti vẽnhrá tag jagma inciso II:

I - pi kri nȳj ti jagtā sǐ kaja kajām ge ti, ũ tóg jagmȳ nénũ vin kȳ kar nirejtu ti, ũn tȳ jurídica ti, kar ver jagmȳ jurídica vin kȳ hǎra ti tũ ken kȳ, ken kȳ nȳn jé vênhrá tag jagma, hǎra tóg ti jagtā sǐ kaja kajām ge nĩ, ti tȳ kajām kar ketũmȳr vêne keja nĩn kȳ, ti tȳ locação ketũmȳr tȳ arrendamento mercantil han ge tĩn kȳ;

II - hǎ mȳ tóg nȳj ěmǎ kēsir tȳ Municípios ag, ven jé ti hērenkȳ nȳ ti ga ketũmȳr ĩn ti.

§ 3º Ven jé ti jagtā sǐ kaja kajām ge ti, tag jagma inciso III artigo tóg jāmĩ kótĩg vên mũ ǎn jagma, lei jagtā han ja mȳ tóg nȳj:

I - ti jagtā sǐ kaja kygjām ge fin jé, sĩn kȳ ketũmȳr kajām mág jé;

II - tȳ tũ ken jé, rǎnrǎj kȳ ěmǎ mág ũ nénũ jǎgnǎn kȳ;

III - Vegve kȳ hynhan jé hērenkȳ ti jagtā sǐ kaja kygjām tũ nĩn jé, nén ũ han kȳ sociais mȳ, kȳ tóg nȳj kajām jé ketũmȳr kajām jé ti jagtā sǐ kaja kajām ge ti.

SEÇÃO V-A

DO IMPOSTO DE COMPETÊNCIA COMPARTILHADA ENTRE ESTADOS, DISTRITO FEDERAL E MUNICÍPIOS

Art. 156-A. Lei tȳ jagtǎn ja tóg fĩj mũ, nénũ tȳ bens kar rǎnrǎj fǎ ti ken kȳ nȳn kȳ, ěmǎ tȳ Estados ag, ěmǎ pir tȳ Distrito Federal ti kar ěmǎ kēsir tȳ Municípios ag.

§ 1º Ti jagtā sǐ kaja kajām ge ti vênhrá tóg jāmĩ kótĩ mũ ǎn jagma, tója tóg mũ princípio tȳ ũ mȳ nȳgnȳn vǎnh jagma, kȳ tóg tag vej mũ:

I - kri tóg ken kȳ nȳj ti jagtā sǐ kaja kygjām ge ti, tȳ rǎnrǎj fǎ kar nénũ tȳ bens materiais ketũmȳr imateriais ti kar ver nirejtu

ti, ketũmỹr tỹ rãnrãj jé;

II - kri tóg ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti, tỹ rãnrãj fã kar nẽnũ tỹ bens materiais ketũmỹr imateriais ti kar ver nirejtu ti, ketũmỹr tỹ rãnrãj fã tóg tỹ pessoa física ketũmỹ tỹ jurídica jãn kỹ, ti ver ti jagtã sĩ kaja kajãm jãn tũ kỹ gera tóg kajãm ge nĩ, ti kar mỹ tóg ke nỹj;

III - pi kri ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti, ěmã mág ũ tá nẽnũ kygjãm kỹ ti kãmũn kỹ, exportador hã mỹ tóg nỹj, ti tug-nỹm kỹ ven jé hẽrenkỹ kygjãm ge ti, nẽnũ tỹ bens materiais ketũmỹr imateriais to, kar ver nirejtu, ketũmỹr rãnrãj fã tugnỹm kỹ vẽnhrá tag jagma § 5º, III;

IV - vẽnhrá tỹ legislação tóg pir nỹj, jag rike kar ěmã mág kri território nacional ti, vẽnhrán kỹ nỹ tag jagma inciso V;

V - ag hã tóg fĩj mũ ente federativo ag, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti lei ũ han kỹ;

VI - ti jagtã sĩ kaja fi ja ti vẽnhrá tỹ inciso V jagma, tỹ tóg jag rike kar nỹtĩj ti kar tỹ rãnrãj fã ti, bens materiais ketũmỹr imateriais ti, kar ver nirejtu ti mré tỹ rãnrãj fã ti, rán kỹ nỹn kỹ Constituição jagma;

VII - kygjãm ra kej ja ag tóg jagmré nĩkrén kỹ, ěmã tỹ Estado kar ěmã kėsir tỹ Municípios ag tá tỹ rãnrãj ke ti;

VIII - pi kajãm régrég ge nĩ, ũ tóg ti jagtã sĩ kaja kygjãm vén jan kỹ, nẽnũ kar to imposto ke tĩ, vẽnhmỹ nẽnũ kygjãm ja ăn to tỹ bem material ketũmỹr imaterial nĩn kỹ, kar ver nirejtu mré tỹ rãnrãj fã ti, hãra pi ne kajãm ũn tóg vẽnhmỹ nẽnũ han kar vẽnh jé nẽnũ han kỹ, lei jagtã jagma hã mỹ rán kỹ nỹn kỹ Constituição tag kãki;

IX - pi ken kỹ nỹj nĩkrén kỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm jé, tỹ arts. 153, VIII, e 195, I, “b”, IV e V, kar kygjãm jé ti jagtã sĩ kaja ti

Programa tỹ Integração Social mỹ, rǎn kỹ nỹ tag jagma art. 239;

X - pi ke nỹj concessão tǎg hynhan jé, ti jagtā sĩ kaja kajām jé, tỹ ũ nỹ tũ nĩn jé ũ tỹ vẽnhmỹ há han tũ nĩn jé, ti jagtā sĩ kaja kajām ge tugnĩn, hǎra jagma hǎ mỹ rǎn kỹ nỹn kỹ Constituição tag kǎki;

XI - pi kri ken kỹ nỹj ti jagtā sĩ kaja kygĩām ge ti, tỹ rǎnrǎj kỹ vẽnĩ vĩ fón fǎ ti radiodifusão ke tĩ, kar vẽnĩkǎgrǎ venven fǎ ti, vẽnĩkar tóg vegve kar mǎn jé ne kajām mǎ;

XII - vegve kỹ ag tóg hynhan kỹ fĩj Senado Federal ag, ti jagtā sĩ kaja kygĩām ge ti imposto ti esfera federativa ag mỹ, lei tỹ jagtǎn fǎ jagma, lei tag hǎ jagma ag tóg hynhan, lei ũ tóg han kỹ nỹ tũn kỹ, vẽnóki ente federativo ag;

XIII - Kejǎn tóg ti kaja venven ge nĩ, ven há han kỹ rǎnrǎn kỹ nokumẽtu fiscal kǎki.

§ 2º Ti ken kỹ nỹn jé vẽnhrǎ tag jagma § 1º, V, ẽmǎ pir tỹ Distrito Federal ag hǎ tóg hynhan kỹ vin mũ, ẽmǎ tỹ estadual kar ẽmǎ kẽsĩr tỹ municipal ag hẽrenkỹ ti jagtā sĩ kaja kygĩām ge ti;

§ 3º Lei jagtǎn fǎ hǎ tóg fĩj mũ ũ tóg ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti, kajām ge ti execução ti kar kajām ra ken jé operação ti, ti ver ẽmǎ mág ũ tá ẽmǎn kỹ nĩ ra.

§ 4º Pipin jé, ti jagtā sĩ kaja jǎkruj ja ǎn ti, Comitê Gestor ag, tỹ Imposto tóg Bens kar rǎnrǎj fǎ kri:

I - § 5º, VIII; tǎn ja ag tóg, ti jagtā sĩ kaja tỹ to jẽnkamũ veja ǎn ti, imposto kajām ja tũ ǎn ti, prỹg fĩj jan jagma tá jun mỹr, ti kaja nĩkrén kỹ kajām ge ti vẽnhrǎ tag jagma § 5º, VIII;

II - pipin jé, ti jagtā sĩ kaja jǎkruj ja ǎn ti, to ǎkrén kỹ tỹ ken jé kar tǎn jé gé inciso I vẽnhrǎ tag jagma, ẽmǎ tỹ Estados ag jagmré ente federativo ra nẽnũ tóg mũ ǎn ti to jẽnkamũ vej jé.

§ 5° Lei tȳ jagtān fā hā mȳ tóg nȳj kri han jé:

I - hynhan jé hērenkȳ pipin ge ti ti jagtā sī kaja ti, kar ver mȳ ge vā ken jé, kar ver nēn ū mȳ:

a) hērenkȳ nīkrén jé;

b) hērenkȳ vej ke ti tȳ rānhrāj fā ti, ti jagtā sī kaja jākruij ke ti, ti kaja kajām pir ki;

c) hērenkȳ pipin ge ti regime mȳ ken kȳ nȳtī ān mȳ, hā mȳ ke pā ti, kar tȳ ū nȳtī ān mȳ ke gé, vinvin jé Constituição tag jagma;

II - hērenkȳ hynhan kȳ vin jé, tugnȳm kar to ēkrén kȳ, kar ver hērenkȳ to jēnkamu vej ke ān ti, vegve kȳ ti jagtā sī kygjām ra kej ke ti, tȳ bens materiais ketūmȳr imateriais kri, mré nirejtu kar rānhrāj fā ti, tag ve kȳ:

a) ūn nēnū kygjām mū tóg ti jagtā sī kaja jākrunh kȳ ti kaja kajām ge nī, bens kar rānhrāj fā kri; ketūmȳr;

b) ti jagtā sī kaja jākrunh kȳ tóg kajām ge nī, nēnū kajām mū ān ki;

III - hērenkȳ kar ketūmȳr prȳg fin jé, ti jagtā sī kygjām ja ān tóg mȳ vȳn ken jé, ūn kygjām ja ān mȳ;

IV - to ēkrén kȳ hynhan kȳ vin jé hēra nēnū ān tóg mȳj ke ti, kar ver hātā jun ge ven jé, nēnū ān ti kar tȳ rānhrāj fā mré, ti īn tá nī ja ān tá, ketūmȳr ū tóg tovī mū tóg nī ja tá, hēra tīg ge ti bem nēnū kar rānhrāj fā ti, hāra ti tȳ jag hā nȳ ve ra, tȳ ū nī ti operações ti

V - hērenkȳ kunȳj ki ti nēnū tȳ bens tȳ capital ti ūn ti jagtā sī kaja kygjām nȳtīn mȳ, ken kȳ tóg nȳj mū tag jagma:

a) ti jagtā sī kajām ja ān mān kān jé vēsikā hātȳ;

b) tȳ ũ ken jé; ketũmȳr;

c) tarem jé 100% (cem por cento) ki ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti;

VI - hērenkȳ tȳ ũ ke kar tȳ tũ ken ti jagtā sī kaja kajām ge ti, regimes aduaneiros ag mȳ ěmā mág ũ ra nēnũ jāgnā kar tá kāmũ tȳ rānhrāj fā ag mȳ;

VII - vegve kar tugnȳm kȳ kygĵām ra ken jé ti jagtā sī kaja tȳ imposto ti;

VIII - hērenkȳ vegvej ke ti ũ vēsikā ti jagtā sī kaja kygĵām ja mǎn jé, ti hēre mǎn ge ti kar ũn tȳ hēre tóg mǎn ge ti, vēnhkar tȳ jag rike géj jé;

IX - hērenkȳ kajām ra ken jé, ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti, tȳ hērenkȳ kar kǎnhmar.

§ 6º Lei tȳ jagtān fā tóg fij mũ hērenkȳ ti jagtā sī kygĵām ge ti:

I - tȳ combustíveis kar lubrificantes kri jagtā sī kaja kajām pir han ge nī, tȳ nēnũ kar jé ke nȳn kȳ, hēnrikemũn tag jagma:

a) ti jagtā sī kaja kygĵām ge tóg jag rike kar nȳtĳ ěmā mág tȳ território kākī, nēnũ ũ hánhár mȳ tóg tȳ ũ nȳtĳ ke nī, hej ken jé kri ti jagtā sī kaja kajām tũ nīn jé vēnhrá tag jagma § 1º, V a VII;

b) pi ke nȳj, ti jagtā si kaja mǎn jé, ti jēnkamu to vī jé ān ti, tȳ nēnũ kygĵām jé, vēnhrá tag jagma to vāmén kȳ nȳn kȳ pipin jé, kar jag mȳ vēne ken jé kar ketũmȳr vēne ke mǎn jé gé;

c) mȳ tóg vej jēnkamu ti nēnũ kygĵām jé, vēnhrá tȳ inciso tag jagma ti jagtā sī kaja kygĵām jé, tugnȳm kȳ fi ja ti alínea “b” kar tȳ § 1º, VIII jagma;

II - ki rānhrāj jé financeiros ki, rānhrāj jé bens imóveis ki, to

ĕkrén kȳ jo vej jé tȳ vĕnhkaga ti, kar concursos tȳ prognósticos ti, jāmī tugnȳm kȳ vej fā:

a) ti jagtā sī kaja kajām ge tȳ ũ ken jé, mȳ ĥĕrenkȳ hynhan ra kej ja ān jagma to jĕnkamu vej ke ti, kar nīkrén fā jagma hej ke kȳ, ũ nĕnũ kygjām mūn mȳ tȳ bens kar rānrāj fā ti vĕnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nȳj vĕnhrá tag jagma § 1º, VIII;

b) ĥĕnikemūn ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nĕnũ vĕne keja ān mré kótġ ketūmȳr ti jagtā kaja tū han kȳ kótġ mū gé receita mré faturamento ti, ān ki ti jagtā sī kaja tóg jag rike kar nȳj ĕmā mág kākī, hej ken jé kri ti jagtā sī kaja kajām tū nīn jé vĕnhrá tag jagma § 1º, V a VII, ũ nĕnũ kygjām mūn mȳ tȳ bens kar rānrāj fā ti vĕnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nȳj vĕnhrá tag jagma § 1º, VIII;

III - jagmré nĕn ũ to ĕkrén kȳ ki rānrāj fā sociedades cooperativas ti, ag hā tóg kinhra nȳtġj, rānrāj hā han kar ti rānrāj tȳ há kej ke to ĕkrén kȳ, tugnȳm kȳ ti kar tóg jag kóm rānrāj fā kar ti kar tóg jag rike han kȳ ti jagtā sī kygjām jé, vinvin jé gé tag mȳ:

a) ĥĕnikemūn kri ti jagtā sī kaja kajām tū nīn jé, ag jagmré rānrāj kȳ kygjām tū nīn jé mré associados ag ke gé, tag ag jagmré kar jagmré nĕn ũ to ĕkrén kȳ ki rānrāj fā sociedades cooperativas ag jagmré, ag tȳ nĕn ũ há to ĕkrén fā nȳtġn kȳ vĕnhkar mȳ;

b) to ĕkrén kȳ hynhan kȳ vin ja ān ti jagma han jé, to jĕnkamu vej jé vĕnhrá tȳ jāmī kāmū mū ān jagma;

IV - rānrāj fā ti hotelaria ki, vĕnh kanh'ir fā ti kar nĕnũ kāgrá tȳ vĕnh kanhir fā ti ke gé, vĕnh kanh'ir tá mora kej fā ti, ti jagtā sī kaja kajām ge tȳ ũ ken jé, mȳ ĥĕrenkȳ hynhan ra kej ja ān jagma to jĕnkamu vej ke ti, kar nīkrén fā jagma hej ke kȳ, ũ nĕnũ kygjām mūn mȳ tȳ bens kar rānrāj fā ti, vĕnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nȳj vĕnhrá tag jagma § 1º, V a VIII;

V - to ěkrén kȳ to vāmén kri rānhrāj kȳ jagmré to hej ke fā kȳ ketūmȳr convenção internacional jagma, kar ver tȳ ke nȳn kȳ ěmā má ag jagmré vāmén fā ti missões diplomáticas ke tī, ũ tóg hēnra tīg jé ti mȳ papé vegven jé, ěmā mág ũ tá representações tȳ tag ki rānhrāj nȳtī ti, kar kākī rānhrāj nȳtī ag;

VI - Rānhrāj fā ti rynchryj ki kar ũn e tóg kri mȳj fā ti, rodoviário intermunicipal mré interestadual ti, kyfē kri mȳj fā ti kar goj kri mȳj fā ti, hērenkȳ ti jagtā sī kaja tȳ ũ ken jé, mȳ hērenkȳ hynhan ra kej ja ān jagma to jēnkamu vej ke ti, pi ke nȳj to vāmén vén ja tūn kȳ vēnhrá tag jagma § 1º, V a VIII.

§ 7º Tȳ tū ken jé kar ne to kajām tū nīn jé:

I - pi ke nȳj, ti jagtā sī kaja kajām vén ja tȳ ti jagtā sī kaja ũ kajām mǎn sór kȳ tag jagma;

II - tȳ tū keja tóg ti to jēnkamu vej sór kȳ, ti jagtā sī kaja kygjām vén ja ān to, hēnikemūn kajām tū nīn jé, kar tóg ver ken kȳ nȳ vēnhrá tag jagma inciso XI do § 1º, mȳ han kȳ nȳn kȳ tȳ ũ ken jé kato lei tóg jagtān fā jagma.

§ 8º Kri hynhan jé artigo tag kākī, lei tóg jagtān fā ti jāmī kótīg vén mū ān jagma hynhan jé, há tóg nī hynhan jé hērenkȳ rānhrāj fā ti, nén ũ hynhan kȳ hātá junjun ge ti, mȳ tóg ke nȳ nēnū to rānhrāj tȳ nēnū tȳ materiais mré imateriais ti, kar ver nirejtu ti.

§ 9º Tȳ ũ kej ken kȳ legislação federal tóg tarem gen kȳ ti jagtā sī kaja kygjām ge ti:

I - kajām ge tóg nī, ketūmȳr nēnū ũ tȳ ti jagtā sī kaja kygjām tóg tāpřy jan kȳ, kar ver ti kaja tóg tare jan kȳ, Senado Federal ag hā tóg vej ag kajām jé, ti jagtā sī kaja jēkruja ti vēnhrá tag jagma o § 1º, XII, ti jagtā sī kaja kygjām ja tóg mū há han jé esferas federativas ag mȳ, lei tȳ jagtān jan jagma;

II - Hāra tóg ke nȳj ti jagtā sī kaja tóg jāpřy kȳ, vēnhrá tȳ to rán

kỹ nỹ tag jagma inciso I.

§ 10 Êmă tỹ Estados ag, êmă pir tỹ Distrito Federal ti kar êmă kēsir tỹ Municípios ag, ag hă tóg vej ti jagtā sĩ kaja kygjām tỹ jag to as ti, vênhrá tag jagma § 1º, XII.

§ 11 Tỹ projeto tóg tỹ lei jagtān tóg Congresso Nacional kāmĩ tĩn kỹ, ti jagtā sĩ kaja tarem jé kar tãgfyn jé, to êkrén kỹ tỹ nĩkrén kỹ, vênhrá tag jagma § 1º, XII.

§ 12 Vēsikā ti jagtā sĩ kygjām ja géj ke ven jé vênhrá tag jagma § 5º, VIII, hăra pi to êkrén kỹ nỹj vênhrá tag jagma 29-A, 198, § 2º, 204, rá pir, 212, 212-A, II, kar 216, § 6º, pi ver mỹ ke nỹj vênhrá tag jagma 158, IV, “b”.

§ 13 Vēsikā ti jagtā sĩ kygjām ja géj ke ven jé vênhrá tag jagma § 5º, VIII, ken kỹ tóg nỹj ti jagtā kaja kygjām jé nénũ tỹ ruj, tỹ pĩ grub fã ti ki ãgnéj jé gás ti, ùn tỹ consumidor tỹ sĩn kỹ jênkamu măn fã ti, hăra tóg há nỹ lei tỹ jagtān fã tóg to nĩkrén kỹ, ti jagtā sĩ kaja tóg tỹ tag nỹ ken jé.

Art. 156-B. Êmă tỹ Estados ag, êmă pir tỹ Distrito Federal ti kar êmă kēsir tỹ Municípios ag tóg jagmré han, Comitê Gestor do Imposto hă jagma tỹ nénũ tỹ Bens kar rânhrăj fã ti, tỹ rán kỹ nỹn kỹ hătá jun ge ti Constituição kăki, kar lei tỹ jagtān fã mré, vin jé competências administrativas ti jé ken kỹ nỹ ãn ti vênhrá tag jagma art.

I - vin jé hērenkỹ ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti jag rike kar nỹtĩn jé, to êkrén kỹ han jé, legislação jagma ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti;

II - ti jagtā sĩ kaja kygjām ja jêkruj jé, vegve kỹ hynhan jé kar pipin jé, ti jagtā sĩ kaja jêkruj ja ti, êmă tỹ Estados ag mỹ, êmă pir tỹ Distrito Federal mỹ kar êmă kēsir tỹ Municípios ag mỹ;

III - Jagma han jé administrativo ti.

§ 1º Tỹ Comitê Gestor tỹ ti jagtā sĩ kaja kygjām ti nénũ tỹ Bens kar

rānhrāj fā ti, tỹ entidade pública tỹ regime especial nĩn kỹ, vēsóki ag tóg hynhan mũ kar administrativa ti, nikrén kỹ to ěkrén hěre fón ge ti nénũ to ag kar han jé.

§ 2º Ken kỹ tóg nỹj lei jagtān fā jagma:

I - Ěmā tỹ Estados ag, ěmā pir tỹ Distrito Federal ti kar ěmā kēsir tỹ Municípios ag, tóg vegvej mũ jag rike han kỹ, tỹ ins-tância tỹ Comitê Gestor ti, ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti nénũ tỹ Bens kar rānhrāj fā ti;

II - ken kỹ tóg nỹj jag rikén tarĩr jé presidência ki Comitê Gestor kāki, jagmré tóg tarĩr jé, ěmā tỹ Estados ag, ěmā tỹ pir tỹ Distrito Federal tá ke ag jagmré, ěmā kēsir tỹ Municípios ag jagmré ěmā pir tỹ Distrito Federal ti;

III - Tỹ Comitê Gestor mỹ ag tóg kajām mũ ag tỹ rānhrāj jé, ti jagtā sĩ kaja jākruja ān ti, ěmā ag mĩ ente federativo ag;

IV - ag tar mĩ tarĩr jé Comitê Gestor ti, ag hā mỹ tóg nỹj mũ, ěmā tỹ Estados, ěmā pir tỹ Distrito Federal kar mré ěmā kēsir tỹ Municípios;

V - tarĩr jé, ti kaja kygjām ge vin jé, kygjām ra ken jé, administrativa jāmĩ jā ti, kar judicial jāmĩ jā ti, ti jagtā sĩ kaja kygjām ge hynhan jé, ag jagma han jé tarĩr nỹtĩ ja ān kar procuradorias ag ěmā tỹ Estados, ěmā pir tỹ Distrito Federal kar mré ěmā kēsir tỹ Municípios, hēnikemũn ag hā tóg hynhan kỹ vin ketũmỹr jagmỹ hā mỹ jānāj hynhan jé, ag hā mỹ tóg nỹj Comitê Gestor hērenkỹ hynhan ra ken jé atividades administrativas ti, hynhan há han jé jagmré entes federativos ag;

VI - ag tavĩ hā mỹ tóg nỹj administração tributária kātā rānhrāj nỹtĩ ān ag kar mré procuradorias ti ěmā tỹ Estados, ěmā pir tỹ Distrito Federal kar ěmā kēsir tỹ Municípios ag hā tóg hynhan, tỹ Comitê Gestor kar ag vin jé, tá rānhrāj nỹtĩ ag kāmĩ;

VII - Vinvin kỹ tóg nỹtĩj ti hẽrenkỹ rãnrhãj ke ti Comitê Gestor ti, kỹ ag tóg hynhan mũ regimento interno jagma ag hẽrenkỹ rãnrhãj ke ti kar mĩ hã mũn jé.

§ 3º Jagmré ven jé entes federativos ti kar mĩ mré hynhan jé tỹ Comitê Gestor ti, ti jagtã sĩ kaja kugjãm ge ti nénũ tỹ Bens kar rãnrhãj fã ti, tugnỹm kỹ nón kãmũj ke ãn jagma:

I - tỹ 27 (vinte e sete) membros nỹtĩj, ẽmã tỹ Estado kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti;

II - tỹ 27 (vinte e sete) membros nỹtĩj jagmré, ẽmã tỹ Estado kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, jag kãprẽg kỹ tag jagma:

a) tỹ 14 (quatorze) representantes nỹtĩj, tỹ vẽnhkãprẽg ja ãn jagma, ẽmã kẽsir tỹ Município kãki, ti kaja tóg ti kar mỹ jag rike nỹj;

b) tỹ 13 (treze) representantes nỹtĩj, tỹ vẽnhkãprẽg ja ãn jagma, ẽmã kẽsir tỹ Município kãki, tá nỹtĩ kar ãn ag ve kỹ;

§ 4º Hynhan jé Comitê Gestor jagma, ti jagtã sĩ kaja kygjãm ra ken jé nénũ tỹ Bens kar rãnrhãj fã ti, hej ken jé tag jagma, jag kãfãn kỹ hej ken kỹ vẽnhkãprẽg kỹ:

I - tag ag jagmré ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti:

a) jag kãfór tavĩn kỹ tá jãmĩ nỹtĩ ãn ag representante ke tĩ; kar;

b) tá jãmĩ nỹtĩ ãn ag ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal tá, 50% (cinquenta por cento) ki jag kãfór nỹtĩn kỹ ẽmã mág kãki; kar

II - tag ag jagmré ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, jag kãfór tavĩn kỹ tá jãmĩ nỹtĩ ãn ag representante ke tĩ.

§ 5º Pã'i mág tỹ Comitê Gestor jãmĩ jã ti, ti jagtã sĩ kaja tỹ nénũ tỹ Bens

kar rânhrăj fă, kanhrăn ja nỹ ke tóg nĩ administração tributária ki.

§ 6º Tỹ Comitê Gestor ti jagtã sĩ kaja kajâm ge ti nêñũ tỹ Bens kar rânhrăj fă ti, tỹ administração tributária tỹ êmă pir tỹ União kar Procuradoria-Geral tỹ Fazenda Nacional tóg jagmỹ tugtój, ti jagtã sĩ kaja ti vênhră tag jagma arts. 156-A e 195, V, kar rânhrăj hêrenkỹ hynhan ge ti, kinhrăg kỹ, to êkrén kỹ han jé, hynhan jé ag mỹ ken kỹ nỹ ân ti.

§ 7º Tỹ Comitê Gestor ti jagtã sĩ kaja kajâm ge ti nêñũ tỹ Bens kar rânhrăj fă, kar administração tributária ti êmă mág tỹ União, hynhan jé tóg há nĩ kinhrăg kỹ ki tỹ há ken jé administração mỹ, kar kygãm ra ken jé ti jagtã sĩ kaja ti vênhră tag jagma arts. 156-A e 195, V.

§ 8º Lei tỹ jagtân fă tóg jămĩ vegvej kar tỹ pir kej administrativo kăki ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti vênhră tag jagma arts. 156-A e 195, V.

SEÇÃO VI

DA REPARTIÇÃO DAS RECEITAS TRIBUTÁRIAS

Art. 157. Ag hă mỹ tóg ke nỹ êmă tỹ Estados kar êmă pir tỹ Distrito Federal ti:

I - ti jagtã sĩ kaja jăkruja ti êmă mág tỹ União ti kysă kaja kri ti jagtã sĩ kunỹj jé kar nêñũ kar tỹ bens kri ke gé, ti kaja jagtã kajâm ja ân tóg tá tăn kỹ nĩn kỹ, ti kar jagma, ag mỹ, autarquias hynhan ja ti kar vinvin ja, ti ken kỹ nỹtĩn jé;

II - vinte por cento ki ti jagtã sĩ kaja jăkruj fă tỹ êmă mág tỹ União tóg nỹj, hynhan kỹ vin ja ân jagma.

Art. 158. Ag hă mỹ tóg nỹj êmă kêdir tỹ Municípios ag:

I - ti jagtã sĩ kaja jākruja ti ěmã mág tỹ União ti kysã kaja kri ti jagtã sĩ kunũj jé kar nénũ kar tỹ bens kri ke gé, ti kaja jagtã kajãm ja ân tóg tá tãn kỹ nĩn kỹ, ti kar jagma, ag mỹ, autarquias hynhan ja ti kar vinvin ja, ti ken kỹ nỹtĩn jé;

II - cinqüenta por cento ki ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jākruja ti ěmã mág tỹ União ti, ga tỹ propriedade territorial rural kri, ĩn tóg kri nỹtĩ ân to, kajãm kãn jé hēnrikemũn, vēnhrá tag jagma art. 153, § 4º, III;

III - 50% cinqüenta por cento ki ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jākruja ti ěmã tỹ Estado ti, kamĩjũ kri tỹ ěmã ân ki ti papé hynhan kỹ nỹtĩ ti, kar goj kri mũj fã ti kãnva ke tĩ mré ruprỹnũ ti, tỹ proprietários ag tỹ ěmã ân ki nỹtĩn kỹ;

IV - 25% (vinte e cinco por cento) ki ti jagtã sĩ kajãm jé:

a) ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jākruja ti ěmã tỹ Estado ki, nénũ kar vēne ke kar kygjãm ja ân tóg mũ kar kamũ kemũ ân jagma, kar rānhrāj fã jagma rygryj tỹ interestadual kar intermunicipal ti kar ver jagma vāmén fã ti comunicação ke tĩ;

b) ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jākruja ti vēnhrá tag jagma art. 156-A pipin kỹ ěmã tỹ Estados ag mỹ.

§ 1º Pipin jé kysã kaja ki ti jagtã sĩ kunũja ti ag mỹ ěmã kēsir tỹ Municípios tó nĩ ân jagma inciso IV:

I - 65% (sessenta e cinco por cento) ki, ti jagtã sĩ ki, ti kaja kar kri nénũ kar vēne ke kar, kygjãm ja ân tóg mũ kar kamũ kemũ ân jagma, kar rānhrāj fã ti, ěmã ki hynhan ja ti;

II - Tá krỹg ja ti 35% (trinta e cinco por cento) ki, hej ken kỹ lei estadual jagma rân kỹ nỹn kỹ, tugnỹm kỹ han jé pipin ge ân ti, ti jagtã sĩ ki 10 (dez) pontos percentuais ki, ve kỹ tugnỹm ũn hynhan há han ja ân ti kanhrân fã jagma, kar jag rike e han kỹ nỹtĩn jé, ven jé ũn kanhrānrân ge ân tỹ nỹtĩg há han kỹ nỹtĩ ân ti.

§ 2º Pipin jé kysã ki ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti ẽmã kẽsir tỹ Municípios tỹ tó nĩ ãn jagma inciso IV:

I - 80% (oitenta por cento) ki ti kar tóg ẽmã tá nỹtĩ ãn jagma;

II - 10% (dez por cento) ki tugnỹm kỹ ti hâtá há keja ãn jagma venven ja ãn ki, kanhrân fã jagma, kar jag rike e han kỹ nỹtĩn jé, ven jé ũn kanhrânran ge ãn tỹ nỹtĩg há han kỹ nỹtĩ ãn ti, lei estadual kã rân kỹ nỹn kỹ;

III - 5% (cinco por cento) ki tugnỹm kỹ venven já ãn ki preservação ambiental ti, lei estadual kã rân kỹ nỹn kỹ;

IV - 5% (cinco por cento) ki ti kar ki jag rike ẽmã kẽsir tỹ Municípios tỹ ẽmã tỹ Estado kãki nỹtĩ ag mỹ.

Art. 159. ẽmã mág tỹ União ag tóg vinvin mũ:

I - ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ja jãkruja ti, kysã kaja kri kar jagmrẽ rãnrãj fãn ja kaja kri, kar nẽnũ hynhan kỹ vẽnẽ kej fã ãn ti, kar mrẽ ti jagtã sĩ kaja tóg rân kỹ nĩ ãn ti art. 153, VIII, tag jagma, 50% (cinquenta por cento) ki:

a) vinte e um kar kri, kar pẽnkar pir ki décimos por cento ki, ag mỹ ti jagtã kaja jãgnãn jé ẽmã tỹ Estados kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ag mỹ;

b) vinte e dois kar kri, kar pẽnkar pir ki décimos por cento ki, ag mỹ ti jagtã kaja jãgnãn jé ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag mỹ;

c) ũn tẽgtũ por cento ki, ti jagtã kaja jãgnãn jé nẽnũ hynhan jé programas ti ẽkrãn fã mỹ, Regiões Norte, Nordeste mrẽ Centro-Oeste ti, instituições financeiras tóg tá nỹtĩ ãn jagma, ag to ẽkrẽn kỹ hẽrenkỹ hynhan ge ãn jagma, ken kỹ tóg nỹj semi-árido do Nordeste ag mỹ ti kaja jãkruja ãn kuju jãnãj jé, lei tóg fig mũn jagma;

d) ãn pir por cento ki ag mỹ ti jagtã kaja jãgnãn jé êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ;

e) 1% (um por cento) ki ag mỹ ti jagtã kaja jãgnãn jé êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ, ag mỹ tóg jãgnāj kysã tỹ julho kurã tỹ dez vén mũ kãmĩ prỹg kar kãmĩ;

f) 1% (um por cento) ki ag mỹ ti jagtã kaja jãgnãn jé êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ, ag mỹ tóg jãgnāj kysã tỹ setembro kurã tỹ dez vén mũ kãmĩ prỹg kar kãmĩ;

II - ti jagtã sĩ kaja jākruja ti nẽnũ hynhan kỹ vẽnẽ kej fã ti, kar ti jagtã sĩ kaja ti vẽnhrá tag jagma art. 153, VIII, 10% (dez por cento) ki êmã tỹ Estados kar êmã Distrito Federal mỹ, to êkrẽn kỹ ti jagtã sĩ kaja ti nẽnũ vẽnẽ ke kỹ êmã mág ã ra jãgnãn kỹ;

III - Ti jagtã sĩ kaja jākruja ti, hẽnẽkỹ hynhan ra ken jé ti nẽnũ kar kaja kri vẽnhrá tag jagma art. 177, § 4º, (vinte e nove por cento) ki êmã tỹ Estados ag mỹ kar êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, pipin kỹ lei jagma, vegve kỹ ti hãra mũj ke ti vẽnhrá nỹtĩ tag jagm alíneas “c” e “d” do inciso II rân kỹ nỹ ãn ki.

§ 1º mỹ ke nỹn jé ti jagtã sĩ kaja nĩkrẽn kỹ vin jé kar kygãm ge ti vẽnhrá tag jagma inciso I, tỹ tũ ken jé ti jagtã sĩ kaja jākruja ti, nẽnũ kar kaja kri tỹ êmã tỹ Estados ag mỹ, êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ, vẽnhrá tag jagma arts 157, I, e 158, I.

§ 2º Pi jãgnāj ke nĩ unidade federada mỹ vinte por cento kãfãn kỹ, ti jagtã sĩ kaja jākruja ti vẽnhrá tag jagma inciso II, ti jagtã sĩ kaja jākruja tóg kri kén kỹ jag mỹ pipin ge nĩ.

§ 3º Êmã tỹ Estados ag tóg vinvin êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ, 25% (vinte e cinco por cento) ti jagtã sĩ kaja jākruja ãn ki vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ãn jagma inciso II tỹ artigo ki, vegve kỹ hẽnẽkỹ kynhan ge ti art. 158, § 1º jagma, ti jagtã jākruj ke ti nẽnũ hynhan ja ãn kri rân kỹ nỹ tag jagma art. 158, § 2º, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti fi kỹ nỹn kỹ art. 153, VIII ki.

§ 4° Ti jagtã sĩ kaja kygjãm já jãkrunh kar ti vẽnhrá tag jagma inciso III êmã tỹ Estado ag mỹ nỹ ăn ti, ăn ki vinte ki pẽnkar por cento tóg êmã kêsir tỹ Municípios ag mỹ mũj, lei tỹ inciso tó mũ jagma.

Art. 159-A. ken kỹ tóg nỹj tỹ Fundo Nacional tỹ Desenvolvimento Regional mỹ, ti jag rike tũ ăn jagma ũn jagjãgtar ag jagtãn jé, ti jag rike nỹtĩj ke ăn to êkrén kỹ, ag nỹtĩ ăn mĩ, vẽnhrá tag jagma art. 3°, III, êmã mág tỹ União ti jagtã sĩ kaja jãkruja pipin kỹ, êmã tỹ Estados ag mỹ kar êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ tag jé:

I - vẽnhkanhrân fã hynhan jé, kar nénũ kar ki hynhan kỹ tỹ há ken jé, obras tỹ infraestrutura ke tĩ;

II - jé ken jé gé ti nénũ hynhan jé, tỹ atividades produtivas ti, tỹ vẽnhkar mỹ rãnrãj fã ven jé ti kysã kaja géj jé, jagtãn jé jẽnkamũ tỹ ti kar mỹ; kar

III - Hynhan jé nénũ há ăn ve kỹ desenvolvimento científico ti kar tecnológico tỹ inovação ti.

§ 1° Pi ke nỹj ti jagtã sĩ kaja kãgmĩ ti vẽnhrá tỹ jãmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma.

§ 2° Ti jagtã sĩ kaja tỹ nén ũ han ge ăn ti vẽnhrá tỹ jãmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma, êmã tỹ Estados ag kar êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, vegve vén ja ag tóg nén ũ há hynhan tỹ nãn mág tarĩr ke kar tỹ sĩ ken jé emissões de carbono ti.

§ 3° Tugnỹm kỹ vegve kỹ artigo tag jagma, ag hã mỹ tóg nỹj êmã tỹ Estados ag êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, tỹ hẽrej ke ti, ti jagtã sĩ kaja jãkruja ti vẽnhrá tỹ jãmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma.

§ 4° ti jagtã sĩ kaja jãkruja ti vẽnhrá tỹ jãmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma, ag mỹ tóg vin êmã tỹ Estados ag êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, to vãmén kỹ hej ke kỹ ti kaja nĩkrén kỹ ũn pir mỹ, hẽrenkỹ han ge ti, ti kaja vin jé ti kufy jagma:

I - vênhkar ag tỹ êmã tỹ Estados ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá kufy tỹ 30% (trinta por cento) ki;

II - ti kaja nĩkrén kỹ ùn pir mỹ, êmã tỹ Estados ag êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, ti kaja jākruja to vămén vén kỹ art. 159, I, “a”, jagma tỹ Constituição Federal ti, ti kufy tỹ 70% (setenta por cento) ki.

§ 5º Tỹ Tribunal de Contas êmã mág tỹ União hã tóg tỹ vej fã nĩj, hynhan jé, nĩkrén kỹ ti kaja vin ge ti, jag mỹ pipin kỹ ùn pir mỹ, vênhrá tag jagma o § 4º.

Art. 160. Pi ke nỹj ti jagtã sĩ kaja kãgmĩ ti ketũmỹr pi há nĩj nén ù fi măn ti, vinvin jé ti jagtã sĩ kaja tỹ nén ù han ge ti, tag ki êmã tỹ Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, kar êmã kēsir tỹ Municípios ag mỹ, kinhrăn kỹ kar kri vin kỹ tãgfyn ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti.

§ 1º pi hán gej ke nĩ artigo tag jagma êmã mág tỹ União kar êmã tỹ Estados ag hërenkỹ vin ge ti, ti jagtã sĩ kaja ti:

I - kygãm jé ti jẽnkamũ kaja măn ja ăn ti, kar ti hynhan vén ja ăn ti;

II - Ken kỹ nỹn kỹ han jé art. 198, § 2º, incisos II e III.

§ 2º Tỹ to ránran ja ti, kar to vămén ja ti, jag kóm hã fi ja ăn ti, kugmĩ ja ăn ti mỹ rănhrăj jé, ti kaja pipin ja ăn ti, ketũmỹr ti kaja to vămén măn jé nénũ kar ki, kar ver ti jagtã sĩ kaja kajãm ge to, êmã mág tỹ União ag jagmré fi ja ăn ti entes federativos ag mré, rănrán kỹ hynhan ra ken jé ti kaja vin ge ti, ti jagtã kar kaja jākruja jăgnañ jé cotas jagma, vênhkar jẽnkamũ ăn pipin jé, ketũmỹr néve federais kygãm ge ti.

Art. 161. Hã mỹ tóg nỹj lei tỹ jagtãn ge ti:

I - fin jé ti kaja kygãm ge ti rán kỹ nỹ tag jagma no art. 158, § 1º, I;

II - hërenkỹ hynhan ge ti, ti jagtã sĩ kaja vinvin ge ti vênhrá tag

jagma art. 159, tag hǎ jagma hěrenkỹ jagmỹ pipin ge ti inciso I jagma, ve kỹ hynhan jé ti jag rike nỹtĩ jé sócio-econômico ti, ẽmǎ tỳ Estados ag kar ẽmǎ tỳ Municípios ag jagmré;

III - Kri hynhan jé tugnỹn ge ti, ũn ti kaja géj ke ag mỹ, nĩkrén kỹ kar mỹ ti kaja vin ge ti vẽnhrá tag jagma arts. 157, 158 e 159.

Rá pir. Tỳ Tribunal tỳ Contas ti ẽmǎ mág tỳ União tóg nĩkrén kỹ kygǎm ag mỹ, kri ti kaja tóg kén mũ ǎn tỳ, vẽnhrá tag jagma inciso II.

Art. 162. Ẽmǎ mág tỳ União, ẽmǎ tỳ Estados, ẽmǎ pir tỳ Distrito Federal kar jagmré ẽmǎ kěsir tỳ Municípios ag, tugtój ja ag tóg kurǎ tỳ kysǎ tũg ge tá jagnón jǎkruj ke ǎn ti, ti kar ki ti jagtǎ sĩ kaja jǎkruj ja ǎn ti, kar ti kaja géja ti, kar ti jagtǎ sĩ kaja tóg hǎtǎ kǎmũ mũ ti, vin ja ǎn ti kar ver vin ge ti, kar jagmỹ nĩkrén kỹ pipin jé ti kaja ǎn ti.

Rá pir. Ti kaja jǎkruja tugtón jé ti kar tóg ven jé, ẽmǎ mág tỳ União jagma, hěrenkỹ hynhan ge ti ẽmǎ tỳ Estado kar mré ẽmǎ kěsir tỳ Município ag; kar ẽmǎ tỳ Estados tỳ ẽmǎ kěsir tỳ Município mĩ.

CAPÍTULO II

JĚNKAMŮ TO KE VĚ

SEÇÃO I

TÝVÍN TO KE PĚ

Art. 163. Han ge ǎn hǎvỹ tag nón vej mũ:

I - jěnkamũ público;

II - Pã'i mág tỹ governo tỹ taki kar kuvar há ty ù mỹ deve ãn, autarquias (ex: INSS, IBAMA, Universidades Federais, etc) ki, kar ser Poder Público tỹ fundações kar entidades kirĩr nĩ ãn;

III - entidades públicas ag tỹ hãren kỹ ag deve kajãm ke tũn kỹ, pã'i mág tỹ governo hãvỹ nón vej mũ;

IV - Û mỹ vende ke kar kajãm ke ù tỹ génh jé ãn mỹ;

V - han ge ãn hãvỹ hãra jẽnkamũ público tỹ tĩ nĩ ãn tój mũ, Governo ki ke pẽ kar ãn, kar ser empresa ag;

VI - han ge ãn hãvỹ hãren kỹ Estados, Distrito Federal kar Municípios mĩ órgãos kar entidades ag tỹ União kãki tãm jẽnkamũ ù tỹ ù kato vin ke ãn vej mũ;

VII - han ge ãn hãvỹ hãren kỹ União ki jẽnkamũ jo ãn mág (banco central) tỹ hãren kỹ rãnrãj ke ãn vej mũ, hãra vỹ ěg ěmã mág kãm jẽnkamũ jo ãn kēsir rãnrãj ki vỹ ke tũ nĩ, mỹr ag tỹ ěg ěmã móg jé ke vẽ gé;

VIII - Pã'i mág tỹ governo tỹ deve han kỹ kajãm kãn há ãn:

a) Pã'i mág tỹ governo deve tỹ ki hã ke ãn, ketũnmỹr ti jagy ãn;

b) deve kar tỹ resultados fiscais ki hã ke ãn;

c) han ge ãn ki vỹ deve tỹ hãre ty jun ke ãn rán kỹ nĩ, ti tỹ kar kajãm há nĩ jé;

d) deve tỹ mag tỹvĩn kỹ pã'i mág tỹ governo vỹ nén ù génh tỹ sĩ kej, nén ù to gasta ke ãn tỹ krỹ ke sĩ han kar jẽnkamũ mãn sĩ han ãn tỹ krỹ kej;

e) deve tỹ sĩ ke jé pã'i mág tỹ governo vỹ ti tỹ nén ù há vende kej ke ãn vej mũ.

IX - Impostos kar tributos to nén ũ há han jé pǎ'i mág tỳ governo vỹ han ge ǎn kǎki hǎren kỹ nén ũ tềg kar kurẽ tǎgfyn ke han mữ, contas públicas tỳ jagnǎ mré hǎ mữn jé;

Tag tỳvĩn ki vỹ rǎn kỹ nĩ. Han ge ǎn complementar tỳ caput tỳ venhrá tag kǎkǎ ke nĩ ǎn ti inciso VIII vỹ há tỳ nĩ kej, ketũnmỹr vah kej arts. 167-A to.

Art. 163-A. União, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vỹ nén ũ kar mĩ tugtoj mữ, ag jěnkamũ tỳ ne han fǎ ǎn ti, ag tỳ hǎren kỹ géj fǎ kar ti hǎra tĩ nĩ ǎn ti. Internet mĩ tỳ nỹtĩj ke nĩ, ti kar tỳ tugnỹm kỹ to jǎn há nỹ há ǎn kar ag jěnkamũ tỳ nén ũ há han nỹtĩ ǎn ti.

Art. 164. União kǎki Banco Central tỳvĩn vỹ jěnkamũ hynhan ke nĩ.

§ 1º Banco Central pi pǎ'i mág tỳ governo (Tesouro Nacional), órgãos kar entidades ag kǎ'ũ mỹ jěnkamũ nũn sĩ han ke nĩ ag tỳ tỳ instituições financeiras tũn kỹ.

§ 2º Banco Central vỹ Tesouro Nacional ki nén ũ compra ke kar vende kej mữ, ti tỳ jěnkamũ tỳ mág ke jé kar juros tỳ sĩ tĩ jé.

§ 3º União tỳ caixa ki jěnkamũ ǎn vỹ nũm han kỹ nỹ mữ Banco Central ki; jǎvo Estados, Distrito Federal, Municípios kar Poder Público ki órgãos kar entidades ag tũ vỹ bancos públicos mĩ vin han kỹ nỹtĩj mữ, han ge ũ tỳ pi ge nỹ ke tũn kỹ.

Art. 164-A. Han ge ǎn complementar tỳ art. 163 ti caput inciso VIII ki ken kỹ nĩ ǎn tugnĩn União, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vỹ ag conta kirĩr mữ, ag deve tỳ kajǎm ke kǎfór tũ nĩ jé

Tag tỳvĩn ki vỹ rǎn kỹ nĩ. Pǎ'i mág tỳ governo tỳ jěnkamũ público gasta ke sór kỹ ti kajǎm kǎn há nỹ há ǎn ve ven ke nĩ indicadores fiscais ki.

SEÇÃO II

DOS ORÇAMENTOS

Art. 165. Poder Executivo hãvỹ Han ge ãn hynham mũ:

I - prỹg e to tóg plano han;

II - prỹg kar mũ orçamento to han ge ã hynhan ke;

III - prỹg kar jo orçamento han ke.

§ 1º Han ge ãn ki plano plurianual vỹ ẽmã mág kãki ẽmã kẽsĩr kar ãn tugnỹm ke nĩ, ag ne han sór ãn, ag ne ty jun sór ãn kar nẽn ã han ke ãn tỹ kãnhmar tu vãnħ nỹ há ãn.

§ 2º Prỹg kar mũ orçamento to han ge ã hynhan ke ãn vỹ governo tỹ ne ty jun sór ãn kar ne han vén ke ãn, hãren kỹ jẽnkamũ jãkrunh kar gasta kej ke to ag mrẽ vej, impostos kar tributos ki han ge ãn tỹ ã kej ke, bancos kar instituições ag tỹ nẽn ã há hynhan ke ãn mrẽ hã.

§ 3º Kysẽ rẽgre kar mũ Poder Executivo vỹ rãn kỹ tuvãj mũ jẽnkamũ público tỹ hãra tĩ nĩ ãn ti.

§ 4º Pã'i mág tỹ governo tỹ planos hynhan jé ãn, ẽmã mág, ẽmã kẽsir kar nẽn ã kar mũ, plano plurianual mrẽ hã ke nỹ ke nĩ, kar Congresso Nacional há tỹ nĩ kej ke nỹtĩ gé.

§ 5º Prỹg kar jo orçamento han ke ãn vỹ:

I - orçamento fiscal vỹ tarĩr mũ União tỹ hãre jãkrunh kar gasta kej ke vej mũ Poderes ag ki, kar tỹ ver hãre tỹ nũm han kỹ nĩ ãn, ógãos kar entidades, kar Poder público tỹ fundações hynhan jé;

II - investimento ki orçamento hãvã União ti empresas ag tỹ prỹg kar mũ hãre tỹ ki fón fón kej ke ãn vej mũ;

III - seguridade social ki orçamento hãvã ki entidades kar órgãos ag ti tu nýtĩ ãn tỳ hãre gasta kej ke nýtĩ ãn tugnỹm mũ, kar hãre tỳ Poder Público ti fundações ki nũm han kỹ nĩ ãn ti.

§ 6º Pã'i mág tỳ governo tỳ prỹg jo orçamento han kỹ vỹ ki ěmã kēsir kar mũ ne han ke rán kãn mũ, receitas kar despesas ti, impostos ki, kar ũ tỳ ne deve tỳ vẽnhpâte fón ke ãn, empresa ag mỹ ũn sĩ jãnãj ke ãn, jẽnkamũ nũm ke ketũn mỹr ag mỹ ũn sĩ nũm ke ag kar kygĩãm jé.

§ 7º Orçamento tỳ, §5º, I kar II ki rán kỹ nĩ ãn vỹ plano plurianual ki ti kar jagãgtãn jé ke nĩ gé, ũn jagẽtar ãn mỹ nén ũ há han ke, ti kar tỳ jag rike nýtĩ jé.

§ 8º Prỹg ũ jo orçamento han ge ãn vỹ pã'i mág tỳ governo tỳ jākru-nh kar gasta kej ke ãn tỹvũn tu ke nĩ, pi ki ke nỹ receita kar despesa ti, hãra vỹ gasta kej ke ãn krĩgmỹ gasta kej mũ, kar vỹ jẽnkamũ mãn sĩ han mũ gé ti tỳ kumẽr kygĩãm nũn jé, hãra tag vỹ han ge ãn ki rán kỹ nỹ ke nĩ.

§ 9º Han ge ãn complementar vỹ:

I - hãrekã financeiro prỹg tỳ kej ke kar krỹ kej tój, prỹg tỳ hãre to han kỹ nĩ ãn, kurẽ tỳ hãre ki ag ver nón vej ke, kar tỳ hãren kỹ nýtĩj ke;

II - hãrenkỹ jẽnkamũ kirũr ke kar nén ũ há kar ãn ti, instituições ag tỳ rãnrhãj ke kar hãrenkỹ jẽnkamũ nũm han há han ke ti;

III - hãrenkỹ pã'i mág tỳ governo tỳ orçamento han ke, ti tỳ ti kar mỹ jagnã rike han jé, kar vỹ nén ũ tỳ hãnríke mỹr jẽnkamũ vóg ke tũ kỹ inh hã vej, kar prỹg tỳ vyr jé ãn kã deve tỳ ver ki nýtĩn kỹ, kar pã'i mág tỳ governo tỳ nén ũ kagĩãm mã tugvãnh jé, ti tỳ art. 166 ti §§11 kar 12 ki ke nýtĩ ãn ki hã han jé.

§ 10 Pã'i mág tỳ governo vỹ ti tỳ nén ũ kar to orçamento han jé ãn ki hã hynhan ke nĩ, hãmỹ vỹ ser tu vãsãn ke nĩ, ti kar tỳ jẽnkamũ

público tỹ hãra tĩ nĩ ãn ve jé.

§ 11 Nén tỹ vẽnhrá tag kãkã ke nĩ ãn ki § 10 ki rán kỹ nĩ ãn vỹ Diretrizes Orçamentárias ki Han ge ãn hã nón kãmũj mũ:

I - Han ge ãn ki hã han jé ke vễ gastos públicos to, hãre gasta kej ke kar hãre nĩm han ke ãn. Hãra tỹ ver ti tỹ, ti tỹ ù mỹ jẽnkamũ tỹ rán kỹ nĩ tũ ãn nĩm sĩ han sór kỹ tỹ kej mũ, kar kagjãm ke ãn ti, hãkỹ tỹ orçamento jagtã tỹ krỹ kej mũ;

II - Pã'i mág tỹ governo tỹ nén ù tỹ tũ nĩ tugnĩn ti tỹ nén ù tó jé ãn han tũ ra pi hãre nĩ, hãra tỹ tag tũgnĩn ke vễ kej ke nĩ;

III - Tag vỹ tỹ pã'i mág tỹ governo tỹ ti kar mỹ há han jé ke nĩ, ti tỹ hãren kỹ kar hãre kã han ke ãn.

§ 12 Diretrizes Orçamentárias ki Han ge ãn vỹ ti rá ki tag ma kótĩg ke nĩ, ti tỹ vãnĩ mỹ hãre tỹ krỹg ke ãn (previsão) prỹg pir ki ketũn mỹr prỹg rẽgre ki, receitas, despesas, deve kar ti tỹ hãre ty krỹg há ãn, kar tỹ ver jẽnkamũ porcentagem tỹ hãre tỹ vyr jé ãn nén ù tỹ kar mã nỹtĩ ãn kãn kãn jé.

§ 13 Nén ù tỹ vẽnhrá tag kãkã ke nĩ ãn ti inciso §9º kar §§ 10, 11 kar 12 ki nỹtĩ ãn vỹ tỹ União kãki orçamento fiscal kar seguridade social tỹvin mỹ ke nĩ.

§ 14 Prỹg kar mĩ han ge ãn to orçamento vỹ tỹ prỹg ù ag jo ke nĩ gé, ùn pir tỹvin mỹ ke pi jé.

§ 15 União vỹ rán kỹ vin mũ ti tỹ Estado kar Distrito Federal mĩ projeto hynhan jé ãn ti, kỹ vỹ ki nỹtĩj mũ projeto tỹ há nĩ ãn, ti tỹ hãre ty krỹg ke ãn kar ti han sĩ han jé mré ti tỹ hãre gasta ke jé ãn.

§ 16 Han ge ãn tỹ art. 37 ti § 16 ki rán kỹ nĩ tag vỹ nén ù kar tỹ políticas públicas ki, ki hã ke nỹtĩ ãn tugnỹm mũ.

§ 17 Ti tỹ Vẽnhrá tag kãkã ke nĩ ãn, inciso I ti § 11 ki hã han ken

kȳ, Poder Executivo vĩ despesa ũ tȳ sĭ kej ketũn mȳr tȳ krȳ kej ti tȳ ser orçamento ũ mré ke tĭn kȳ. Deapesas tag vĩ tȳ empresa mȳ ũn sĭ jǎnǎj fǎ, ti kar mȳ nén ũ han fǎ ǎn, ũ mȳ jĕnkamũ nĭm sĭ han fǎ kar ũ mȳ ti kren jé nĭm mǎn ǎn, hǎra pi direitos tȳ tũ kej mũ, kar contratos tȳ han vén kȳ nȳtĩ ǎn ti.

Art. 166. Projetos tȳ prȳg ũ jo han ge ǎn, hǎre ty krȳg ke kar ne han vén ke, prȳg kar mĩ receitas kar despesas ǎn, kar jĕnkamũ tȳ tũ nĩ ǎn kar ti tȳ kǎfór nĭn kȳ Deputados ag Câmara kar senado Federal ki ke ag vĩ to vota kej mũ Congresso Nacional ty.

§ 1º Senadores kar Deputados ag Comissão hǎvȳ tag han mũ:

I - Vĕnhrá tag kǎkǎ ke nĩ ǎn ki projetos tugnȳgnȳm kar kri nén ũ tó ke, kar pǎ'i mág tȳ República ki Presidente ti tȳ prȳg kar mĩ contas vem vem fǎ ǎn;

II - Planos kar Programas Nacionais tugnȳgnȳn kar kri nén ũ tó ke, região kar setor tȳ Constituição tag kǎki nȳtĩ tag ti, kar ver Jĕnkamũ tȳ hǎra tĩ nĩ ǎn ti, hǎra tag pi Congresso Nacional ki ĩn ag tȳ tugnȳm kamǎg mũ, art. 58 ki ken kȳ nĩ ǎn ti.

§ 2º Orçamento ki nén ũ tȳ ũ ke kej kȳ ag vĩ ver Comissão mista ki ke ag mȳ vem, ag tȳ tugnȳm kȳ ti ag mȳ hǎre nĩ ǎn ve jé, kar hǎ ĩn mág rĕgre ki ke ag vĩ ser to vota kej Congresso Nacional ti Plenário ty.

§ 3º Prȳg kar mĩ orçamento kar projeto tĕg han kȳ vĩ há nȳj, tag tȳvĭn tugnĩn:

I - ti tȳ pǎ'i mág tȳ governo tȳ ne ty krȳg ke ǎn ven kȳ prȳg tȳ vĕnhkĕgrá ki, kar tȳ prȳg kar mĩ ne han vén ke ǎn rǎn kȳ nĭn kȳ;

II - ti tȳ jĕnkamũ tȳ hǎty kótĭg ke nĩ ǎn ven kȳ, ag tȳ nén ũ tȳ despesa han nĩ ǎn kym kȳ, hǎra despesa tag pi kykym há nȳtĩ:

a) ũn rǎnrǎj nȳtĩ ag kygǎm fǎ;

b) Pã'i mág tỹ governo ti tỹ deve kygjãm nĩ ãn ti;

c) União tỹ Estados, Municípios kar Distrito Federal ag mỹ jênkamũ jãnãj fã ãn; ketũn mỹr

III - Tag tugnĩn:

a) nén ù tỹ rân há han kỹ nĩ tũ ki han jé, kar ag nén ù há kãjatun jén kỹ; ketũn mỹr;

b) han ge ãn ki projeto tỹ rân kỹ nĩ ãn rân mãn jé, ti kar tỹ kinhrãg jé.

§ 4º Han ge ãn ti diretrizes orçamentárias kãki projeto pi plano plurianual katutê nĩj ke nĩ.

§ 5º República ki pã'i mág tỹ Presidente vỹ Congresso Nacional mỹ vênh vỹ jênẽj mũ, ti tỹ projeto ù ki han sór kỹ, vênhrá tag kãka ken nĩ ãn, ag tỹ Comissão mista ty ver to vota ke jé tũn kỹ.

§ 6º República ki pã'i mág tỹ Presidente vỹ projetos tỹ han ge ãn tỹ plano plurianual ki nỹtĩ ãn, diretrizes orçamentárias kar prỹg kar mũ orçamento tỹ Congresso Nacional ra jãgnãj mũ, han ge complementar tỹ ar. 165, § 9º ki ken kỹ nĩ ãn ti.

§ 7º Vênhrá tag kãkã ke nĩ ãn ki projetos vỹ ù ag han ge ãn hã rike nĩ, hãra vỹ han jé tarĩr há han nĩ, ti tỹ jagnã katutê tũ nĩ jé.

§ 8º Prỹg ù ki orçamento han mỹr kãfór nũn kỹ, hãremũn pã'i mág tỹ Presidente ti veto tugnĩn, ag tỹ emenda kar projeto tu pi há nĩ ken kỹ, ketũn mỹr despesa ù tỹ kunũnh kỹ nũn kỹ, recurso tỹ kãfór nũn kỹ pi krỹ ke kỹ nĩj, Congresso hãvỹ nén ù ãn ki êg tag fõn kej.

§ 9º Deputado ketũn mỹr Senador vỹ vyr mỹ emendas tỹ projeto tỹ orçamentária ki han ge ãn kri rân mãn ke nỹtĩ, hãra tag vỹ receita ti 2% tyvĩn ty krỹ nĩj ke nĩ, jãvo ser ti kuju ù vỹ êg há nĩ jé ke nĩ (saúde pública).

§ 9º-A Art. § 9º ki ken kỹ nĩ ăn ki, Deputado ag vĩ 1,55% tỹvũn jé emendas hynhan, jăvo Senador ag vĩ 0,45% tỹvũn to han.

§ 10 Jěnkamũ tỹ nén ũ há han jé kar saũde jé ke tỹ § 9º ki rãn kỹ nĩ ăn vĩ tỹ tỹvũn jé ke nĩ, han ge ăn ki rãn kỹ nĩ ăn tugnũn art. 198 ti § 2º ki, hăkỹ pi tỹ rănhrăj nỹtĩ kygĩam jé há nĩ.

§ 11 Pă`i mág tỹ governo pi vyr mỹ emendas ki jěnkamũ ăn tỹ tũ kej ke nĩ art ti § 9º ki ken kỹ nĩ ăn ti, kar pi han ge complementar tỹ art. 165 ti § 9º ki ken kỹ nĩ ăn jăty han ke nĩ, kar vĩ tarũr ke nĩ gé vễnhrá tag kăkă ken kỹ nĩ ăn ti § 9º-A ki.

§ 12 Pă`i mág tỹ governo tỹ jěnkamũ jănăj ke nĩ ăn tỹ § 11º ki ke kỹ nĩ ăn vĩ tỹ Estado kar Distrito Federal ki parlamentares ag mré hă ag mỹ ke nĩ.

§ 13 Nén ũ (ordem técnica) tỹ hănrike kỹ pă`i mág tỹ governo orçamento tỹ §§ 11 kar 12 ki ke nĩ ăn jănăg tũ ra pi hăre nĩ.

§ 14. Ag tỹ §§ 11 kar 12 ki rãn kỹ nĩ ki hă han jé, ag vĩ ránrán kỹ nỹtĩ ăn nón mũj mũ, ag tỹ ne tỹ ag kutăn vãnh ăn ve jé, ag tỹ jěnkamũ ăn gasta ke há han jé.

§ 16 União tỹ jěnkamũ jănăj ke tỹ §§ 11 kar 12 ki rãn kỹ nĩ ăn han ken kỹ, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag mỹ, ănki pia g tỹ nén ũ ki deve ăn tugnỹm ke nĩ, mỹr jěnkamũ tag pi tỹ receita corrente líquida jé ke nĩ, ag tỹ ũ tỹ rănhrăj nỹtĩ ăn kygĩam ke tu ke ăn tỹ art. 169 ki ken kỹ nĩ ăn ti.

§ 17 Orçamento tỹ §§ 11 kar 12 ki rãn kỹ nĩ ăn tỹ kăfôr kỹ, ag vĩ nén ũ tỹ orçamento tęg ki tũ kri fôn kỹ kajăm mũ, hăkỹ ag vĩ ser projeto jănă tũ ki receita líquida ki 1% ăn, kar ser pir mỹ emendas ăn ki 0,5% tỹ Estado ketũn mỹr Distrito Federal ki bancada parlamentar mỹ jănăj, ag tỹ despesa kygĩam jé.

§ 18 Pă`i mág tỹ governo tỹ tugnỹm mỹr receita ki despesa tỹ orçamento ki rãn kỹ nĩ ăn kăfôr kỹ, nén ũ tỹ §§ 11 kar 12 ki ke nĩ ăn

nón, ãn ki vĩ vãsóki tỹ sĩ kej mũ, ù ki jãmã mākã.

§ 19 Emendas to rán rán kỹ nỹtĩ ãn tugnĩg ti kar vĩ jag rike măn ke nĩ, ùn pir mỹ há han ke tũ, kar emendas kri rán jé ãn tugnỹgnỹm há han kãn ke, ù tu vãnĩh mākã, Deputado kar senador ag mỹ vẽnĩhkãpãm há han ki § 9º ki ken kỹ nĩ ãn tugnĩn

§ 20 Nén ù han ke ãn tỹ § 12 ki ken kỹ nĩ ãn, tỹ prỹg pir k' fãn hán kỹ ti kar jé, ãnki estado ki bancada ki ke ag vĩ ser prỹg kar ki emenda tẽg han măn, projeto ãn kar tu măn tu.

Art. 166-A. Pã'i mág tỹ governo tỹ Estados, Distrito Federal kar Municípios ag emendas jẽnĩkamũ tỹ projeto han ge ãn orçamentário ki jãnãj ke nĩ ãn vĩ gen kỹ nỹj mũ:

I - Pã'i mág tỹ Governo Federal tỹ vêsĩmér Estado, Distrito Federal kar Município ag mỹ jãnãj;

II - Projeto tỹ nén to han jé ãn hã mỹ tỹ tĩg mũ.

§ 1º Estados, Distrito Federal kar Municípios ag mỹ recurso tỹ mũj fã tỹ caput tag ki ken kỹ nĩ ãn pi tỹ despesa kygĩãm, ùn rãnĩrãj nỹtĩ kygĩãm kar deve ù kygĩãm jé ke nĩ, art. 166 ti § 16 ki vĩ ken kỹ nĩ, kar tag mré kygĩãm ke tũ:

I - pã'i tỹ governo mỹ rãnĩrãj nỹtĩ ãn, ùn aposentado kar ser ù tỹ ù ter jé jẽnĩkamũ mĩg nĩ ãn;

II - Estado, Distrito federal kar Municípios ag deve kygĩãm jé ke pi jé.

§ 2º Inciso I ti caput to, hãren kỹ recurso ki hã han ke:

I - Federado mỹ ag tỹ ti tỹ ne tugnĩn recurso tuvĩ jé ãn jãgnãj, tag ki pópé rá ù jãvãj, hãra jẽrĩn mỹ pã'i mág tỹ governo vĩ ti ne tugnĩn tuvĩ jé ãn ki hã han ke nĩ;

II - Federado tỹ recurso măn mũ ãn vĩ ser tỹ ti tũ pẽ nĩ, ti tỹ ne

jé mǎn jé ǎn han jé tóg ser;

III - Federado ṽy ti kar t̃y vej ki ǎn ki t̃y fón m̃ũ, tu ag t̃y - programações finalísticas – ke ti, h̃ara tag ṽy t̃y Poder Executivo mré ke ñi gé, h̃ara ṽy Vênhrá tag kākā ken k̃y ñi ǎ ti § 5º tugñym ke ñi.

§ 3º Federado t̃y Jênkamũ tag mǎn m̃ũ ti, caput ti inciso I ki ken k̃y ñi ǎn ti, ṽy órgãos, instituições ketũn m̃ỹr entidades ag k̃ā'ũ m̃ỹ inh mré vé kej m̃ũ, ti t̃y nón ve há t̃in jé jênkamũ t̃y h̃ara vyr jé ǎn ti.

§ 4º Tag ki ṽy ken k̃y ñi Vênhrá tag kākā ken k̃y ñi ti caput inciso II ki recurso t̃y h̃arej ke ti:

I - Nén ũ jé tuṽi jé ǎn t̃yṽin m̃ỹ ke ṽe;

II - Nén ũ t̃y União ki ñỹt̃i ǎn t̃yṽin jé ke ṽe (saúde, educação, etc).

§ 5º Inciso I ki rán k̃y ñi ǎn nón, jênkamũ j̃ănāj ke ǎn ki 70% ṽy t̃y despesa capital jé ke ñi, h̃ara ṽy tar̃ir inciso II ti § 1º ki ken k̃y ñi ǎn katutê t̃u ñi jé

Art. 167. Tag han ke t̃u:

I – pr̃ỹg kar jo han ge ǎn k̃āki projeto t̃y ñi t̃u ǎn han ke t̃u;

II – orçamento kākā ñi ǎn k̃āf̃ān k̃y gasta kej t̃u, rán k̃y ñi ǎn ty kr̃ỹg ke t̃y ñi;

III – crédito ũ róm ke t̃u ti t̃y capital despesa k̃āfór hán k̃y, h̃ara Congresso t̃y créditos suplementares kar especiais k̃ā'ũ to hej ken k̃y ṽy róm, parlamentares ty ũn e t̃y hej ken k̃y;

IV – impostos ki jênkamũ t̃y k̃ārā ñi ǎn ñim han ke t̃u, kar despesa ki fón ke t̃u, h̃ara Constituição t̃y gé ken k̃y ṽy han m̃ũ, imposto ṽenhk̃āp̃ām (arts. 158 kar 159), saúde m̃ỹ j̃ănāj ke, educação ra ke gé, administração tributária m̃ỹ (arts. 198, § 2º, 212 kar 37, XXII) kar ũ t̃y receita han vén jé ǎn m̃ỹ crédito róm ke (art. 165,

§ 8º) kar § 4º ki ken kỹ nĩ ãn kar ti;

V – crédito tẽg róm ke tũ véké gasta ke jé, Congresso Nacional tỹ tuvãnh tũ ra kar tỹ ne mỹ ké ãn tó tũ ra;

VI – Congresso Nacional vatenhty, recurso to gasto ãn tỹ ù ra mũn ke tũ, jẽnkamũ tỹ programas tỹ ù mỹ jãnjãj ke tũ, kar jẽnkamũ tỹ nẽn jo nũm han kỹ nĩ ãn tỹ órgão tỹ ù mỹ jãnjãj ke tũ;

VII – crédito krĩgmỹ gasta kej ke tũ;

VIII – Congresso Nacioal tỹ ketũ ra orçamento fiscal kar seguridade social ki jẽnkamũ kunũnh kỹ empresa, fundação kar fundos mỹ jãnjã ke ag deve pãkrĩ jé kar art. 165, § 5º ki ke nĩ ãn ti ke gé;

IX – Congresso Nacional tỹ ke tũ ra jẽnkamũ público to fundo han ke tũ;

X – Jẽnkamũ tỹ ù mỹ nũm ke tũ, kar mỹ nũm sĩ han ke tũ kar kygjãm jé, tỹ ti tỹ receita han vén ke ãn to ke nĩ vỹ, pã'i mág tỹ Governo Federal kar Estaduais ù pi Estados, Distrito Federal kar Município ki ù tỹ ag mỹ rãnrãj nỹtũ ãn, ù tỹ aposentado kar ù tỹ ùn ter jé tũ mãg nĩ ãn kygjãm jé;

XI – ù tỹ Previdência Social mỹ contribui kej fã ti art. 195, I, a, kar II ki ken nĩ ãn nón, ãn vỹ tỹ ù tỹ contribui ke jé ãn kygjãm tỹvĩn jé ke nĩ art. 201 vỹ to vẽmẽn há han;

XII – Han ge ãn complementar tỹ art. 40 ti § 22 ke ken kỹ nĩ ãn nón, mỹr tỹ servidores públicos ag tỹ kofãn kỹ vẽnh aposenta ke jé ke pẽ nũn, hãkỹ vỹ tỹ deve ù kygjãm ke tũ nĩ, fundos jé ke pi jé gé art. 249 ki rãn kỹ nĩ ãn nón kar sistema despesa kygjãm kar tỹ há ke jé gé;

XIII – Estado, Distrito Federal ketũn mỹr Município ag kã'ũ tỹ Regime Próprio de Previdência Social ki han ge ãn ki hã han tũn kỹ, União vỹ mỹ jẽnkamũ jãnjãj ke tũ, mỹ garantia ù nũm ke tũ,

nén ũ ki kri jěnkamũ sĩ fón ke tũ, kar mỷ jěnkamũ nĩm sĩ han ke tũ nĩ, ti tỳ kar kygjam jé.

XIV – Fundo público han ke tũ, ti tỳ nén ũ ki ty krỹg há ra, receita jatā ki, kar órgão ũ mré nén ũ hynhan tĩ ra, tỳ krỹg sór kỹ.

§ 1º Nén ũ mág ki investi kej ke tũ ti tỳ Plano Plurianual kã nĩ tũn kỹ, ketũn mỷr tỳ han ge ũ ki, kã nĩm, ke kỹ nĩ tũn kỹ, ũ tỳ tag han mũ vỹ crime han mũ.

§ 2º Créditos especiais kar extraordinários vỹ tỳ prỹg kã aprovado vyr tỹvĩn kã han ke nĩ, hãra tỳ prỹg tỳ tũ kej ke nỹ ra aprovado vyr jén kỹ, vỹ prỹg ũ kã ver han há nỹ, ti tỳ ki jěnkamũ sũn kỹ, ăn ki ti kăfôr kỹ ag vỹ ser róm măn kar ũ jo orçamento han măn mũ.

§ 3º Crédito extraordinário vỹ tỳ nén ũ jagy tỹvĩ tỳ ke kỹ hã hanke nĩ, hãremũn, guerra, problemas sociais, nén ũ kórigrég – goj făn, vễnh kaga kórég – tag kar ti, hăkỹ tỳ art. 62 ty nén ũ tỳ hănrike kỹ ne han ke ăn to ken kỹ nĩ.

§ 4º Estado ũ tỳ União mỷ deve kỹ vỹ imposto jagtā tỳ kajām (arts. 155, 156, 156-A, 157, 158 kar alíneas “a”, “b”, “d”, “e”, “f” kar art. 159 ti inciso I kar II), ti tỳ kar ser jěnkamũ măn sĩ han măn jé.

§ 5º Jěnkamũ vỹ área ketũn mỷr órgão ũ mỷ jagnă kórég nĩ art. 167 ti inciso VI ki ken ky nĩ ăn nón, hãra tỳ Ciência, Tecnologia kar Inovação jé projeto kỹ Poder Executivo hăvỹ ser vej ke nĩ, legislativa ag ki jămă vén măkă.

§ 6º Inciso III ty jěnkamũ măn sĩ han kỹ nén ũ kygjam ke to ke ăn ti, ăn vỹ tỳ prỹg kã han kỹ nĩ ăn tỹvĩn kã nĩkrén há nỹ, ne jy răj ke tũ tỳ nĩ despesa tỳ recurso ki rán kỹ nĩ ăn gasta ke tũ ra.

§ 7º Han ge ăn ki vỹ ken kỹ nĩ, União, Estados, Distrito Federal, ketũn mỷr Município tỳ despesa tęg hynhan ke tũ ăn ti, jěnkamũ tỳ hăty kótĩg ke ăn tó vén măkă nén ũ kygjam jé. Ũ vỹ serviço público tęg han ke tũn, ũ tỳ rănhrăj ke tęg japrênprêr ke tũ, han ge ăn ki ken

kỹ nĩ tũ ra art. 7º ti caput inciso IV ki ke ăn nón.

Art. 167-A. Kysê tỹ 12 ke ty jun mỹr, êmã tỹ Estado, Distrito Federal ketũn' mỹr Município ag nêñũ génh fã tỹ 95% kófãn kỹ, Poderes ag Executivo, Legislativo, Judiciário, Ministério Público, Tribunal ty Êmã mág Contas kar Defensoria Pública ki ke ag hã vỹ ser hãren kỹ nêñũ to gasta tag tỹ sĩ kej ke vej ke nỹtĩ. Ti tỹ rán kỹ nĩ ăn kãfãn tũ nĩ jé. Hãmỹ:

I – jênhkamũ tỹ mág kej ke tũ, Poder ki ke ag, ketũn mỹr órgão ù ki ke, rãnrhãj nỹtĩ kar, kar poriso ag mỹ ke gé. Ti ken kỹ nĩ ăn kã nĩn kỹ hã, vỹ tỹ mág ge há nỹj mũ;

II - vêñh rãnrhãj ù vin măn ke tũ, despesa tỹ mág ge tũ nĩ jé;

III - vêñh rãnrhãj kri nêñũ ù vin măn ke tũ, despesa tỹ mág ge tũ nĩ jé;

IV - ù japrêr măn ke tũ, kar ù kutãm ke tũ ti rãnrhãj ki, nêñ ù tag tỹvĩn ke:

a) Pã'i mág tỹ chefia kar direção vin ke, tag tỹ despesa tỹ mág ke tũn kỹ;

b) ù japrêr jé ag mũ, ù tỹ vãsóki kutê kỹ, ketũn mỹr ter kỹ;

c) vêñh rãnrhãj ki ù japrêr jé art. 37 ti caput tỹ inciso IX ki ken kỹ nĩ ăn;

d) poriso ag mrê rãnrhãj sĩ han jé, kar ù tỹ jé vêñh forma ke nỹ tĩ ag;

V – Concurso han ke tũ, ti tỹ jé vaga kỹ hã inciso IV ki ken kỹ nĩ ăn;

VI – Poder ki ag kã'ũ, Ministério Público ketũn mỹr Defensoria Pública ki ke, rãnrhãj nỹ tĩ kar, kar poriso ag, tag ag jênhkamũ tỹ mág kej ke tũ, kar ag tu nỹtĩ mỹ vyr mỹ nêñ ù vin ke tũ, ken kỹ nĩ ăn jã tỹ.

VII – vêsóki despesa han ge tũ;

VIII – inflação kri gasto ù han mãn ke tũ, nén ù kaja tỹ tấpyr tũ nĩ jé, ti kar tỹ nén ù compra ke ke jé, art. 7º ti caput tỹ inciso IV ki ke kỹ nĩ ãn nón;

IX – Programas hyn han mãn ke tũ, kar tỹ mág ke ki, kar ù tỹ deve mỹ vẽnhpâte fón kỹ tỹ tũ kej ke tũ, jãvo despesa tỹ mág kej mũ;

X – Incentivo kar beneficios tẽg hyn han ke tũ, néve tỹ sĩ ke jé.

§ 1º Kysẽ ù ty jun mỹr despesa tỹ 85% kófãn jén kỹ, artigo tag ti caput ki ken kỹ nĩ ãn ti, ãn ki Poder Executivo ag Chefe hã vỹ nón vej mũ, kar Poderes ki ke ù ag ke gé.

§ 2º Nén ù tag tỹ § 1º artigo ki ken kỹ nĩ ãn tỹ Poder Legislativo ag mỹ jãgnã tamrãnھ kej ke nỹtĩ, ag tỹ ser tugnỹm jé gé.

§ 3º Poder Executivo ki chefe tỹ nén ù han jé pi tag ki ne jé há nĩ:

I - Poder Legislativo tỹ vah, ken kỹ;

II - Kurẽ tỹ 180 ty jun mỹr Legislativo tỹ ne tó tũn kỹ;

III - Nén ù tỹ kaja tỹ artigo ti § 1º ki rãn kỹ nĩ ãn kófãn tũ ra, pi jẽrĩn mỹ ne jo rãj Poder Legislativo tỹ hej ke jé ra.

§ 4º Kysẽ rẽgre kar mĩ vỹ tugnỹm ke nĩ artigo tag ki rãn nĩ tag ti.

§ 5º Tag ki vỹ tó há han kỹ nĩ artigo tag to:

I - Tag ki tỹ ken kỹ nĩ, ù tỹ pã'i tỹ governo jo néve, kar ti ki jẽnkamũ mãn ke tũ.

II - Tag ki tỹ ken kỹ nĩ, ù pi tỹ tũ kej Constituição ki han ge ãn ti, metas fiscais, kar hãre gasta kej ke tu rãn kỹ nĩ ãn ti.

§ 6º Hãremũn nén ù tỹ artigo ti caput ki rãn kỹ nĩ ra, kófãn kỹ, Poderes kar órgãos ki ke kar vỹ nón vej ke nỹ tĩ, Tribunal ty Contas tỹ

ge tỹ nỹ, ketũn kỹ, ù pi tag han mũ:

I - Federação ki ag kã'ũ pi ag mré ke ù tỹ néve han kãn tỹvĩn jé mỹ garantia nũm ke nĩ;

II - Federação ki ke ù tỹ néve mág han jén kỹ pi ti mré ke ag ki jẽnkamũ mãn sĩ han sór ke nĩ, ty ti tỹ kar kajãn ke nĩ vỹ, hã jé, jéke pẽ ag nỹtĩ, jẽnkamũ jo nỹtĩ ag.

Art. 167-B. Nén ù jagy tỹ ẽg ẽmã ki hãnrike kỹ Congresso Nacional tỹ ge tỹ tĩ, ken kar, Ễmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ ken kỹ, União ki ag vỹ ser ne han ke ần vej mũ arts. 167-C, 167-D, 167-E, 167-F kar 167-G ki vỹ ken nĩ, Constituição tag ki.

Art. 167-C. Nén ù jagy tỹ ken kỹ, Poder Executivo Federal vỹ ne hyn han ke ần tugnỹm ky ser ù tỹ rãnhrăj sĩ han ge jăgvănh mũ, nén ù kar mũ, ù tỹ rãnhrăj sór mũ kar. art. 169 ti § 1º ki rán kỹ nĩ ần tuvănh sĩ han kỹ, hãra jěrĩn mỹ Tribunais ty Contas vỹ nón vej mũ.

Art. 167-D. Nén ù jagy kăki ẽg Pã'i mág vỹ, han ge ù hyn han mũ, hãren kỹ tag fĩnrăm jé, hãra vỹ tarũr mũ nén ù jagy tag tỹ tũ ke mỹr néve kutẽ tũ nĩ jé, hã kỹ vỹ nén ù e kófãn kỹ han ke tũ nĩ, despesa tỹ kar mág ge tũ nĩ jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Nén ù jagy tỹ ken kỹ art. 167-B ty rán kỹ nĩ ần ti, ần ki art. 195 ti § 3º pi ne jé há nĩ, Constituição tag kăki.

Art. 167-E. Jẽnkamũ tugnỹm fã prỹg kămĩ nén ù jagy tỹ ver ke nũn kỹ, art. 167 ti caput ti inciso III tag tỹ ag vỹ ver ne jé há tũ nĩ.

Art. 167-F. Han ge ần tag kar vỹ nén ù jagy tỹ ke nĩ ần kămĩ mỹ ke nĩ art. 167-B to:

I - Nén ù jagy tỹ ke nũn kỹ Pã'i mág tỹ Governo vỹ jẽnkamũ mãn sĩ han mũ, ti hãre ty krỹg ge ần tu ăkrén mã kă;

II - Jẽnkamũ sĩ tỹ kysẽ tỹ dezembro ti kurẽ tỹ 31 ty jun mỹr kăfôr nũn kỹ, vỹ tỹ nén ù jagy tỹ ke nĩ ần ki, nén ù ketũn mỹr

despesa kygjǎm há nĩ.

§ 1º Nén ũ jagy tỹ ken jěrĩnmỹ ag vỹ han ge ũ hyn han mũ, nén ũ tỹ kỹkrỹ ke, ũn rǎnhrǎj nỹtĩ pan ke to.

§ 2º Inciso II tỹ ken kỹ nĩ ǎn pi tỹ tag mỹ ke nĩ:

I - Estados, Distrito Federal kar Município ag jěnkamũ vóg ge tũ;

II - Jěnkamũ tỹ arts. 195, 198, 201, 212, 212-A kar 239 mỹ ke ǎn vóg ge tũ;

III - Jěnkamũ tỹ ũ tỹ vin fǎ, ũ ki mǎn sĩ han jé, kuvar ty kótĩg jé kar ti hǎra tĩg ge ǎn kinhra, governo pi tag vóg ke nĩ gé.

Art. 167-G. Nén ũ jagy tỹ ken kỹ, art. 167-B ki ken kỹ nĩ ǎn ti, União vỹ nén ũ tỹ art. 167-A ki nỹtĩ ǎn ki hǎ han sór ke nĩ.

§ 1º Han ge ũ tỹ nén ũ jagy kǎmĩ hyn han kỹ nỹtĩn kỹ, nénũ ũ pi tỹ hyn han jé ke nĩ, art. 167-A ti incisos II, IV, VII, IX kar X ki nỹtĩ ǎn ti.

§ 2º Han ge tỹ art. 167-B ki ken kỹ nĩ ǎn pi tỹ art. 159 ti caput ti inciso I “c” tag mỹ ke nĩ, mỹr tỹ nén ũ jagy jěrĩn mỹ prỹg ũ mũ jěnkamũ ǎn jǎgnǎ nỹj ke mỹ.

§ 3º Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vỹ nén ũ jagy tỹ ken kỹ, ag tỹ União tỹ han ge rǎn jé ǎn han sór kỹ han, art. 167-A ti § 6º ki ken kỹ nĩ ǎn ti, hǎra ag tỹ mũ hǎ han sór kỹ vỹ ser ag mỹ jagy tĩj mũ gé.

Art. 168. Poderes ag Legislativo kar Judiciário, Ministério Público kar Defensoria Pública ag vỹ kysě kar mũ kurě tỹ 20 kǎmĩ ag tu sĩ mǎn ge nỹtĩ, tu ag duodécimos ke ti, tag vỹ han ge ǎn ki ken kỹ nĩ art. 165, § 9º ty.

§ 1º Ag tỹ Duodecimaais mǎn fǎ tag pi tỹ nĩm han jé ke nĩ.

§ 2º Jěnkamũ tỹ ti kar mỹ jǎgnǎ mỹr kǎfór kỹ, vỹ ti nĩ jé ra vỹn kej mũ, Tesouro mỹ, kỹ vỹ ser kajǎm mǎn ke ty jun kỹ tỹ sĩ kej.

Art. 169. Ag tỹ União ki, Estados, Distrito Federal kar Município ki rãnrãj nỹtĩ kar, ù tỹ krỹkrỹ ke jé ãn mỹ kygĩãm nỹtĩ ãn pi han ge kãnĩ ãn kãfãn ke nĩ.

§ 1º Nén ù kar tỹ, ù kajãm ke tãgfyn kỹ, vẽnhrãnrãj tẽg hyn han kỹ, rãnrãj jã ki hãre ãn tỹ ùn kỹ, ù japrẽr mãn kỹ, ketũn mỹr ù kutẽm ke tag vĩ han ge kãkã nĩ kar ke nĩ, hã kỹ:

I – tugnỹm vén ke, jẽnkamũ tỹ kãfór nĩ ãn ti;

II – Lei tỹ Diretrizes Orçamentárias (LDO) tỹ hej ke hã, hãra tag pi tỹ empresas públicas kar emã ki economia mista mỹ ke nỹ.

§ 2º Han ge ki vĩ ken kỹ nĩ kurẽ tỹ hãre ki gastos vej ke ti, kurẽ tag tỹ tá jun mỹr Estado, Distrito Federal ketũn mỹr Município tỹ ki hã han tũn kỹ, jẽnkamũ tỹ ti mỹ kãrã nĩ ãn vĩ krỹ kej mũ.

§ 3º União, Estados, Distrito Federal kar municípios ag tỹ kurẽ tỹ hãre ki, hãre gasta kej ke ãn tu ke vĩ tag ki rãn kỹ nĩ:

I – 20% ki vĩ despesa tỹ sĩ kej mũ, comissão ki cargo ki ke kar funções de confiança ag mré;

II – Rãnrãj nỹtĩ ù ag tỹ ki ge sĩ han jé, ag nũnh ke.

§ 4º Kynh mỹ rãn kỹ nỹtĩ ãn hyn han mỹr tỹ ne jo rã tũn kỹ, ag vĩ rãnrãj nỹtĩ si mré hã nũj mũ, hãra tóg ag mỹ, tỹ ne to ke ãn tój mũ.

§ 5º Û tỹ ti rãnrãj kren kỹ, kỹnh mỹ rãn kỹ nĩ ãn tugnũn, vĩ ti rãnrãj jé ãn nón ver ti tỹ prỹg tỹ hãre ki rãnrãj jé ãn nón vĩ kysẽ ãn ki ver mäg nỹj.

§ 6º Vẽnhrãnrãj tỹ kynh mỹ rãn kỹ nĩ ãn ki ke tỹ pa kãn kỹ ti tỹ tũ ken kỹ, prỹg tỹ vẽnhkẽgrá kar hã vĩ ke tỹj mũ.

§ 7º Federal ke Han ge vĩ tój mũ §4º ki ken kỹ nĩ ãn ti.

Constituição Federal ti jagtã tag tỹ kanhgág vĩ ra rãn

TÍTULO VII

DA ORDEM ECONÔMICA E FINANCEIRA

CAPÍTULO I

DOS PRINCÍPIOS GERAIS DA ATIVIDADE ECONÔMICA

Art. 170. Ti kar tỹ jăgnă mré mogmog há han jé, vênh kar rănhrăj vỹ há nĩ, ti kar vỹ văsóki ne tu văsăn ke vej, ti kar tỹ mũg há han ke ăn, justiça social ki ken kỹ nĩ ăn nón, hă kỹ:

I - ẽg ẽmă mág pi kuvar mĩ ẽmă ỹ ag jamăn kỹ nỹ;

II - ti kar vỹ ti tỹ nén ỹ kirĩr ke nỹtĩ;

III - nén ỹ vỹ tỹ ki ỹ mỹ nén ỹ há han ke nĩ;

IV - ti kar vỹ jatun mỹ ti rănhrăj han ke nỹtĩ, ỹ rănhrăj kókén sór mă kă;

V - ỹ tỹ nén ỹ gênh kỹ kăjăm fă ăn tarĩr ke ag nỹtĩ, ti tỹ kórég ki kutê tũ nĩ jé;

VI - nén ỹ tỹ ẽg pénũn nỹtĩ ăn kirĩr ke, ẽg năn kar goj ti, jăvo ỹ tỹ ăn kókén mũ vỹ ser kăjăm ke nĩ;

VII - ỹn vêsarig rénh mũ ăg mỹ nén ỹ han ke kar ti kar kygĩăm há han ki;

VIII - ti kar mỹ vênh rănhrăj ve sór ke;

VIX - ẽg ẽmā mág ki Empresa kēsir mỹ ẽmũn vén ke, ti tỳ ù ag kóm mogmog jé gé.

Tag tỳvũn ki vĩ rán kỹ nĩ. Ti kar vĩ nénũ ù mĩ rãnrhāj jé direito nỹtĩ, órgãos públicos ag vẽnhrá tũ ra, hãra ti han ge kãki nũn kỹ tỳ ser ag vẽnhrá mãn ke nĩ.

Art. 172. Han ge ki vĩ rán kỹ nĩ, ẽg ẽmā jãty nén ù tỳ kãge kỹ genh ke ti, hãra vĩ hãre ẽmā ãn ra vỹn kej ke mré hã vej mũ.

Art. 173. Estado vĩ nén ù tag ki hã ki kãrã mũ ti tỳ, ti kar mỹ há pẽ tĩ jé ketũn mỹr ti tỳ, ti kar mỹ nén ù hán ke to ken kỹ, han ge kãki ken kỹ nĩ ãn nón.

§ 1º Han ge ãn hã vĩ tój mũ hãrenkỹ empresa pública, sociedade de economia mista kar ser ag subsidiárias ag hãrenkỹ rãnrhāj ke ti, kỹ ag vĩ ser:

I - ti kar mỹ ne há han ke ãn, estado kar ti kar tỳ hãren kỹ tugnỹm ke;

II - empresa tag kar tỳ tỳ Governo tũ ra ag vĩ empresa ù ag han ge hã han mũ gé, ù japrér ke to, ùn ag mỹ rãnrhāj nỹtĩ to kar ag hãre kygĩãm ke tu ke gé;

III - tỳ Governo ti Empresa ra ag vĩ ùn e japrẽnrprẽr kar kuprẽg ke nỹtĩ, ti kar tỳ vén jé;

IV - empresa tag ag vĩ ù tỳ juvẽn ge ãn nỹtĩj ke nỹtĩ, ag tỳ ag mré tugnỹm jé gé, hãra ù tỳ ag mré ki nén ù sĩ ãn vĩ ti tũ tój ke ke nĩ gé, ag nén ù han ke to vẽnén kỹ;

V - ù tỳ jo jã ãn tỳ kurẽ ketũn mỹr prỹg tỳ hãre ki kãjāj ke, ag hãren kỹ tugnỹm ke ãn, nén ù tỳ hãnrike kỹ ag ne han ke ãn.

§ 2º Empresa tag tỳ governo tũ ra pi ù ag tỳ kajãm ty krỹ tũ han ke nỹtĩ.

§ 3º Han ge ãn kãki vĩ rán kỹ nĩ Empresa pública ag tỳ hãren kỹ

Estado kar ti kar mré rãnrhāj ke ti.

§ 4º - Han ge ân vỹ ù tỹ ti rãnrhāj kri măn mág sór kỹ ù mỹ kókén ân tỹ hãrej ke vej mũ.

§ 5º Û tỹ economia ketũn mỹr ti kar tỹ hãnríke kỹ, han ge kãki rán nĩ ân vỹ tój mũ empresa ân jo nỹtĩ ag tỹ hãrej ke ti, ag tỹ ser kajãm jé.

Art. 174. Estado mré ke pẽ vỹ economia tugnỹm ân ti, kar ser ù mỹ ěmĩn há ven ke ân, kar ne hyn han ke ân, tã mĩ empresa ù ag tugnỹm kỹ.

§ 1º Han ge ân hã vỹ tój mũ hãren kỹ ěg ěmã tỹ mog ke ti, ti kar mĩ, ùn jagẽgtar ân mré hã.

§ 2º Han ge ân vỹ ù tỹ cooperativismo ketũn mỹr vẽnhmãn kỹ jag-nãmre vyr mỹ rãnrhāj sór mũ ân apoia kej.

§ 3º Estado vỹ pó vóg fã ag tỹ vẽnhmãn kỹ jagnãmre nén ù hyn han sór mũ ag apoia kej, ag tỹ hãra ag pénĩn nén ù kar ân tarĩr ken kỹ, ag tỹ tu ag krẽ jãg nỹtĩ jé.

§ 4º Pó vóg fã ag cooperativa vỹ ag tỹ jẽnkamũ ne jãvãj jé hã nỹtĩ, kar ga tỹ han ge kãki rán nĩ ân mĩ, kar ga tỹ art. XXV ki rán kỹ nĩ ân.

Art. 175. Poder Público mré ke vẽ tag han jé, inh hã nén ù han ke, empresa ù ag mré, hãra japrẽnprêr kỹ ù kuprẽg ti kar tỹ ve jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Han ge ân ki vỹ ken kỹ nĩ:

I - empresa ag tỹ hãren kỹ rãnrhāj ke, kurẽ tỹ hãre ki rãnrhāj ke, ag hãrekã kỹkrỹ kej ke;

II - ti kar direito serviço público ki;

III - ti kar tỹ hãre kagjãm ke ân serviços públicos ki;

IV - serviços públicos vỹ krỹg jé tũ nĩ, ù pi tỹ tũ kej ke nĩ.

Art. 176. Pó tonh ag kǎ'ũ, ti vóg mã kǎ nĩ ra, kar goj kǎmĩ ke kar ǎn ti, pi tỹ ga mré nĩ ǎn tũ nỹtĩ, União tũ vỹ, hǎra ũ tỹ governo ti vẽnhrá mǎn mũ ǎn vỹ ti nén kunũnh mũ ǎn mré nĩ kǎn.

§ 1º Pó tonh kar nón vej fǎ, kar kunũj ke tỹ kynhmỹ rǎn kỹ nĩ ǎn vỹ tỹ União mré ke ke nĩ, ǎnki ẽg ẽmǎ mi ke hǎ nỹ vóg mũ, hǎra tỹ vyr mỹ eg ẽmǎ fyr mũ kar kanhgág ga mũ vóg jé mỹ ti han ge rá ũ ti gé.

§ 2º Ga ki pó tonh ǎn tỹ tỹ ũ tũ pẽ nũn kỹ ser ti fĩ tỹ ti tũ sĩ mǎn ge nĩ gé, han ge kǎki rǎn kỹ nĩ ǎn nón.

§ 3º Nén ũ tag vóg jé tỹ kurẽ nĩ, ũ pi inh hǎn gen kỹ vóg tĩj kej ke nĩ, kar ũ tỹ ũ pi vǎsókĩ vóg sór kej ke nĩ, ũ tỹ ũ mỹ tovǎj ke tũ governo tỹ ke tũ ra.

§ 4º Nén ũ tỹ energia kótũn fǎ tag ag kǎ'ũ tỹ kónẽg pi governo ti vẽnhrá mǎn mũ.

Art. 177. União tỹvĩn mré ké vẽ tag ti:

I - petróleo ti jazidas, gás natural kar hidrocarbonetos vóg jé;

II - petróleo tỹ nénũ hyn han ke, taki, ketũn mỹr ẽmǎ ũ mũ;

III - ẽmǎ ũ ty nén ũ génh kar ra jǎgnǎ ǎn;

IV - goj mág kǎmĩ petróleo tỹ nén ũ hyn han jé ǎn gé kǎ pa jé;

V - nén ũ kar tỹ minério kar minerais nucleares ki ke ǎn vỹ tỹ União mré ke nĩ, jǎvo ser ũ tỹ ũ tỹ radioisótopos hyn han fǎ vỹ ti mỹ vẽnhrá tu vỹj ke nĩ art. 21 ti inciso XXIII b kar c ki ken kỹ nĩ ǎn nón.

§ 1º União vỹ empresa ũ mỹ kej mũ ti tỹ artigo tag ki incisos I kar IV ke ken kỹ nĩ ǎn han jé, han ge kǎki rǎn kỹ nĩ ǎn nón.

§ 2º Han ge vỹ hǎren kỹ empresa ag tỹ §1º ty rǎnhřǎj ke tój:

I - ẽmã mág kãmĩ petróleo tỹ nén ù tỹ tũ ke tũ nĩ jé;

II - hãren kỹ ù japrẽnrẽr ke;

III - ù tỹ mré ke há nỹ ke ãn, ti hãren kỹ han ke kar ne han ke.

§ 3º Han ge ù hyn han ge, nén ù radioativo rĩg mũj fã ag mỹ.

§ 4º Han ge tỹ petróleo, gás ketũn mỹr álcool kri imposto ù măn sór kỹ vỹ tag han ke nĩ:

I - Ti kaja percentual vỹ ser:

a) nén ù ketũn mỹr hãren usa kej ke ãn;

b) ti percentual vỹ mág ketũn mỹr sĩ nỹ Poder Executivo tỹ ken kỹ, art. 150, III, “b” ki ken nĩ ãn tuvãnh kỹ;

II - Jẽnkamũ jãkrunch jé ãn tỹ hãra mũj ke to:

a) tag jagtã tỹ vỹ combustíveis kaja rem, kar rĩg mũj ke mỹ nĩm mũ gé;

b) nén ù há han jé ẽg pẽnĩn;

c) nén ù há han jé ẽmĩn jagma kar nén ù rĩg mũj fã mỹ;

d) ù tỹ rĩa kar transporte público ù mré mũj fã ãn mỹ ti kaja tỹ sĩ ke jé.

Art. 178. Han ge vỹ hãren kỹ transportes ag vin há han ke tó mũ, kynhmỹ, goj kãmĩ kar ga kri ke gé, União vỹ ẽmã ù ag mré tỹ to vẽmẽn mũ, ti kar mỹ há tĩ jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Goj kãmĩ transporte ag mỹ vỹ vyr mỹ han ge ù han mũ, Nén ù tỹ hãty kãmũj fã ag mỹ, kar goj tere kãmĩ kãmũj fã mỹ kar ser ẽmã ù ty kãmũj fã mré hã.

Ti rá pir. Lei tag ṽy tój, ěmā ũ ty ke ag t̃y ěmā t̃y Brasil kām̃ goj kri Mercadoria r̃in k̃y t̃ig jé.

Art. 225. Meio ambiente ṽy t̃y ti kar m̃y ke ñ, hāk̃y ũ ṽy nén ũ t̃y ṽy s̃un ke t̃u ñ, Poder Público mré ke ṽe tar̃r jé kar ti kar ṽy tar̃r ke ñt̃i ti t̃y kórég t̃u ñ jé g̃r t̃y kām̃ ñt̃i ãn jo.

§ 1º Tag t̃y ki hā ke jé Poder Público dever ṽy, kir̃r jé:

I - nén ũ t̃y vāsók̃i t̃i m̃j fā m̃ m̃un jé, nén ũ t̃y kórigrég k̃y ki hynhan kar nén ũ kar kir̃r jé ti mogmog há han jé;

II - kaféj kar ãn, ṽe'ỹ kar ãn kar microorganismos t̃y ti ke ãn hār ñt̃in jé, ag t̃y ũ ke sór ke t̃u, kar entidades ũ t̃y pesquisa hynhan sór m̃u ag tugñm ke;

III - ga kar ãn rán rán ki Federação kar m̃ ga t̃y ne t̃y protegido ñt̃ij ke ti, han ge ãn kāk̃i ũ t̃y ne t̃y ki nén ũ han ke ãn, kar ũ t̃y kókén sór ãn kamāg ke;

IV - ũ t̃y nén ũ mág han sór k̃y ṽy ver Estudo de Impacto Ambiental han vén m̃u, ti t̃y meio ambiente kókén mág ket̃u ãn ve jé, kar ṽy ser nén ũ kar m̃ tugtój ke ñ, ti kar t̃y kinhra ñt̃in jé;

V - nén ũ t̃y m̃ ěkr̃enkr̃en fā ãn mré hā tar̃r jé, kām̃ nén ũ vende ke t̃u ñ jé, kri nén ũ h̃ynhan t̃u ñ jé, t̃y ěg k̃ā'ũ kókén t̃u ñ jé, kar t̃y ěg p̃eñn nén ũ há kar tag t̃y hāre t̃u ñ jé;

VI - escola m̃ ti kar kr̃i ki vin ke, t̃y ag p̃eñn nén há kar tag tar̃r kinhrāg jé;

VII - ṽe'ỹ kar ãn kar kaféj kar ãn tar̃r jé, ti t̃y espécie ũ t̃y t̃u ke t̃u ñ jé, kar véké ṽe'ỹ junja ke t̃u ñ jé;

VIII - combustíveis fósseis kajām mág ke, jāvo Imposto s̃in k̃y kyg̃jān ke, energia j̃enkri ke m̃u ãn tugñn kar hidrogênio t̃y carbonó t̃um ke t̃y s̃i t̃i jé, han ge ãn complementar ki ṽy ke ti, ti kaja

tỹ sĩ ke jé, ti tỹ kaja pir nũn jé, Energia jěnkri ăn hă tỹ ti kar tỹ ke nỹtĩ jé, tag vỹ han ge ăn complementar ki hăren kỹ impostos (art. 155 ti inciso II kar 156-A) kar pipin ke (caput art. 195, I, “b”, IV kar V, kar art. 239 alínea “b” ti inciso I kar IV) tu vēmén ti.

§ 2º Û tỹ recursos minerais vóg mũ ăn vỹ ti tỹ meio ambiente kókén jé mũ ki han măn ke nĩ, Han ge ăn kăki vỹ hăren kỹ tag han ke tó kỹ nĩ órgăo públĩco responsável ù mré.

§ 3º Û tỹ meio ambiente kókén mũ ăn vỹ kajăm mũ, ty ti tỹ ũn há tĩ nĩ vỹ, hăra tỹ gera kajăm Código Penal kar leis ambientais ki nỹtĩ ăn ti, kar ù tỹ nén ù han nỹtĩ ag tỹ kỹkrỹ kej ke, ag tỹ rănhrăj fă génh ke, ag tỹ kar tag han măn tũ nĩ jé.

§ 4º Floresta Amazônica, Mata Atlântica, Serra do Mar, Pantanal Mato-Grossense kar Zona Costeira vỹ tỹ União patrimônio pẽ nỹtĩ, hăkă vỹ han ge ăn kăkă nĩ, kămĩ ne han ke ti, Meio ambiente tarĩr ke kar ser kămĩ nén ù géj ke ăn ti.

§ 5º Ga tỹ tỹ ù tũ tũ ăn kar governo tỹ génh jé, vỹ ser ù mỹ tuvănh kórég nĩ, vende kej tũ, mỹr tỹ kri nén ù tỹ nỹtĩ si ăn mogmog há han jé ke vẽ.

§ 6º Han ge Federal hăvỹ usinas ag tỹ reator nuclear mré rănhrăj fă ag tỹ hătỹ nỹtĩj ke vej mũ, tỹ hă tũn ag vỹ jo ũn nỹtĩj ke tũ nỹtĩ.

§ 7º ù tỹ vễ’ỹ junja ke ăn vỹ kórég nĩ nĩ (Inciso VII ti § 1º), hăra tag vỹ ù tỹ ti cultura tuvănh tũ kỹ vễ’ỹ tỹ nén ù mũ vin fă ăn tu, hăre tũ tỹ nĩ, ke mũ. Hăkỹ vỹ ser to patrimônio cultural brasileiro vỹ ke mũ (art.215 ti § 1º), han ge kă vỹ nĩ, hăra vễ’ỹ kirĩr há han ke, tỹ vếsarénh kăfăn tũ nĩ jé.

Constituição Federal ti jagtã tag tỹ kanhgág vĩ ra rãn

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 01.750.564/0001-82

Ã hẽrekemũn tugnỹm mỹr ti ã mỹ, já ty nỹn kỹ, vẽnhrá tag ti, kỹ, contato
tỹ krãm nĩ ãn ke ki ag mré vẽnén nĩ. Kurã tag ju, 8 kysã tỹ outubro, prỹg
tỹ 2025, ju:

Caso tenha algum comentário ou sugestão sobre o texto traduzido, entre em
contato até 13 de janeiro de 2026 pelos meios a seguir:

E-mail:

AGU: lingua.indigena@agu.gov.br

IDGlobal: contato@idglobal.org.br

ADICUCA: adicucadiretoria@gmail.com

Endereço:

Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA

Rua Doutor Ruy Vianna Rocha, nº 1070

CEP. 95.686-750

Bairro Ulisses de Abreu

Município Canela - RS

Whatsapp:

Coordenação ADICUCA (Fernando Gomes): (54) 99192-6187

